

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KENT ve ÇOCUK:
GÜNDELİK HAYAT PRATIĞI OLARAK
SOKAKTA OYUN OYNAMAK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya Mete

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yıldırım Şentürk

İSTANBUL - 2019

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KENT ve ÇOCUK:
GÜNDELİK HAYAT PRATİĞİ OLARAK
SOKAKTA OYUN OYNAMAK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya METE

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yıldırım Şentürk

İSTANBUL - 2019

Hülya METE tarafından hazırlanan **Kent ve Çocuk: Gündelik Hayat Pratiği Olarak Sokakta Oyun Oynamak** adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Yıldırım ŞENTÜRK

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Yıldırım Şentürk

Üye : Dr. Öğr. Üy. Aylin Dikmen Özenerler

Üye : Doç.-Dr. Feriye Seypilipil

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Hülya METE

ÖZET	ix
SUMMARY	xi
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SAHA DENEYİMİ	7
1.1. Yöntem Olarak Tiyatro	8
1.1.1. Oyun ve performans	11
1.1.2. Yaratıcı drama	13
1.1.3. Forum tiyatrosu	14
1.2. Uygulama Örneği	16
1.3. Sınırlılıklar	24
II. ÇOCUKLUK KAVRAMININ TARİHSEL ARKA PLANI	27
2.1. Yeniden Tanımlanan Çocukluk	29
2.2. Çocukluk Halleri	34
2.3. Çocuğun Değeri	39
III. OYUNUN ÇOCUĞUN HAYATINDAKİ YERİ	47
3.1. Oyun Tanımı	47
3.1.1. Oyun ve gerçeklik	48
3.1.2. Oyunun çocuklara kazandırdıkları	49
3.2. Sistematik Oyunlar	50
3.3.Kurgusal Oyunlar	51
3.3.1. Gözetlenme, akışkanlık	53
3.3.2. Oyun alanı	54
3.4. Sokakta Oyun Oynamak	55
3.4.1. Sosyalleşme ve sokak oyunları	55
3.4.2. Oyun grupları	56
3.4.3. Çocukların sokak oyunları deneyimi	57
IV. ÇOCUĞUN KENTİ DENEYİMLEMESİ	65

4.1 Çocuğun Kent Mekânı ile Etkileşimi.....	65
4.2. Tarlabası	68
4.3. Beşiktaş, Abbasağa.....	71
4.4. Oyun Alanı Olarak Sokağın Yeniden Üretimi.....	72
4.4.1. Sokakta oynama pratiğinde iki ilçeye göre farklılıklar ve benzerlikler	74
4.5. Çocuk Dostu Kentler	76
4.5.1. Çocuk katılımı.....	80
4.5.2. Uzun vadeli getirileri.....	80
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	89
ÖZGEÇMİŞ.....	93

KISALTMALAR

TTM	: Tarlabası Toplum Merkezi
ÇDK	: Çocuk Dostu Kentler
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi

KENT ve ÇOCUK:
GÜNDELİK HAYAT PRATIĞİ OLARAK SOKAKTA OYUN OYNAMAK

ÖZET

Çocukluk muğlak bir kavramdır. Aynı zamanda psikoloji, eğitim bilimleri, sosyoloji gibi birçok sosyal bilim disiplinin kesiştiği bir konudur. Farklı disiplinler, çocukluğu farklı alanlar üzerinden ele almışlardır. Sosyolojideki çocukluk çalışmaları görece yenidir. Bu çalışmada çocuğun kentle ilişkisi ele alınacak. Bu ilişki incelenirken, çocuğun gündelik hayat pratiğinde önemli bir yeri olan oyun, tiyatroyla desteklenerek yöntem olarak kullanılacaktır.

Çocuğun aile içinde değişen değerini incelersek çocuğun kente olan etkisini de anlayabiliriz. 17. yüzyıldan günümüze değişen aile yapısı ile çocuğun değeri ön plana çıkmış, geçen süreç içinde ailelerin odak noktası çocuk haline gelmiştir; bu durum ailenin çocuğun hayatına daha fazla müdahalesine yol açmıştır. Çalışmada hem çocuğun değerinin değişmesinin hem de kentin yapısının değişmesinin çocuğun gündelik hayatındaki oyun pratiğine etkileri gözlemlenecektir.

Oyun; -anlatılması zor- normlar, gelenekler, sosyalleşme, kültürel, sosyal, mekânsal, sınıfsal farklılıkları içeren çok katmanlı bir yapıdır. Bu kavramları içeren farklı oyunlar aynı kelimeyle belirtilmektedir fakat farklı mekânlarda değişken dinamiklerle oynanmaktadır. Çünkü oyunun ana teması, gündelik hayattır. Gündelik hayat, kentin farklı mekânlarında kendine has dinamiklerle şekillenmektedir. Çocukların gündelik hayat pratiklerinden biri de oyundur. Mekân kavramı üzerinden, çocukların oyun ile sokağı nasıl dönüştürdüğü kavramsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Mekânın dönüşümü, sosyo-ekonomik açıdan birbirinden farklı iki mahallenin sokaklarındaki çocukların sokakta oyun oynamayı tanımlaması üzerinden ele alınmıştır.

Çocukların oy kullanma hakkı olmadığı için kentin yönetimine dair doğrudan bir etkileri de söz konusu olamamaktadır. Buna karşın kent politikalarından en çok etkilenen gruplardan biri, yine çocuklardır. Bu çalışmada çocukların kentle ilişkisine odaklanılacak ve kent mekânını nasıl dönüştürdüğü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Oyun, Kentli Çocuk, Sokak, Tiyatro, Mekân, Kentsel Pratikler.

The CITY and The CHILD:

PLAYING GAMES ON THE STREET AS A DAILY LIFE PRACTICE

SUMMARY

Childhood is a vague concept. On the other hand, the childhood period is also an issue that is a part of much social science discipline such as psychology, educational sciences, sociology. Different disciplines discuss childhood in different fields. Childhood studies in sociology are relatively new. In this study, the relationship between the child and the city will be discussed. While examining this relationship, we will focus on the relationship of the child with the city through the "play" where includes a very important place in the daily life practice of child. Supporting the methodology of the study will be the theatre.

When we examine the changing value of the child in the family, we can also understand the effect of the child on the city. The value of the child has come up with the family structure that has changed since the 17th century to the present. The child is becoming the focal point of the family and this means more intervention of the family to the child's life. In this study, both the change in the value of the child and the effects of the change in the structure of the city on the play practice of the child in the daily life will be observed.

Explanation of the game can be difficult, especially in child games there is a multi-layered structure and game that includes norms, traditions, socialization, cultural, social, spatial, different classes. In different games, these concepts can be indicated by the same word but are played with different dynamics in different places. Because the main theme of the game is daily life and everyday life is shaped by different dynamics in different places of the city. The study focuses on street games and the relationship of the child with the city through two neighborhoods representing two different socio-economic structures.

Since the child had no right to vote, there is also no direct mention of the administration of the city. However, one of the most affected by urban policies is still children. This study focuses on the relationship of children with the city and how it transforms the city space.

Key Words: Children, Play, Urban Children, Street, Drama, Space, Urban Practices.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın uzun ve öğretici süreci boyunca desteğini sunan danışman hocam Doç. Dr. Yıldırım Şentürk'e; tez jürimde yer almasından onur duyduğum Dr. Öğr. Üyesi Aylin Dikmen Özarıslan ve Doç. Dr. Feryal Saygılıgil'e, ilgi ve emekleri için teşekkür ederim.

Yazım sürecince benimle birlikte emeğini ortaya koyan, değerli yorumlarıyla çalışmayı zenginleştiren Naci Emre Boran, Hilal Başak Demirtaş, Erkan Karabay, Tayfun Koç ve Işıl Çelik'e;

Çalışma kapsamında tanıştığım hâlâ iletişimde olduğum, onların deyişii ile sevgili öğrencilerim bana göre değerli arkadaşlarım olan atölye katılımcılarına;

Güler yüzleriyle çalışmama motivasyon getiren Tarlabası Toplum Merkezi yararlanıcılarına ve çalışanlarına;

Her zaman desteklerini hissettiğim sevgili arkadaşlarıma;

Çalışmanın tüm sancılarını benimle çeken sevgili AİLEME;

İlgileri, sabırları ve emekleri için çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Çocukluk kavramına herhangi bir çalışmanın parçası dışında, salt kavram olarak sosyolojide yeteri kadar yer verilmemektedir. Oysa ki çocukluk, içinde olduğu toplum tarafından üretilmiş, her toplumda diğer toplumlardan değişen anlam ve uygulamalar kazanmıştır.

Çocukluk, çoğunlukla eğitim ve psikoloji disiplinlerinin altında incelenmiştir. Psikolojinin bölümlerinden biri olan Bilişsel Gelişim üzerine çalışmalar yapan Jean Piaget'in *Çocuk Psikolojisi* (1966) kitabı ve Sigmund Freud'un *id, ego, süper-ego teorisinde* (1923) geniş bir biçimde çocukluğa yer vermesi, çocukluğa dair çalışmalara dikkat çekmiştir. Eğitim üzerine araştırmalar yapan Maria Montessori'nin *Çocukluğun Sırrı* (1982) kitabı çocuğun oyun ile ilişkisinin olumlu yönlerini vurgulamaktadır. Bu çalışma, bu iki disiplinde de yer alan çocuk oyunu ve çocuk temalı araştırmalardan iki ana noktada farklılık göstermektedir. Çocuğun ruh halinin, yaş evrelerine göre oyunla gelişmesinden ziyade oyun ve çocuk ilişkisi ele alınacaktır. İkinci olarak da –belki de en önemlisi– deneyimi birebir yaşayan çocuklara söz hakkı verilmiş, çocukların kendilerini ifade etmelerine olanak tanınmıştır. Çocuklardan gelen bilgilerle çocuğun yaşadığı mahalleye dair algısına, yaşadığı mahalleye göre kendine kimlik edinmesine, sokakta oynayarak yaşadığı mekân ile kurduğu ilişkiye ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın taslağı dört ana tema üzerinden oluşturuldu: 1) çocukluğun tanımı, 2) çocuklar ile alternatif bir araştırma yöntemi imkânı, 3) oyunun tanımı, 4) çocuğun oyun üzerinden kent mekânı ile etkileşimi. Bu dört temanın birleştiği nokta ise gündelik hayat pratiği olarak sokakta oyun oynamak.

Çocukluk kavramını sorgulayan ve çocukluğu inceleyen araştırmacılardan biri olan Fransız tarihçi Philippe Aries, *Çocukluğun Yüzyılı* kitabında (1962) “çocukluğun modern bir kavram” olduğunu belirtir. 17. yüzyıla kadar olan sürece baktığımızda çocuklar yedi yaşına kadar özel bir ilgi görmektedirler. Sanayi devrimiyle birlikte çocuğun işgücüne olan gereksinim azalmış, ayrıca gelişen tıp, özellikle de aşılarla çocuk ölümleri önlenmiştir. Dolayısıyla aileler daha az çocuğa sahip olmaya başlamış özellikle ekonomik olarak güçlenen burjuva sınıfı, çocuklarına daha fazla önem vermiştir. Bu sınıf için çocuklar, artık sadece ucuz işgücü ya da ailenin iş yükünü hafifleten yeni üyeler değil, ailenin refahını sağlayacak, ailenin geleneklerini

taşıyacak bireylerdir; bu nedenle onların hayata hazırlanması önemli hale gelmiştir. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla en belirgin olarak değişen çocukluğun yaşıdır. Neil Postman, *Çocukluğun Yok Oluşu* (1990) kitabında eğitimin çocukluğu yarattığını vurgular. İlgili bölümde bu süreç ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

20. yüzyıldaki tanımlamanın temel unsurunu, çocuğun manevi bir değer olarak görülmesi oluşturmaktadır. 20. yüzyılda yaygın olarak kullanılan çocukluk tanımı, gücünü yasalardan almasına karşın gündelik hayattaki konumu hâlâ muğlaktır.

Araştırmanın sahası olan İstanbul'da yaşanan çocukluğu anlamak için ise bugüne bakmak gerekmektedir. Çocuğun ailedeki değerinin ekonomik yönden duygusal yöne değişiminin ailelerin çocuğa bakışını nasıl etkilediği, aynı zamanda kent ile nasıl kesiştiği analiz edilmektedir. Buradaki kilit nokta ailenin çocuğa verdiği değer ve bunun üzerinden oyun ile kurulan ilişkidir. Çünkü çocukların gündelik hayattaki pratiklerini, ailelerinin onlara çizdiği aile içi rol belirlenmektedir. Dolayısıyla çocuğun zamanını nasıl geçirdiğini anlayabilmemiz ve yorumlayabilmemiz için öncelikle ona imkânları sunan, denetim mekanizması olan kişilerin, yani anne ve babaların çocuğa bakış açısını anlamamız gerekmektedir. Sokakta oyun oynama pratiği, sadece oyun oynayan çocukların sokakta oyun oynamayı seçmesi ya da seçmemesi durumu değildir. Aile içinde onlara biçilen rol ve yaşanan çevreyle birebir ilişkilidir.

Türkiye'de kentleşmenin hızlandığı 1950'lere kadar sokak, çocukların hayatında önemli bir yer kaplıyordu. Sokakta oynama ya da oyna(ya)mama, çocukluktan yetişkinliğe geçişin gözlemlendiği yerlerden biridir. Yetişkin olmak, ev içinde bireysel ya da ekonomik görev ve sorumluluklar getirdiği için sokak, gündelik hayat pratiğindeki yerini kaybeder. Yetişkinlikle hem yaşama mekânları farklılaşır hem de davranışlar sınırlanır. Buradaki "sınırlanma", sosyalleşmenin getirdiği toplumsal kurallar etkisi altında olan yetişkinlerin bedensel hareketlerinin kısıtlamasıdır.

Çocukluğun sabit bir tanımı yoktur farklı farklı çocukluk halleri vardır. Bugün İstanbul'da şehrin merkezi olarak nitelendirilecek bölgelerde yaşayan çocukların sokakta oyun oynama pratikleri azaldı. Burada çocuklarla yapılan atölyelerden gelen bilgiyle çocukların sokakta oyun oynamaya yükledikleri anlam incelenerek, çocuğun gündelik hayat pratikleri ve bu pratiklerde oyunun yerine dair sorgulamalar yapılacaktır.

Oyun, çoğu bireyin deneyimlediği bir eylem olduğu için açıklanması kolay olarak görülse bile kavramsallaştırması kolay olmayan bir eylemdir. Oynandığı sırada oyundaki hareketlerin ve eylemlerin bir nedeni vardır. Ancak kuralları çoğu zaman oynayanlar arasında şekillenmektedir; eylemlerin kendi içinde kodları olduğundan dışarıdan gözlemlenmesi zordur. Oyunun önemli üç işlevi vardır: Sosyalleşme, kültürel normların öğrenilmesi ve oyundan haz alınması. Oyunun sürekliliğini sağlayan en önemli unsur ise oyundan haz alınmasıdır.

Oyunu genel olarak iki gruba ayırabiliriz: Sistemik oyunlar ve kurgusal oyunlar. Sistemik oyunlar, ufak değişiklikleri olsa bile kuralları standart olan oyunlardır. Bu oyunların günümüzde süregeldiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu oyunların oynanması için kentte özel alanlar yaratılmaktadır. Belirtilen özel alanlara örnek olarak basket sahaları, futbol sahaları vb. alanlar verilebilir. Okullarda oynanan, geleneksel oyunları da sistemik oyunlar çerçevesinde inceleyebiliriz: Körebe, yağ satarım bal satarım vb. gibi. Kurgusal oyunlar ise grup içinde belirlenen kuralları olan ve oyun dinamiğini oynayanların hayal gücünün şekillendirdiği oyunlardır. Kurgusal oyunlara örnek olarak sokakta oynanan kurmaca oyunları örnek verebiliriz. Kurgusal oyunlar, sokağın akışkanlığı, tehlikesi ve materyalleriyle kurgulandığı için, kent ve sokak ile etkileşimin yüksek olduğu oyunlardır.

Sokakta oyun oynamak, ebeveynlere sorulduğunda nostaljiyle anılan bir eylemdir. Ancak konu, kendi çocuklarının sokakta oyun oynamasına geldiğinde, çoğunlukla onaylanmamaktadırlar. Burası önemli bir noktadır çünkü gündelik hayat pratiği olarak, büyük kentlerde oyunu sokakta oynama durumunun kırılma noktasıdır. Çalışmanın ilgili bölümünde açıklanacağı gibi ebeveynler çocukların sokakta oyun oynama pratiğini şekillendiren kişilerdir.

Oyun, çocukluğun doğası gereği yok olacak bir eylem değildir. Ancak oyunlar değişmektedir. Özellikle de gündelik hayat pratiği olarak sokakta oyun oynamak değişmektedir. Bu yüzden sokak oyunlarının değişimine baktığımızda neye doğru evrildikleri sorusunu sormalıyız. Önemli olan bu süreci gözlemlemek ve kavramsallaştırabilmektir. Bu çalışmanın, sokak oyunlarını odak noktası olarak kabul etmesinin en önemli nedeni, çocukların sokak oyunları aracılığıyla kent ile etkileşimde bulunması, aynı zamanda sokak oyunları ile mekânı -yani sokağını- dönüştürmesidir. Yaşanılan alanla birebir ilişki kurmanın en akılda kalıcı

pratiklerinden biri, o alanı deneyimlemektir. Mekânları farklı şekillerde deneyimleyebilirsiniz ancak birçok kişi çocuklukta deneyimlediği mekânları anlatırken, en belirgin olarak oyun mekânları üzerinden hatırlar. Bu da çoğumuzun anılarında yer alan oyun oynamanın hazzından kaynaklanmaktadır. Oyun oynamak, çocukluk oldukça devam edecek bir eylemdir. Burada önemli olan, bu pratiğin nerede kırıldığıнын bulunmasıdır. Oyunun dönüşümünü gözlemlemek, bize değişen aile yapısındaki çocuğun değerini de gözlemleyip tartışmamıza olanak sağlayacaktır.

Oyunu her yetişkinin deneyimlemesine rağmen yetişkinlerin anlatımı ile eksik kalmaktadır. Oyunu ve oyunun dönüştürücü gücünü anlayabilmek için bu pratiği uygulayan çocukların anlatımları gerekli. Çocukların gerçeklik algısı ile yetişkinlerin gerçeklik algısı birbirinden farklıdır. Çocuklarla yapılan mülakatlar sırasında, anlattıkları hikâyelerin, aslında kendi dünyalarındaki farklı anlamlarla özleştiğine tanık olunmuştur. Burada da aslında, görüşme sırasında mülakatı yapan kişinin yönlendirmelerinin etki edebileceği gözlemlenmiştir. Bu durumda mülakata alternatif olarak, oyun gibi kurgusal ve kendi içinde anlama sahip bir durumu, çocuklar gibi yönlendirilmesi kolay, bilgi akışı belirsiz bir gruptan, grubu etki altında bırakmayacak şekilde, sanatsal teknikler kullanılarak ulaşılmaya çalışılacaktır. Alan araştırmasında klasik yöntemlerin (yüz yüze görüşme, anket, focus grup) yanında, alternatif yöntemlerin de kullanılabilme sorusu, özellikle klasik yöntemleri kullanmanın zor olduğu hassas gruplarda önemli bir soru haline gelmektedir.

Kurgusal çocuk oyunlarına baktığımızda çocuklar farklı karakterlere bürünmektedir. Tiyatronun da temel unsurlarından biri kurgudur. Özdemir Nutku, *Oyun, Çocuk, Tiyatro* (2006) kitabında oyunu tarih üzerinden anlatmış ve çocuklukta yerini vurgulamıştır. Nutku'nun belirttiği gibi çocuk oyunlarında ve tiyatrodaki bulunan "*kendini başka bir kişi ya da başka bir şeyin yerine koyma*" hem kurgusal çocuk oyunlarında hem de tiyatrodaki gizi ve hazzı getiren unsurdur.

Çalışma süresince araştırmayı planladığımız çocuk oyununun kurgu olmasından yola çıkarak, tiyatronun bir kolu olan yaratıcı drama ve forum tiyatrosunun, çocuk oyunlarını gözlemlemekte bir metot olup olmayacağı sorusunu, uygulamaya dökerek cevap aramaya çalışıldı. Çocuklar ile yapılan atölyeler kapsamında kurgusal oyunu anlatabilmek için çocukların en az müdahaleyle yönlendireceği yöntemin yaratıcı

drama olduğuna karar verildi ve çocukların bu pratiği tiyatral teknikler yardımıyla tekrar canlandırması istendi.

Tiyatroyla çocuklar kendilerini daha rahat anlatabilmektedir. Tiyatro, çocukların sokaktaki hallerini daha rahat betimle şansı tanıyabilmektedir. Yaşanılan mekânla kurulan ilişkiyi söze dökmek çok daha zor olabilmektedir. Söze dökülebilse dahi anlam içeren pratikler anlatıl(a)mayabilmektedir. Oysa oyunun pratiği, çocuk için gündelik hayatın pratiğidir. Bu nedenle bağlamından koparılmadan gözlemlemek önemlidir. Çocuk için jestler, mimikler ve grup içinde söze dökülmeyen, hatta önemsenmeyen grup üyeleri arasındaki iletişim, pratiğin devam etmesi için önemli bir neden oluşturabilmektedir. Bu çalışmada yaratıcı drama yöntemi yardımıyla hem çocukların oyun anını tekrar canlandırması sağlanmaya hem de üzerine sorular sorarak, oyuna dair duygu ve düşünceleri öğrenilmeye çalışılmaktadır.

Hazırlık evresinde, forum tiyatrosunun yaratıcı dramaya göre daha katılımcı olmasından dolayı, forum tiyatrosu ile çocuklarla çalışılmaya başlanmış, süreç içerisinde, ilgili bölümde açıklanacak nedenlerden forum tiyatrosu ve yaratıcı drama birlikte kullanılmıştır.

Her çalışmanın kendi içinde imkânsızlıkları mevcuttur. Bu çalışma, “Alternatif bir yöntem olarak, yaratıcı drama kullanılabilir mi?” sorusunun hem olanaklarını hem de olanaksızlıklarını içermektedir. Aynı zamanda bir deneyimin anlatımı üzerinden aktarma yolu seçilmiştir.

Araştırma kapsamında iki farklı kent mekânı incelenmiştir. Bu iki mahallenin seçilme nedeni, aynı mekân içinde farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip ailelerin olmasıdır. Bu da çocukların kendilerinden farklı aile yapılarından gelen çocuklarla oynayabiliyor olması durumunu doğurmaktadır. Çalışmanın ilgili bölümünde açıklanacağı üzere, sokak oyunlarının oluşması için mahalle içindeki çocukların, iletişim halinde olması gerekmektedir. Bu durum, kurgusal oyunun, sosyalleşme ve kültürü tanıma etkisi için de önemli bir faktördür. Bu mahallelerin seçilmesindeki ikinci önemli neden ise mahalle yapısının fiziksel olarak oyun oynamaya olanak tanınmasıdır.

Çalışma Tarlabası bölgesinde başlamıştır. Çalışma boyunca gözlemlenen en belirgin önyargılardan biri, sosyo-ekonomik durumun sokakta oyun oynamanın nedeni olarak

sunulmasıdır. Ailelerin sosyo-ekonomik durumu, sokakta oyun oynama pratiğini etkilemektedir. Ancak genel kanı olarak sunulan bu durum, ilk neden değildir. Çalışmanın bu ön kabulü aşması için sosyo-ekonomik olarak daha yüksek bir mahallede çalışma yapılmasına karar verilmiş ve Beşiktaş Abbasağa Mahallesi seçilmiştir.

Saha çalışmasının yapılacağı semtler belirlendikten sonra, sokakta oyun oynama pratikleri, bölgede yaşayan çocuklarla aynı program dahilinde gözlemlenmiş; bu iki bölgedeki benzerlikler ve farklılıklar üzerinden de sokakta oyun oynama pratikleri karşılaştırılmıştır. Özellikle sokakta oyun oynamak ve arkadaşlık bağları, sokakta oyun oynamak ve sosyo-ekonomik ilişki üzerinden çıkarımlar yapılmaktadır.

Çalışma süresince çocukluğun değeri, oyun oynarken sokakla ilişkisi üzerinden bakılarak, çocuğun mekânı dönüştürmesi incelenmektedir. Mekân, günlük hayattaki sosyal ilişkilerin yeniden üretimini sağlamaktadır. Yani mekânın üretimi, özellikle yerel yönetimlerin, mekân üzerindeki dönüştürücü etkileri, dolaylı olarak gündelik hayat pratiklerimizi de etkilemekte ve şekillendirmektedir. Buradan yola çıkarak ilgili bölümde ayrıntılandırılacağı üzere kent yönetimine çocuk katılımına dair “Çocuk Dostu Kentler” kavramı ve uygulaması örnek gösterilmektedir. Çocuk Dostu Kentler, çocuğun kentin sunduğu hizmet ve imkânlara etkin bir şekilde ulaşımını hedeflemektedir. Aynı zamanda nu hizmetler, eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel belediyeçilik haklarını ve çocuk haklarını da kapsamaktadır. Türkiye 1994 yılında imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi (Genevre,1959) ile çocuklara bu ortamı sağlamayı taahhüt etmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki “ayrım gözetmeme ilkesi” (madde 2), “çocuğun yararı ilkesi” (madde 3), “çocuğun yaşama ve gelişme ilkesi” (madde 6), “çocuğun katılım ilkesi” (madde 12), “oynama ve yaşına uygun etkinliklerde bulunma” (madde 31) maddeleri çocuk ve kent yönetimini yakından ilgilendirmektedir.

“Çocuk Dostu Kentler” kavramı Türkiye’de daha çok mimari alanında kullanılıp uygulanmaktadır. Ancak burada vurgulanması gereken en önemli noktalardan biri de çocukların yerel yönetimde söz sahibi olup kendi çevrelerine etki etmesini sağlamak olmalıdır. Çünkü bu kavram, mekânı sadece fiziksel olarak dönüştürmeyi değil, çocukların birey olarak siyasi boyutta etki etmesini kapsamaktadır.

I. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SAHA DENEYİMİ

“İmgelerle çalışmak, konuşmak yerine heykeller yapmak, güzel konuşabilen kişilere ayrıcalık sağlayamayacağından daha demokratik olabilir.”
(Boal,2007:2)

Bu çalışmanın konusu lisans ve lisansüstü dersleri alırken katıldığım alan çalışmalarındaki gözlemlerimden, deneyimlerimden, sorunsallaştırmalarımın feyzaldı. Kent politikalarından ve kente dair yaptırımlardan öncelikli olarak etkilenen grup çocuklardır. Ancak kent politikaları hayata geçirilirken çocukların fikirlerine çok az başvurulmaktadır. Buna karşın mahalle özellikle sokak, çocuğun kent ile iletişim kurduğu ilk mekândır. “Geleneksel mahalle hem toplumsal ilişkilerin düzenlediği hem de çocukları yetiştirdiği ve denetlediği için önemlidir.” (Onur, 2009:213). Aynı zamanda mahalle, kente katılımın başladığı alandır. Çocuk, sokaktaki pratikler üzerinden kenti deneyimlemeye başlar. Bu yüzden çocuğun gündelik hayat pratiklerini anlamak, kentle kurduğu ilişkiyi anlamının yollarından biridir.

Habitat II Konferansının sonuç bildirisinde şehri inşa ederken çocukların fikirlerine yeteri kadar yer verilmediği belirtilir. (Birleşmiş Milletler Habitat II Konferansı Raporu, 1996). Bu durum kent üzerine çocuklar için yapılan çalışmaların çoğunluğunda çocukların fikirlerinin direkt çocuklardan alınmaması, “çocuklara dair bilgiler” veya “çocukların görüşleri” diye belirtilen kısımların, çocukların fikirlerine yer verilmeden ebeveynlerinin aracılığıyla araştırmalara aktarılması olarak yansımaktadır. Bu yöntemde çocukların kente katılımı arka plana itilmekte, ebeveynlerin söylemleri ve fikirleri çocukların söylemlerinin önüne geçmekte. Oysa ki:

“Farklı toplumsal kesimler kent hakkında farklı imgeler ve kavramlara sahiptir.” (Özbek, 2002:180). “Biz sosyologlar olarak sadece kentsel mekânın biçimlenmesi ve örgütlenmesinin

maddi belirleyenleri hakkında düşünmeyiz; aynı zamanda tasarım ve planlamanın yeri ve uygulama sonrası insanların kenti nasıl algıladıkları üzerine, yani kentsel tecrübe üzerine ve insanların tarihleri, yaşamları üzerine de düşünürüz.” (Özbek, 2002:182)

Alan araştırmasına başlamadan önce Tarlabası Toplum Merkezi (TTM)’nde çalışırken, ebeveynler kendi sokakta oyun oynama hikâyelerini anlatırken hep olumlu hikâyeler anlattılar. Ancak konu çocuklarının sokakta oyun oynamasına geldiği zaman, negatif bir söylem içine girdiler. Sokakta oyun oynamanın anlamını ve bu pratiğin çocukların günlük hayatındaki konumunu anlayabilmek için günümüzdeki sokakta oyun oynama pratiğini gözlemlemem gerekiyordu ve bu pratiği günümüzde deneyimleyen çocuklarla görüşmeliydim. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran nokta ise oyunu anlamak için sosyal bilimlerden kullanılan yöntemlerle birlikte oyun ve tiyatral çalışmalar kullanılmış olmasıdır. Çocukların oyuna dair söylemini tiyatro doğaçlamalarındaki hikâyeler üzerinden gözlemledim.

Çalışmanın alan araştırmasını oluşturan, sokakta oyun oynama pratiklerinin çocukların gündelik yaşamındaki anlamını ve mekân kullanımına etkisini anlamak için çocuklarla tiyatral teknikleri kullanarak Eylül 2013-Nisan 2014 tarihleri arasında Beşiktaş’ta ve Tarlabası’nda atölye çalışmaları yaptım.

Beşiktaş semtinde on bir kişilik iki gruptan oluşan altı adet atölyede, sekiz yaş grubunda altı erkek/beş kız; on bir yaş grubunda iki kız/dokuz erkek çalışmaya katıldı.

Tarlabası’nda dokuz kişilik bir grup ile altı adet atölye çalışmasında beş erkek/dört kız katılımcı yer aldı.

Beşiktaş’taki atölyeleri İstanbul Beşiktaş İlkokulunda, Tarlabası’ndaki atölyeleri Tarlabası Toplum Merkezi’nde düzenledim.

1.1. Yöntem Olarak Tiyatro

Tiyatro duyguları aktarmak için önemli bir araçtır. Söylemek için doğru kelimeleri bulamayabilirsiniz ancak temsil ederken kelimelere ihtiyacınız yoktur. Sadece o an hissettiğinizi karşı tarafa gösterirsiniz.

Drama kuramcılarında olan Viola Spolin, duygular ve duyguların bedensel ifade edilmesi arasındaki ilişkiye önem vermiş ve insanlara: “Duygunu göster, duygunu görünür hale getir,” (Spolin, 1987) önerisinde bulunmuştur. Spolin’e göre drama, yaşantılar yoluyla kendini, duygularını ifade etmek için bir yöntemdir.

Sokakta oyun oynamak çocuklar için gündelik hayat pratiğidir. Aynı zamanda oyunun çok önemli bir amacı vardır: Oyun, çocuklar için sosyal ilişkilerin taklit edilerek öğrenildiği sosyalleşme yollarındandır. Çocukların kentteki değişimden nasıl etkilendikleri de oyunlarına yansımalarından anlaşılabilir. Buradaki önemli soru, oyunun kendi içinde olan diline nasıl ulaşılacağıdır. Oyun bir kültürdür. Çünkü dışa kapalı bir yapıdır, öznedir ve bilgisine oynayan çocuklar sahiptir:

“Bir kültür ancak ve ancak üyelerinin kelimeleri ve hareketleri ile ifade edilir (veya meydana gelir) ve içindeki anlam dünyası alan araştırmacısına verilmez, onun tarafından yorumlanarak alınmak zorundadır: Kültürün resmedilmesi için alan araştırmacısının duyması, görmesi ve bizim buradaki amaçlarımız açısından daha önemlisi, alanda bulunduğu sıradaki muhtemel tanıklıkları ve anladıklarını yazıya dökmesine ihtiyaç vardır: Kültür kendiliğinden görünür bir şey olmayıp, sadece yansıtımla görünür.” (Van Maanen, 2017:5)

Çocukların oyun kültürü gündelik hayattaki oyun tekrarlarında saklıdır. “Üstelik çocukların kendi kültürlerini yaratma konusunda yetişkinlerden daha esnek ve uyumlu oldukları söylenebilir.” (Onur, 2013:16) Ancak oyun, “Kültürel deneyim, analistlerin çalışmalarında ve düşüncelerinde kullandıkları kuramda gerçek yerini bulamamış durumdadır.” (Winnicott, 1998:15)

Çalışmaya başlamadan önce Tarlabası Toplum Merkezi’nde gözlemlerde bulunurken, çocukların oyunda kullandıkları kelimeleri kendi dünyalarında anlamlandırdıklarını gözlemledim. Çocukların fikirlerini öğrenmek için öncelikle onların anlam dünyalarına ulaşmam gerekiyordu. Çocuklara ulaşmak için canlandırmanın daha fazla olduğu, dolayısıyla onların dünyalarına daha yakın olan tiyatral yöntemler, alanda çocuklardan bilgi alma yöntemi olarak kullanılabilir mi sorusu üzerine düşünmeye başladım. Bu önermeden yola çıkarak hem niteliksel araştırma yöntemlerini hem de tiyatroyu içine alan alternatif yöntemleri kullanarak araştırma planımı hazırladım. *Yaratıcı dramayı* seçmemin nedeni yaratıcı dramanın oyunun kurgusunu açıklamak için olanak sağlamasıdır. Böylece çocuklar hem oyunun içinde kalmakta hem de gerekli durumlarda oyunu kesip gözlemcinin sorularına cevap verebilmektedirler. Bununla beraber tiyatral tekniklerin sağladığı

katılım ortamıyla grup, gerekli gördüğü durumlarda yönlendiricinin değil, kendi fikirlerini sahneleyebilmektedir. Tartışma ortamına daha açık bir zemin mevcuttur. Hazırladığım plan ve tiyatral tekniklerin sunduğu olanaklarla çocukları; oyun, sokak, mekân, mahalle, çocuk kavramları üzerine düşünmeye teşvik etmeye çalıştım. Yaptığım saha araştırmasında amaçlarımdan biri araştırmaya katılan çocuklardan sadece yaptığım araştırmaya dair bilgi almak değil, katılımcının da araştırmacının da aynı olgu üzerine düşünmesini sağlamak; böylece sosyal bilimlerde klasik yöntemler diyebileceğimiz derinlemesine mülakat ve anket çalışmalarındaki araştırmacı lehine olan tek taraflılığı kırabilmek, daha interaktif bir araştırma yöntemi olabilir mi sorusuna cevap aramaktı. Kısa vadede çocukların kente dair farkındalığını arttırmayı, uzun vadede çocukların mahalleye dair farkındalıklarının yükseltilmesiyle kente dair söz söyleme, düşünme ve üretme olanağının yaratılmasını, dolayısıyla kent katılımının artmasını hedefledim.

Alternatif yöntem oluşturulmaya çalışılmasının daha önce belirttiğim bir diğer nedeni ise, sosyal çalışmalarda kullanılan derinlemesine mülakat ve anket yöntemlerinin sosyal yapıyı anlamakta kısıtlı kalabilmesidir. Araştırmacının saha notlarıyla çalışması desteklense dahi görüşmeciler belirli bir kalıp dahilinde kendilerini anlatmak zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla derinlemesine mülakat ve anket çalışmalarını, konuları daha dağınık anlatma eğiliminde olan çocukların anlatımını kısıtlayabilmektedir. Ayrıca derinlemesine mülakat ve anketlerde özellikle çocukların, arkadaşlarının, ailesinin ya da görüşmeyi yapan kişinin etkisinde kalarak aynı bilgileri aktarması durumu yaygın rastlanan bir olgudur. Çocuklar mülakat ve anket çalışmalarında gözlemci olarak katılan ebeveynlerinin de etkileri altında kalmaktadırlar. Özellikle anket çalışmalarında, ilişkiler ağının içinde olan, ikili iletişimde kullanılan jest ve mimikler eksik kalmakta, sözlü anlatımın kısıtlılığında sıkışmaktadır:

“Çok önemli pek çok bilgi ve etkileşimin olduğu yer ve zamanın dışında ya da o etkileşimin içinde gizli olarak bulunuyor olabilir. Örneğin kişinin “hakiki” veya “gerçek” tutumu, inançları ve duyguları ancak kendi sözleri ya da istem dışı gibi görünümün dışavurumsal davranışları aracılığıyla dolaylı olarak anlaşılabilir.” (Goffman, 2009:15)

Konu, oyun gibi öznel ve kişisel bir eylem ise, belirli bir soru kalıbıyla bu durumun aktarılması daha da zorlaşmaktadır.

Tiyatral tekniklerin seçilmesinin bir diğer nedeni, çocukların bu tekniklerden biri olan *canlandırma* ile sokak pratiklerini tekrar etmesine olanak vermesidir. Bu teknikle çocukların kendi ortamlarını yaratmalarına olanak sağlayarak deneyimlerini kendi anlatım şekilleriyle ifade etmelerine alan açmayı amaçladım. Çalışmanın yönlendiriciliğini verilen senaryolar dahilinde çocuklar yapmıştır. Böylece içeriden biri gibi gözlem yapma şansını elde ettim. Tiyatral yöntemlerle çocukların sokaklarını nasıl algıladıklarına, oyun oynama pratiklerini nasıl şekillendirdiklerine dair canlandırmalar yapmalarına olanak yarattım. Bu yöntemin diğer yöntemlerden ayrılan özelliği oyunu yapay bir ortamda kurması değildir. Oyunun içinde yer alan öznelerin oyunu kendi akışı içinde kurmalarıdır. Çünkü katılımcılardan yaşadıklarını canlandırmaları ve bir adım öteye giderek oyunda yer alan sorunlara çözümler bulmaları istenmiştir. Bu yönüyle oyun araştırmalarında en fazla eleştirilen “Oyunu yapay koşullarda gözlemlemek, böylece çocukların gerçek oyun davranışlarını bir kez daha gözden kaçırmak.” (Onur, 2004:5) ikilemini aşmaya çalıştım.

Çocuklarla yapılabilecek çalışmalar iki yöntemle sınırlı değildir. Bu çalışmanın imkânları dahilinde, olası iki yöntem üzerinde durulmuştur: Yaratıcı Drama ve Forum Tiyatrosu.

1.1.1. Oyun ve performans

Oyunun kelime olarak performansa benzerliği sadece ses üzerinden gelen bir durum değildir. Oyun ve performans, amacı ve sergileniş biçimleriyle de birbirine benzemektedir. Oyunda çocuklar kendilerine bir dünya yaratmakta ve bu yaratılan dünyanın kurallarına göre kendilerine tipler yaratmaktadırlar. Sahne ve tiyatro oyunlarında da bu durum ana noktalarıyla benzerlik göstermektedir. Sahnede de seyirciler ve oyuncular yaratılmış bir dünyanın içindedirler. Hem seyirciler hem de oyuncular bu durumu bilmekte ve bu yaratılmış dünyanın kurallarına ve kişiliklerine göre oyuna devam etmektedirler. Hem sokak oyunlarının hem de performansların en önemli özelliği eğlenmek ve haz almaktır. Bu yüzden çocuklar ve oyun oynayan kişiler oyuna devam ederler:

“Çocuk ya da yetişkin, rol oynama yolu ile her alanda bedensel, zihinsel ve sezgisel olarak tecrübeler kazanabilir. Çocuk doğaçlama sırasında yani o anda içinden geldiği gibi oynarken,

kim olduğunu, nerede olduğunu, ne istediğini, ne yaptığını, hissettiği duyguları kendisi belirler ve kendi istediği biçimde ifade eder.” (Önder, 1999:35)

Sokak, çocuklar için aynı zamanda bir performans yeridir. Erving Goffman’ın “gündelik hayattaki performanslar tanımı” önemlidir: “Bir kimsenin belli bir gözlemci kümesi önünde sürekli bulunduğu bir süre boyunca gerçekleştirdiği ve gözlemciler üzerinde biraz da olsa etkisi olan tüm faaliyetleri anlatmak için “performans” sözcüğünü kullandım.” (2009:33) Ancak bu çalışmada belirtilen performans terimi -çocuk oyunlarında belirtilen durum- Goffman’ın belirttiği gibi bir performans değildir. Tiyatro metnindeki rolü oynamaya daha yakındır: “Oyunlar insanların yaşam biçimlerinden kaynaklanır ve yaşamdan farklı bir biçimde ortaya çıkar. Oyun anlamı ve toplumsal bir işlevi olan bir etkinlik biçimidir. Ve çeşitli toplumlardaki törenlerin, anlayışların, sözlü gelenekteki kuralların kaynağı da oyundur.” (Nutku, 2006:16) Ancak oyun pratiğiyle çocuğun yetişkinlikteki Goffman’vari performansı deneyimlediği ve bunu yetişkinlikte uyguladığını belirtebiliriz:

“Bir oyuncu önceden belirlenmiş bir toplumsal role soyunduğunda, genellikle onun için belirli bir vitrinin zaten yerleşik olduğunu görür. O role soyunmasının amacı ister esas olarak belli bir görevi yerine getirmek, ister ona karşılık gelen vitrini devam ettirmek olsun, neticede her ikisini de yapması gerektiğini görecektir.” (Goffman, 2009:38)

Çocuğun oyun oynaması toplumsal rolleri öğrenmesi için gereklidir, toplumsal rolleri oyunla içselleştirir. Toplumsal roller ya da Goffman’ın belirtildiği gibi performanslar sürekli tekrarlanarak aynı tiyatro sahnesinde olduğu gibi daha profesyonelleşilir:

“Geçiş deneyimi içsel olanla dışsalın, tümgüçlülük ile gerçekliğin, mutlak yaratıcılıkla zorunluluğun arasında yer alan paradoksal bir konum oluşturur. Bir insanın yaratıcı kapasitesi çocukluğun oyun gücüyle örtüşür bu alanda –oyun ne içseldir ne de büsbütün dış gerçekliğe aittir. Çocuk oynamakla daha sonraları kültürel yaratıcılığın temeli olacak bir aktiviteyi gerçekleştirmektedir. Gerçek sağlıklı insan, paradokslarla birlikte yaşayabilen, oynayabilen, yaratabilen insandır.” (Winnicott, 1998:13)

Çocuk sokakta oynar. Bu, kelimenin basit anlamıyla oyun oynamasıdır: top, saklambaç, kovalamaca ya da kendi ürettikleri oyunlar. Ancak diğer taraftan oyunun tekrarlanmasıyla toplumsal kalıpların öğrenilmesidir. O zaman bu kalıplara oyunun kendisi içinden ulaşılabilir. Örneğin sokakta oyun oynarken topu başka bir eve gittiği

zaman geri alabilmek için hangi kelimeleri kullanması gerektiğini, nasıl bir ses tonuyla sorması gerektiğini, hatta kimden yani evin annesinden mi babasından mı istemesi gerektiğini deneyimleyerek bilgiye dönüştürür. Tarlabası'nda yapılan gözlemlerde çocukların toplarını almak için gittiği yere göre, gruptaki farklı kişileri gönderdiğini gözlemledim. Çok kültürlü ve dilli bir yapının olduğu Tarlabası'nda çocuklar genelde oyun grubu içinde o dili konuşan arkadaşlarını, dil avantajı nedeni ile oyunun ara verilmesine neden olan krizi çözmek için teşvik ettiler. Hayatın akışında önemsiz duran bu küçük ayrıntı, tekrarlanarak hayata dair daha büyük sorunlarda çözüm yöntemi olarak belirmektedir.

1.1.2. Yaratıcı drama

Drama, kişinin belirli bir durumu ya da konuyu, oyuncunun, yazarın ya da yönetmenin yorumuyla canlandırma, yani bir başka kişiye göstermesidir. Bir durumun canlandırılmasında seyircilerin dikkatleri o yöne çekilir. Belki de yüzlerce kez gördükleri ama dikkat etmedikleri bir konu hakkında durumu fark edip/seyredip/yorumlamaları amaçlanır.

Dramayı üç ana başlık altında inceleyebiliriz: Psikodrama, eğitici drama ve yaratıcı drama: “Yaratıcı drama; bir grubu oluşturan üyelerin yaşama deneyimlerinden yola çıkarak, bir amacın, düşüncenin, doğaçlama, rol oynama (rol alma) gibi tekniklerden yararlanarak, canlandırılmasıdır.” (İstanbuldrama, 2019) Yaratıcı drama, dramanın alt kollarından biridir: “Yaratıcı dramanın bileşenleri arasında hayal etme, konsantrasyon, algı, duygusal bilinç, hareket, iletişim halinde olma ve diyalog yer alır.” (www.sharylandisd.org) Bu bileşenlerinin yanında, yaratıcı dramanın anahtar sözcüğü *doğaçlama*dır. Yaratıcı drama, kolaylaştırıcı kişinin yardım ettiği, canlandırma yoluyla insani tepkilerin yansıtıldığı doğaçlama bir tiyatro türüdür. Yaratıcı tiyatrodaki aksiyon, yani sahnede meydana gelen olay, doğaçlama, yaratıcı ve spontanedir: “Yaratıcı dramanın formel tiyatrodan ayrılan özelliği; oyunun içinde olmanın oyunun sonucundan önemli olması, doğaçlama olması yani belirli replikler ve senaryosunun olmamasıdır.” (www.sharylandisd.org) Sahnelemenin amacı, ortaya sanatsal kurallar dahilinde bir performans çıkarmak değildir; amaç, ele alınan konu üstüne düşünmek, tartışmak, empati kurabilmektir:

“Brian Way’a göre tiyatro ve drama birbirinden farklıdır. Drama, tiyatro ile özdeş değildir. En önemli fark, tiyatro seyirci kitlesine yöneliktir. Seyirciler için oynanır. Drama da ise katılanların kendi yaşantıları önemlidir. Drama seyirciler için oynanmaz.” (Akt: Önder, 2016) Yaratıcı drama, tiyatrodan çok kişisel gelişime yakın bir yöntemdir. Amacı oyun sergilemek değil, ele alanına konuya dair düşünmek, ele alınan konu hakkında kendi sözünü söyleyebilmektir. Böylece yaratıcı dramaya katılan kişiler gündelik hayatta kendilerini daha rahat ifade edebilir ve karşısındakıyla empati kurmayı öğrenerek karşısındakini daha rahat anlayabilirler. Ayrıca bir grupta yapıldığında, grup içi yardımlaşma ve iletişimin de önemli oranda arttığı söylenebilir. Çünkü yaratıcı dramada kişiler, farklı birçok kişinin yerine geçip onları canlandırmaya, anlamaya çalışırlar. Bu yolla kişilerin özellikle sosyal farkındalık ve algıları gelişir.

Yaratıcı dramanın temelinde “oyun” yatar. Çünkü çocuk oyununda olduğu gibi yaratıcı dramada da ana amaç oyun oynamak, zevk almak ve bu yolla çevreyi algılamak, kendinin farkında olmaktır. Yaratıcı dramada canlandırılan eylemin sanatsal olması ve bir sonuca bağlanması çoğu zaman beklenmez.

1.1.3. Forum tiyatrosu

Yaratıcı drama, kişilerin kendilerini anlamalarını ve sonra da karşısındakini anlamalarını, onlarla empati kurmalarını sağlayan bir yöntemdir. Forum tiyatrosu ile yaratıcı drama ana hatlarıyla benzerlik göstermektedir. Ancak forum tiyatrosunda çatışmaların çözümlenmesi için doğaçlama kullanılmaktadır diye özetleyebiliriz. Ayrıca forum tiyatrosu, tiyatroyu politikayla ele alır. Forum tiyatrosunun çıkış noktası Augusto Boal’ın “*ezilenlerin tiyatrosu*” yöntemidir. Bu yöntem kısaca kişilerin kendilerini ve buldukları sınıfı anlamaları sağlayan bir yöntemdir: “Forum Tiyatrosu bir tür mücadele veya oyundur; ve her oyun veya mücadele biçiminde olduğu gibi kuralları vardır. Bunlar değiştirilebilirler ama tüm oyuncuların aynı girişim içinde olduğundan emin olarak, önemli, verimli tartışmalar üretilmesini kolaylaştırmak için varlıklarını sürdürürler.” (Boal, 2004:36) Boal bu yöntemi politik bir zemin üzerine oturtmuş ve sanatın yaratıcı gücünü grup içindeki çatışmaları çözmek için kullanmıştır. Ayrıca interaktif bir kısmı da vardır ki seyirciyi de oyunun içine dahil edebilmektedir; tabii ki seyirci isterse. Boal bir noktada bireylerin

durumlarını anlamaları, genellikle çarpık olan düzenin farkına varmaları ve bu gidişata dair söz söylemeleri gerekliliğini anlamaları için tiyatroyu bir araç olarak kullanmıştır.

Boal'ın vurguladığı en önemli özellik, forum tiyatrosunun herkes için tiyatro olmasıdır. Sanatsal eğitimi olan ya da olmayan, eğitilmiş ya da eğitimsiz, yaşı fark etmeksizin herkes tiyatro yapabilir. Yani hayatın akışında olanlara herkes dahil olabilir, görüş beyan edebilir, hatta bu akışa yön verebilir.

Boal, forum tiyatrosuyla kişilerin sınıflarını analiz etmelerini, sınıflarına ve düzene dair söz söylemelerini/farkındalık edinmelerini sağlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda da grup içi çatışmaların çözümü, ortak fikir üretimi için tiyatral bir yol olan forum tiyatrosunu kullanmıştır.

Bu çalışmada ve çalışmanın alan aşamasında forum tiyatrosunun politik olan teorileri ele alınmamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Boal'un en önemli kuramlarından biri, kişilerin sınıflarının farkına vararak günlük hayatın işleyişine müdahil olmalarıdır. Boal eserinde bunun politik yapısını ayrıntılarıyla aktarmıştır. Ancak çocuklarla çalışmada politik olmayan bir yaklaşım izlenilmesini tercih ettim. Yapılan bu çalışmada, forum tiyatrosunun politik yönü ele alınmasa da, grup içinde çatışma olmadığı için çatışma çözümü ön planda olmasa da Boal'ın kuramı olan "Forum Tiyatrosu" terimi ile adlandırdım. Çünkü grup olma, ortaklaşma, farklı fikirlerde olan grupların uzlaşmasıyla ortak karar verme gibi teorinin ana temellerini oluşturan fikirlerden bazılarını sadık kaldım. Bu yüzden de çalışmanın tekniği olarak "Forum Tiyatrosu"nu belirttim.

Bu çalışmada diğer tiyatral aktivitelerin yanında forum tiyatrosu ve yaratıcı dramadan iki önemli teknik kullanılarak çocukların grup içinde konuya dair tartışması sağlanmaya çalışılmıştır:

1- Forum tiyatrosunda performans *iki defa tekrarlanır*. İlk performansta grup belirli bir konuyu seçer, bunun üstüne düşünür ve sonrasında bunun üstüne kendi yarattığı bir performans baştan sona sunar. İkinci performansta seyircilerin de oyuna müdahil olması istenir. Seyirciler oyunu durdurup oyuna dair yönlendirme yapabilir, oyuncu yerine geçebilir. Bu noktada seyircinin illa ilk performanstaki konuyu takip etmesi beklenmez, kendi fikrini oyuna yansıtması beklenir. Forum tiyatrosunun

çatışma çözümünü yaratan unsuru da buradadır. Grup performansa dahil olabilmekte ve bu performansı uzlaşmayla bir sonuca bağlamaya çalışmaktadır.

2- En çok kullanılan yaratıcı drama yöntemlerinden biri, *kişinin yerine koymadır*. Burada verilen senaryo ve kişi özellikleri çerçevesinde grup üyesi ya da üyeleri bir aksiyon canlandırır. Sonrasında grup bu aksiyon hakkında görüş bildirir ve aynı kişiler bu aksiyonu yeniden oynarlar. Böylece kişilerde ve grup içinde “nasıl olmalıydı, ben olsam böyle yapardım, ideal olanı bu” gibi soruların cevapları aranır. Grup içinde iletişim ve uyum sağlanmaya çalışılır. Aslında bu durum gündelik hayatın provasıdır, çocuk oyunlarında olduğu gibi. “Eğitici dramada önemli olan ‘mükemmel olmak’ değil ‘süreci yaşamaktır.’”(Önder, 2017:107) Çalışmaya başlarken forum tiyatrosu olarak başlanılmıştır, ancak grup içindeki çatışmanın azlığı, çocukların birlikte çalışma yapma isteğinden dolayı yaratıcı drama ve forum tiyatrosu olarak devam edilmiştir.

1.2. Uygulama Örneği

Alan araştırmasına başladığım dönemde tiyatral yöntemleri kalitatif bir çalışmada kullanan örnek olmadığı için nasıl bir yol izleyeceğimi bulmak çok kolay olmadı. Öncelikle çalışmada kavramsal olarak inceleyeceğim konuları seçtim: Oyun, sokak, mahalle, mekân ve çocuk. Sonrasında konuları haftalara göre bölümlere ayırdım, *forum tiyatrosu ve yaratıcı dramadan* referanslar alarak bu temalara uygun olacak tiyatro çalışmalarını araştırdım, ardından bu çalışmalardan hedef kitlem olan çocukların yaşlarına en uygun olan forum tiyatrosu ve yaratıcı drama aktivitelerini seçip programa ekledim. Bu, programı hazırlamam için yeterli değildi. Çocuklarla çalışırken onların ilgisini canlı tutabilmek için eğlendirici çalışmalara da ihtiyacım vardı. Okullarda oynanan sınıf oyunlarını araştırdım ve canlandırıcı olarak bu oyunları programa ekledim. Bunun aynı zamanda pratik bir nedeni vardı: çocukların arkadaşlarına da öğretebilecekleri yeni oyunlar oynayarak onların çalışmaya ilgisini arttırmayı hedefledim. Bunun tiyatro tekniğine ve yönetime birebir katkısı olmasa da çalışmanın sürekliliğini sağlamak açısından hem Tarlabası’nda hem de Beşiktaş’ta etkili oldu. Üçüncü haftadan başlayarak arkadaşlarına çalışmada öğrendiği oyunları aktardıklarını anlatan çocuklar oldu.

Çalışmaya başlarken sekiz ile on bir yaş arasındaki çocuklarla çalışmayı hedefledim ve programı bu yaş arasında olan hem cinsiyet hem de yaş olarak karma gruplarla yapılacak şekilde düzenledim.

İlk haftalardaki gözlemlerimin ardından Tarlabası'ndaki ve Beşiktaş'taki oyunları gruplara göre farklılaştırdım. Çünkü iki farklı sosyo-ekonomik gruptaki çocukların oyun istekleri ve ilgi alanları da farklılık gösteriyordu. Tarlabası'ndaki çocuklar kendilerini daha fazla ifade etme şansı buldukları serbest doğaçlamaları tekrarlamak isterken Beşiktaş'taki çocuklar hızlı hareket ve verili roller üzerinden giden konulu doğaçlamaları tercih ediyorlardı.

Aynı zamanda cinsiyet dağılımı da oynadığımız oyunları ve yaptığımız tiyatro çalışmalarını etkiliyordu. Örneğin Beşiktaş'taki katılımcılarda oğlanlar fazla olduğu için daha hareketli oyunları tercih ediyorlardı. Programı uygularken çocukların geri dönüşlerini ve onların getirdiği önerileri programa alabildiğince dahil ettim.

Atölyeler ortalama iki saat sürdü. Çalışma programını özellikle iki saatin üstüne çıkmayacak şekilde düzenledim. Bunun iki ana nedeni vardı: daha uzun çalışma saatlerinde çocukların algısının dağılması ve çalışmadan kopmaları, Tarlabası'ndaki çocuklar okul saatinden sonra geldiği için daha fazla sürecek bir çalışmada ailelerinin izin vermemesi durumuyla karşılaşma riski.

Tarlabası ile tanışmam Tarlabası Toplum Merkezi sayesinde oldu. Buradaki çalışmalara gönüllü olarak katılmam sonrasında Tarlabası'nı tanımam, buradaki çocuklarla çalışma yapmaya karar vermeme vesile oldu. Çalışmanın alan araştırmasına da dahil olan Tarlabası Toplum Merkezi'nde 2011 yılından başlayarak aktif bir gönüllü oldum.

Tarlabası'na ilk gittiğinizde sokaklara asılmış çamaşırlar karşılar sizi, bu yüzden Tarlabası Toplum Merkezi'nin logosu bu çamaşırlardır. TTM'ye gönüllü olarak gitmeye başladığımda merkezin yeri Tarlabası'nın en işlek caddelerinden birindeydi. Tarlabası Bulvarı üzerinde eskiden polis karakolu olan binadan sağa girip Kasımpaşa'ya doğru yürüdüğünüzde hemen sağdaki bina. Sonra maddi imkânsızlıklardan dolayı Zerdali Sokak'a taşındı. O bina şu anda göçmenlere yardım eden başka bir derneğe ev sahipliği yapıyor.

TTM'ye ilk ziyaretim benim için önemli bir gündü. İlk dikkatimi çeken yönü mahalleli ile kurdukları yakın ilişki olmuştu. Ebeveynler kuruluşa güven duydukları için çocuklarının buraya rahatlıkla gelmesine izin veriyorlardı. Bazen kendileri de geliyordu. Böylece hem çalışma yaptığım çocuklar hem de ebeveynleriyle iletişim kurma şansım oldu.

Tarlabaşı'nda gönüllü olarak çalışırken tiyatro eğitmeninin bir yardımcıya ihtiyacı olduğunu belirttiler. Daha önce tiyatro deneyimim olduğu için ilk öneri bana geldi. Çalışmanın alan kısmına zamanlaması da uyduğu için memnuniyetle kabul ettim.

Çocuklarla ilk tanışmam biraz tedirgin, biraz da heyecanlı oldu. Aslında daha önceden tanıştığım çocuklardı ancak farklı bir pozisyonda onların karşısına çıkmak beni heyecanlandırmıştı. "Hülya Abla"ları değil, tiyatro eğitmeni olarak orada olacaktım.

Altı haftalık çalışmanın sonucunda Tarlabaşı'nda çıkan bulgulardan biri de ekonomik nedenlerdi. Aileler alternatif sunamadıkları için çocuklarının sokakta oyun oynamasına izin veriyorlardı. Tam da bu noktada bu bulguya ters olarak Tarlabaşı'nda da sokakta oyun oynama pratiğinin azaldığı gözlemlenmekteydi. Ekonomi nedenlerden biri olabilirdi ancak ilk neden değildi. Çalışmaya katılan çocukların ebeveynlerinin çocuklarını sokağa göndermeme nedenleri ekonomik değil, mahalle kavramının değişmesi üzerineydi. Dolayısıyla alan araştırmasında sadece Tarlabaşı ile sınırlı kalınırsa, Tarlabaşı'nın düşük sosyo-ekonomisini vurgulayan imajından dolayı, çıkan sonuçların da ekonomi noktasına takılıp yanıltıcı olabilme ihtimali vardı.

Kentteki oyun oynama pratiğine odaklanıldığında hem mahalle içindeki dinamikler değişmiş hem de mahalle kavramı değişmişti. Konu tersten düşünülürse ekonomisi daha yüksek bir mahallede çocukların sokakta oyun oynama pratikleri ne yönde değişmişti? Sokakta oyun oynamak ya da oynamamak sorusunda ailelerin ekonomisi ne ölçüde etkiliydi?

Bu soruların cevaplarını aramak için ikinci alan araştırması olarak sosyo- ekonomik yönden daha yüksek olan "Beşiktaş,Abbasağa Mahallesi"ni seçtim. Burayı seçmemin bir diğer nedeni de çalışılan yaş grubundaki çocukların tıpkı Tarlabaşı'nda olduğu gibi hem aynı mahallede oturması hem de aynı mahallede okula gitmesiydi. Bu

durum çalışma açısından önemli, çünkü sokakta oyun oynamanın gündelik hayat pratiği haline gelmesini yaratan unsurlardan biri de kurulan arkadaşlıklardır. Aynı okula gitmek ve aynı mahallede oturmak, oyun oynama eyleminin pratik halini almasını sağlayan unsurların başında gelmektedir.

Beşiktaş'ı ikinci alan olarak belirledikten sonra buradaki dernek ve gruplarla iletişime geçtim. Çünkü dernek vasıtasıyla çocuklara ulaşmak bireysel olarak ulaşmaktan çok daha kolaydı. Ne yazık ki alan araştırması yaptığım dönem olan 2013-2014 yıllarında Beşiktaş'ta birebir çocuklarla uzun dönemli çalışma yapan dernek bulamadım. Günlük aktiviteler olmasına karşın uzun süreli bir çalışmayı kabul edecek bir dernek yoktu. Sonrasında muhtarlıklar üzerinden çocuklara ulaşmaya karar verdim ancak görüştüğüm üç muhtarlıktan (Muradiye, Türkali, Teşvikiye) da neredeyse aynı cevabı aldım. Kısa süreli bir çalışmayı organize edebileceklerini ancak uzun sürece yayılacak bir çalışmayı ne kendilerinin ne de ailelerin kabul edeceğini belirttiler. Bu cevabın ardından tam başka bir semt belirlemeye karar vermişken İstanbul Beşiktaş İlkokulu'nun tiyatro eğitmeni aradığımı TTM'yi destekleyen tiyatro eğitmeni sayesinde öğrendim. Tam olarak planladığım bir çalışma mekânı olmasa da bu teklifi kabul ettim.

Okula tanışmaya gittiğimde hem müdür hem de müdür yardımcısıyla kısa bir mülakattan sonra çalışmayı kabul ettiler.

İlk gün en belirgin olarak fark ettiğim, sınıf ortamında çalışma yapmak ile okul dışında çalışma yapmanın farkı oldu. TTM'deki çocukların çalışmaya dair motivasyonu okuldaki çocuklara göre daha yüksekti. Motivasyonun etkisini en belirgin olarak ilk haftalardaki serbest doğaçlamalarda hissettim. TTM'deki çocuklar daha fazla serbest doğaçlama yapmak için istekliken okuldakiler sadece verilen doğaçlamaları yapıp çoğu çalışmada daha fazlasını talep etmediler. Daha sonra bu durum olumlu yönde değişti.

Bu bölümde anlatacağım çalışma uygulamalarını bu iki mahallede yaşayan iki farklı sosyo-ekonomik gelir grubuna dahil ailelerdeki çocuklar katılmıştır.

Daha önce belirttiğim temaları uygulamaya nasıl geçirdiğime dair bu bölümde kısa bilgiler vereceğim.

Her iki bölgede de çalışmanın ilk günü atölyeye katılan çocuklarla atölyenin kurallarını ortak bir şekilde belirledik: arkadaşlarımıza şiddet uygulamamak, arkadaşlarımızın sözünü kesmemek, çalışmaya geç gelmemek, çalışma boyunca yapılan aktivitelere katılmak, çalışma odasını temiz tutmak, çalışma boyunca telefonla oynamamak vb.

Çalışmaya katılmak için katılımcıların rızasını aldım. Atölye duyurularını yaparken bu atölyelerin yetenek üzerinden değil istek ve motivasyon üzerinden ilerleyeceğini bilgi almaya gelen çocuklara ve ailelerine açık bir şekilde belirttim. Her atölyeye başlamadan önce atölyenin o haftaki konusu, atölyenin tahmini süresi hakkında bilgilendirme yaptım. İstedikleri zaman atölye çalışmasını bırakabilecekleri bilgisini belirttim.

Isınma ve Rahatlama Çalışmaları

Doğaçlamaya geçilmeden önce katılımcıların günün stresinden uzaklaşmaları önemlidir. Isınma hareketleri, aynı zamanda çocuklara tiyatro çalışmasının başladığını belirten sözsüz bir işaret gibidir. Direkt doğaçlamayla çalışmaya başlanıldığı zaman çocukların çalışma sırasındaki ilgileri çok daha dağınık olmaktadır. Isınma hareketleri hem çocukların enerjilerini harcamalarına hem de ilgilerinin doğaçlamaya yönelmesine olanak sağlamaktadır. Isınma çalışmaları iki farklı bölgede farklı dinamiklerle ilerledi. Tarlabası'nda çocuklar mahalleden de arkadaş oldukları için günlük sohbetlerini ısınma hareketleri sırasında devam ettirdiler ve mahalleye dair konular konuştular, Beşiktaş'taki çalışmada okul arkadaşı oldukları için daha çok dersler ve ödevler üzerine bir iletişim bağı kuruldu.

Doğaçlamalarda daha dinamik olabilmenin yollarından biri bedenen de güçlü olmaktır. Bu yüzden çocuklara ısınma hareketlerinin önemi iyi bir şekilde anlatılmalı. Doğaçlamalar, sanılanın aksine çoğu zaman çok fazla enerji harcanan aktivitelerdir. Her çalışma gününe başlarken yapılan basit ısınma ve rahatlama çalışmaları grubun birlikte hareket etmeyi öğrenmesi açısından önemlidir. Tarlabası'ndaki çocuklar, Beşiktaş'takilere göre ısınma hareketlerinde daha uyumlu bir çalışma gösterdiler.

Özellikle bu yaş grubundaki katılımcılar çok enerjik bir grup olduğundan koşarak ve beden olarak daha hızlı hareketlerle gün içinde, okul zamanı süresinde, oturarak biriktirdikleri enerjiyi hareketli aktiviteler ile hızlı bir şekilde attılar ve çalışmaya

daha fazla odaklanabildiler. Hareketli oyunların içine hayal gücü katılarak çocukların hem enerjilerini atmaları hem de hayal güçlerini harekete geçirmeleri hedeflenmiştir. Örneğin farklı hayvan tipleri ve rolleriyle hızlı hareketler yapmaları istenmiştir: Kuş gibi şarkı söylemek, tavşan gibi kaçmak, balık gibi şaşırarak vb. Isınma hareketleriyle çocukların grup içindeki çekingenlikleri etap etap azaltılabilir. Hem Abbasaga'da hem de Tarlabası'ndaki grupta bu şekilde bir gelişim gözlemledim. Özellikle kız ve oğlan çocuklarının iletişiminin gelişmesi için ısınma çalışmaları ve oyunlar önemli çünkü bu şekilde çekingenlikleri kırıldı.

Isınma sırasında gündelik hayata dair konuşmalar da yapılabilir ancak dikkat edilmesi gereken unsur bir taraftan da çocukları o gün yapılacak doğaçlamalara hazırlamaktır. O yüzden doğaçlama konusuna dair ufak girişler olabilir ama bir sonraki çalışmanın merakını azaltmaması için tüm konu da açıklanmamalıdır.

Bu çalışmalar sırasında çocuklara okulda açık alanda yaptıkları aktiviteler sorulmuştur. Araştırmaya katılan çocukların genel yargısı okul bahçelerinin dışarıda aktivite yapabilmek için yeterli olmadığıdır. Aynı zamanda çocuklar okul süresi boyunca okul bahçesinde oyun oynayacak zamanın çok kısıtlı olduğunu belirtmişlerdir.

Oyunlar

Bu bölümde doğaçlamalara geçilmeden önce çocukların ilgisini toplama, onları doğaçlamalara motive etmek için hareketli çocuk oyunları oynanmıştır. “*Aslında önerdiğim oyunlar ve egzersizler çoğunlukla birer ‘oyunzsiz’ (Gamesercies. Boal’in ‘oyun’ (game) ve ‘egzersiz’ (exercises) kelimelerini birleştirerek ürettiği bir terim)’dir; oyunlarda belli bir oranda egzersiz, egzersizlerde belli bir oranda oyun bulunmaktadır.’*” (Boal, 2007:82). Aynı zamanda bu oyun kısımları, ısınma hareketlerinden sonra çocukların daha sakin bir çalışma aşamasına geçmesi için hazırlık niteliğindedir. Çünkü çocuklar ısınma hareketlerinde daha enerjik bir haldedirler, doğaçlamaya geçerken oyunlar bir köprü oluşturmaktadır.

Çalışma boyunca oynanan oyunlar: İsimlerindeki harf sırasına göre konuşmadan ve işaret yapmadan dizilme, Don-Ateş, Katil Kim?, Köpek Kedi Fare, Mendil kapmacadır.

Isınma hareketleri ve oyunlar arasındaki ayırım, ısınma hareketlerinin boyundan ayaklara kadar olan bir sıra halinde esneme hareketlerini de içerecek şekilde olmasıdır. Bu hareketlerin sırası içinde hareketlerin ritmine uygun olarak oyunlar oynanabilir ancak bu hareketlerin bir bütün oluşturduğu unutulmamalıdır.

Bu bölümdeki oyunlar çocukların isteğine göre şekillendi. Örneğin Tarlabası'nda çocukların birlikte oynamaktan keyif aldığı "katil kim?" oyunu bu bölümün yürütücü oyunu oldu. Beşiktaş'taki çocukların grup dinamizmi daha düşük olduğu için motivasyon ve meraklarını arttırmak amacıyla her hafta farklı oyunlar oynadık.

Yürütücü oyun oluşturmak önemli çünkü yürütücü olabilecek eğlendirici oyunlar, çocukların hızlı hareket edilen ısınma hareketlerinden sonra doğaçlamaya geçmeden önce sakinleşmelerini sağlamaktadır. Tarlabası alan çalışmasında bu oyun "katil kim" oyunuydu, bu oyun gibi oyunları aktivite arası geçişlerde oynamak, sessiz bir haberci görevini görmektedir. Bu yüzden grubun dinamizmini ve isteklerini göz önünde bulundurarak bir oyun seçmek, ileriki süreçte grup içi sistematiği oluşturmak için önemlidir.

Oyun seçme sürecinde farklı öneriler almak için çocukların fikirlerini aldım. Bu aynı zamanda grup bilincini arttırmak için de önemli bir motivasyon oldu. Tarlabası'ndaki çocuklar sokakta oynadıkları oyunlardan öneriler verirken: yerden yüksek, körebe. Beşiktaş'taki çocuklar sınıf içinde oynadıkları oyunları öneri olarak sundular: deve-cüce.

Doğaçlama Çalışmaları

Doğaçlamalar bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Ancak öncesinde ve sonrasında destekleyici aktiviteler olmadan uygulanmaları eksik kalmalarına sebep olmaktadır. Bu çalışmada doğaçlamalar aşağıdaki beş adım takip edilerek yapılmıştır:

- Gününün konusunu belirleme ve üzerine tartışma,
- Konu hakkında sahnelerin canlandırılması,
- Canlandırma hakkında itirazı olanların canlandırması,
- Gerekli ise konu üzerine tekrar tartışma,

- Ortaklaşılın karar üzerinde canlandırma yapılması.

Doğaçlamalarda beş ana tema üzerinden konu seçimini yaptım: Oyun, Sokak, Mahalle, Mekân ve Çocuk. Doğaçlama konusu verirken her hafta farklı temaları konu olarak birbiriyle eşleştirdim.

Örneğin Sokak ve Oyun için doğaçlama konusu: “Sokağa arkadaşlarınla oyun oynamaya çıktın ama her yer araba ve oyun oynayamıyorsun.”

Örneğin Sokak ve Mekâna Katılım konusu: “Şu anda belediye başkanı seçildiğin haberini aldın, ilk tepkin ne olur? Sonrasında sokağında sevmediğin bir şeyleri değiştir.”

Doğaçlamaların Değerlendirilmesi

Burada önemli olan unsur, çocukların sergiledikleri performansı sanat gözüyle değerlendirmek değildir. Performansı yaparken ne düşündüklerini öğrenmek, aynı zamanda da konu hakkında konuşulacak bir ortam yaratabilmektir. Dikkat edilmesi gereken durumlardan birisi bu ortamda herkesin eşit ve özgür olduğunu, her çocuğun bilmesini sağlamaktır. Çünkü farklı karakterlerden dolayı grup içindeki bazı çocuklar daha çekingen olabilmektedir, önemli olan onları gruba dahil edebilmek, daha aktif olan çocukların şevkini kırmadan bir tartışma ortamı yaratabilmektir.

Doğaçlamaların değerlendirmesinde iki farklı bölgedeki gruplar farklı dinamikler oluşturdu. Tarlabası’ndaki grupta değerlendirme de herkes fikrini belirtirken, Beşiktaş’taki grupta çocukların arkadaşlarının dedikleri üzerinden ilerlemesi daha fazlaydı.

İsteğe Göre Farklı Tiyatro Alıştırmaları

Yürütücünün ve grubun isteğine göre farklı tiyatro alıştırmaları bu kısma eklenebilir, ancak grubun dikkat süresinin çok uzun olmadığı her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Her iki bölgede de bu kısımda önce hızlı oyunlarla başlandı, sonrasında serbest doğaçlama çalışmalarıyla devam edildi. Tarlabası'nda çocukların serbest doğaçlamalarda çok fazla televizyonun etkisi altında kaldığını gözlemledim. Özellikle televizyonda popüler olan reality showlarını tekrarladılar.

Serbest çalışmalarda çocukların oyun seçiminden gündelik hayata dair gereklilikleri de ortaya çıktı. Atölye çalışması yapılan Tarlabası'ndaki çocuklar kendilerini daha fazla anlatmak isteyip doğaçlama çalışmalarına devam etmeyi seçerken Abbasağa'daki çocuklar enerjilerini atabilecekleri hareketli oyunları tercih ettiler.

Günün değerlendirilmesi

Günün değerlendirmesi, çocukların aktiviteden yararlanmaları için en önemli bölümlerden biridir. Çünkü çocuklardan gelecek değerlendirmelerle hem daha sonraki günlerin planları yapılmakta hem de çocukların güne ve doğaçlamaya dair yorumları üzerinden konulara yaklaşımları daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir.

1.3. Sınırlılıklar

Her çalışmanın kendi içinde olanakları ve kısıtlılıkları vardır. Forum tiyatrosunun araştırmacıya sağladığı en önemli özellik, farklı fikirleri bir araya getirebilmesi ve bu fikirlerin aynı zeminde tartışılmasına olanak sağlayabilmesidir. Çünkü birebir mülakatta kişiler kendi fikirlerini paylaşmakta ancak diğer fikirleri sınırlı oranda duyabilmektedir. Fikirlerin nerede karşıt noktalarda olduğunu araştırmacı kendi süzgecinden geçirip gözler önüne sermektedir. Forum tiyatrosu yöntemi fikirlerin çatıştığı noktadan yola çıktığı için gözlem olanağını sağlamaktadır. Focus grupta da farklı fikirlerin aynı ortamda dillendirilme şansı var, ancak forum tiyatrosunda kişilerin duyguları ve öngörülleri daha belirgin bir şekilde anlatılabilmektedir.

Ancak çocuklar için sadece forum tiyatrosunun kullanımı yeterli olmamıştır. Çalışmada hem yaratıcı drama hem de forum tiyatrosu teknikleri kullanılmıştır. Çünkü çocuklar bu konu özelinde ve çalışma sürecinde çoğunlukla aynı fikirde oldukları için forum tiyatrosunun dinamiğini oluşturan grup içindeki çatışma yüksek

düzeye ulaşmamıştır. Çocuklar grup içindeki çatışmayı çözmekten ziyade fikirlerini daha iyi betimlemeyi tercih etmişlerdir.

Yaratıcı drama çocuklara fikirlerini özgürce ifade etme şansı tanımıştır. Bununla birlikte çocukların birbiriyle etkileşimini sağladığı için çocukların birbirinden etkilenmesine de neden olmuştur. Bu yüzden doğaçlamalar tamamıyla çocuklara bırakılmamış, araştırmacının yönlendirmesi de olmuştur. Buradaki asıl soru, bu yönlendirmenin ne ölçüde olduğudur. Araştırma boyunca bu yönlendirme minimum düzeyde tutulmaya çalışılmıştır.

Çocukların grup içi etkileşimi yapılan çalışmanın çocuklarda oluşturacağı uzun süreli etkilerde bir avantajdır, çünkü bu yolla çocuklar çalışma konusuna dair daha fazla düşünmeye teşvik edilmektedir. Zaman zaman grup liderlerinden etkilenip bazı katılımcıların pasif kalabilme olasılığı vardır. Ayrıca baskın karakterli çocuklar nedeniyle zaman zaman araştırmacının konunun dağılmasını göze alması gerekmektedir.

Sadece dramayla bilgi alınamaması ya da bilgilerin teyit edilmesi, doğaçlamada adı geçen kişilerle derinlemesine mülakat ya da kısa mülakatlara başvurulması gerekmektedir. Bu noktadan bakıldığında alan araştırması öncesinde ele alınan sorunsal ile alan araştırması sırasında karşılaşılan durum farklılık göstermektedir.

Yaratıcı/hayal gücüne dayalı bir metot kullanıldığı için bazı noktalarda katılımcıların hayali cevaplara başvurusu ya da cevapların içinde hayali kahramanların da yer alması zaman zaman katılımcıların görüşlerinin akademik bir çalışmaya aktarılmasında kısıtlayıcı olmuştur. Konu oyun olduğu için durum pozitifte evrilmiştir.

Çalışma için yapılandırılmış bir plan oluşturulmuştur. Yöntem doğaçlama gibi daha yönlendirilebilir bir çalışma olduğu için çocukların doğaçlamayı konudan çok farklı bir alana götürebilmesi her zaman oluşabilecek bir risktir. Çocukların konuyu farklı bir konuya çektiği noktada yürütücünün direkt müdahale edememesi, dolayısıyla sürecin uzaması yaşanan en belirgin kısıtlılıklardan biridir.

Tek seferlik bir aktivite olmadığı izin devamlılık sağlanması zordur ve çocukların sorumluluğunun uzun süre boyunca alınması araştırmacıya daha fazla çaba sarf ettirmektedir.

Tiyatral Teknikleri Kullanmanın Getirileri:

Dramayla anlatılması ya da betimlenmesi güç durumların hareketle daha rahat açıklanabilmesi mümkün olmaktadır. Özellikle konuşmada çekingen çocukların drama yolu ile grup aktivitelerine dolayısıyla çalışmaya katılma ihtimali mülakata göre daha yüksektir. Dolayısıyla grup içinde dili iyi kullanmayan çocuklara da gruba dahil olma şansı doğmaktadır. Bu çalışma özelinde Tarlabası'nda farklı etnik gruplardan olan çocukların, Beşiktaş'ta ise kişilik olarak daha çekingen olan çocukların çalışmaya katılımı sağlanmış ve uzun vadede bu çocukların çalışmayı devam ettirmekte daha istekli oldukları gözlemlenmiştir.

Yaratıcı dramayla yapılan çalışmalarda gözlemlenen çocuklar, tez çalışmasının içinde pasif bir öge değil, araştırmayı şekillendiren aktif öğelerdir. Aynı zamanda çocuklar ve araştırmacı arasında uzun vadede devam edecek bir ilişki çerçevesi yaratmıştır. Bu, araştırmacının çıktığı sorunsal ve vardığı nokta açısından önemlidir. Çünkü araştırma için bu yöntemin seçilmesinin bir nedeni katılımcılarda araştırma esnasında konuya dair farkındalık yaratılmasıdır. Hem katılımcının hem de araştırmacının sürece dair birlikte gelişmeleri ve öğrenmeleridir. Araştırmacı ve katılımcıların uzun dönemli ilişkileri bu olanağı vermiştir. Çünkü katılımcılar sadece bilgi vermek değil aynı anda bilgi almayı, birlikte üretim yapmayı amaçladıkları için araştırmayı daha fazla sahiplenmişlerdir. Bu durum araştırmacı için de geçerlidir. Araştırmacı da araştırmanın amacını hem konuyu anlamak hem de çocuklarla üretim yapmak olarak kurduğu için alanda interaktif bir ilişki kurulabilmiştir.

Ayrıca sınırlılıklarını da oluşturan farklı fikirlerin bir arada olması, zamanlama olarak uzun sürece yayılması bu sebepten katılımcılarla yakın ilişkiler kurulması, tek yönlü değil hem araştırmacı hem de katılımcı üzerinden bir ilişki kurulması çalışmanın getirilerindedir.

II. ÇOCUKLUK KAVRAMININ TARİHSEL ARKA PLANI

“Aslında çocuk hep vardı, ama çocukluk yeniydi.” (Onur, 2005)

Çocukluk insan yaşantısındaki bir dönem, hatta bir süreçtir. Süreç diye belirtilmesinin en önemli nedeni, belirli bir süreyi kapsamamasından ziyade belirli bir kabiliyete ulaşmaya odaklanmasındandır. Yetişkinlikteki davranışlarımızı etkileyen, çoğu romana, filme ilham veren dönem, çocukluktur. Çocukluk yetişkin gözünden geçmişe bakıldığında tam hatırlanamayan, muğlak, hatta gizemli bir dönemdir. Modern çocukluk imgesinin oluşumuna kadar çocukluk yeti üzerinden tanımlanmıştır. “Yaşın, yaşam döngüsü içinde, toplumsal kimliğin belirlenmesinde önemli bir işaret olması on dokuzuncu yüzyılın sonuna rastlamaktadır.” (Dikmen Özarslan, 2016:13)

Çocuk kavramı yani çocukluğun sınırlarını belirleyen, en genel kabul edilen tanımlardan birisi 20 Kasım 1989’da hazırlanan, 2 Eylül 1990’da yürürlüğe giren Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 1’de açıklanan tanımdır: “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989:madde1) Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin ilgili kanunu birçok ülkede yasalar çerçevesinde kabul edilmesine karşın Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalamayan iki ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Somali’dir.

Türkiye örneği ele alınırsa çoğu akademik çalışmada kavram olarak çocukluk tanımlanmış değildir. Yazının ilerleyen bölümlerinde kavram olarak çocukluğu tanımlamanın olanaklarına ve olanaksızlığına vurgu yapılacaktır. Yüzyıllar içerisinde, çocuk algısının ve çocuk kavramının değişmesinden yola çıkarak, çocukluğun durum olarak var olan ancak yaygın olarak kabul edilen belirgin bir tanımı olmayan, toplumların yaşayış tarzlarına

RESİM 1

göre değişen ve dönüşen bir kavram olduğu belirtilebilir. Çocukluk ya da çocuk kavramını doğal bir gerçeklik değil, toplumsal, kültürel “bir yaratıdır ve tarih içinde gelişmiştir. Ortaçağ’da Batı toplumlarında çocukluk ayrı bir gelişim dönemi değildi; çocuk yetişkinlerle iç içe yaşıyordu. Yetişkinin minyatür bir örneği sayılan çocuklar yetişkinlerle aynı giysileri giyiyor, aynı besinleri yiyor, aynı oyunları oynuyordu.” (Onur editörlüğünde Tan, 2011:3) Rus-Alman ressam Carl-Ludwig Christinek’in çizdiği Rusya aristokratlarının giysi kullanımını tasvir eden portreler dönemin çocuk bakışına örnek teşkil etmektedir (Bakınız: Resim 1 ve Resim2).

Çocukluk kavramının günümüzdeki algılanışı, “doğuştan ergenlik eşiğine kadar süren yaşam dilimidir.” (Gençlik Ansiklopedisi, 1980:C.2) Bu tanım, çocukluk

RESİM 2

kavramını betimlemiş ve çerçevesini çizmiştir ancak tanımda kullanılan “ergenlik eşiği” toplumlara ve döneme göre belirlenmektedir. 21. yüzyılda, Avrupa’daki birçok topluma göre ergenlik eşiği 18 ya da 25 olarak değişebilmektedir. Ancak şu anda Avrupa dışındaki birçok bölgede ergenlik 14-16 yaş olarak da kabul edilmektedir. Hatta 12 yaş olarak kabul edilen toplumlar bile bulunmaktadır. Örneğin Irak’ta cezai ehliyet

yaşı 9 olarak kabul edilmektedir.

Ergenlik eşiğini belirleyen unsur, eylemlerinin sorumluluğunu alabilme durumudur. Ergenlik eşiğini aşmış kişilerin artık kendi kararlarını alabileceği ve bu kararların sorumluluklarını kabul edeceği öngörülmektedir. Yazının ilerleyen bölümlerinde değinileceği gibi bazı kültürlerde *çocuk*, toplumun belirlediği kıstaslara göre sorumluluk alabilir, bazı durumlar içinse sorumluluk alamaz olarak belirtilmiştir. Örneğin İslam hukukunda *çocuk* kabul edilen kişi evlenebilir, ancak şahit olarak kabul edilemez. Bu tekil durum bile çocukluk kavramının her dönem muğlaklığını koruduğuna örnek teşkil etmektedir.

Sosyal bilim alanına baktığımızda *çocukluk*, hukuk kuralları dışında kesin olarak tanımlanan bir kavram değildir. Hukuk alanında çocukluğun evrildiği nokta olarak “birey olmak” tanımlanmaktadır. Yeni doğan bir insan, kararlarını tek başına

verebilecek ve sorumluluklarını tek başına alacak olgunluğa eriştiği, bununla birlikte bedensel gelişmesini tamamladığı zaman bireydir. Birey olması demek, en basit tanımıyla kendi kararlarını alıp kendi kararlarının iyi ya da kötü sonuçlarının varlığını kabul etmesidir. Ve bu sonuçlardan doğacak yaptırımların farkında olmasıdır. Buradaki son madde önemlidir. Hukuk bilimine göre yaptığı eylemin yaptırımlarının farkında olan kişiye ceza verilebilmektedir. Türkiye hukukuna göre kişi ana rahmine sağlıklı olarak düştüğü andan 18 yaşına gelene kadar çocuk olarak kabul edilmektedir.

2.1. Yeniden Tanımlanan Çocukluk

Günümüzdeki çocukluk tanımını 21. yüzyıl öncesindeki çocukluk tanımlarından ayıran bebeklik ve ergenlik dönemlerini de içine almasıdır. Çocukluk 21. yüzyıldaki gibi gelişimsel bir dönem olarak kabul edilmediği için çocukluk ve yetişkinlik dönemleri keskin çizgilerle ayrılmamıştır. Bu yüzden de “çocukluğun” 20. yüzyıl ile sosyal bilimlere giren bir kavram olduğu belirtilebilir. Bu bölümde çocukluk kavramının yüzyıllara göre değişimi ve bu değişimin nedenleri aktarılacaktır.

Çocukluk kavramı zaman içinde yaşın tanımlanması, aile içi görev dağılımı vb. açıdan değişmiştir. Bu değişimin başlangıcı 17. yüzyıla dayanmaktadır. 17. yüzyıldan önceki çocukluk tanımında çocuğun kendi ihtiyaçlarını karşılaması dayanak alınmıştır. Tanımlamadaki çocuğun ihtiyaçları sadece bedensel ihtiyaçlardır, olgunluk ya da yetkinlik aranmamaktadır. Çünkü 17. yüzyıl ve öncesine baktığımızda ana sorunsal çocukların yaşaması ve işbölümüne katılmasıdır. Ailenin ayakta kalabilmesi için en önemli unsurlardan biri tüm ailenin beden gücüyle çalışmaya katılmasıdır. Beden gücü gerektiren işlerin en önemli özelliği de ne kadar çok kişi olursa işin hem zaman hem de zahmet olarak o kadar çabuk bitmesidir. 17. yüzyılda yaygın olan çocuk ölümlerinden özellikle de erken yaştaki çocuk ölümlerinden dolayı çocuğun bebekliği aşması, yani süt çocukluğu dönemini aşması önemlidir. Bundan sonraki adım ise çocuğun kendi ihtiyaçlarını karşılaması, ona bakmak için fazladan bir emek ve zaman harcanmamasıdır. Diğer bir ifadeyle ilk çocukluk evresini geçmesidir. Çünkü ailenin tüm bireylerinin bedensel olarak çalışması gerekmektedir ve bakıma ihtiyacı olan bir bebek, bir kişinin üretime daha az katılması demektir. Yedi yaştan sonra çocuklar büyükler gibi giyinmekte, onlar

gibi gündelik hayata dahil olmakta, hatta çalışmaktadır. Çocukluğun ortaya çıkışı, Onur tarafından şöyle açıklanmaktadır:

“Batı Avrupa’da çocukluk anlayışında önemli bir değişim 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıktı. Çocukluğun ayrı bir yaşam dönemi haline gelmesi; ekonominin tarımdan sanayiye kayması, orta sınıfın gelişmesi, ailenin yapısının ve rolünün değişmesi, çocuk ölümlerinin azalması, boş zamanların artması, ana-baba-çocuk ilişkisinde duygusal bağın önem kazanması gibi nedenlere bağlıdır.” (2006:XI)

17. yüzyıldan önce yedi yaşından büyük olan çocuklar hem ev içinde hem de ev dışında çalışmaktadır. Ev dışında çalışan çocuklara dair tarih sahnesinden en akılda kalabilecek örnekler İngiltere ve Fransa’dandır. İngiltere’deki kömür ocaklarında çalışan çocuklar genellikle kömür arabalarını itmekte ya da tünelin havalanması için kapıları açık tutmakta çalışırlardı. Fabrikalarda da çalışan sayıca büyük bir çocuk topluluğu bulunmaktaydı. Kırsal kesimdeki çocuklar da taş toplamak ya da kuşları ekinlerden uzak tutmak gibi işleri yaparlardı.

“Victorial dönemde, kimin zengin, kimin fakir olduğunu söylemek çok kolay idi. Zengin ailelerin çocukları iyi beslenmiş, iyi giyinimli ve ayaklarında ayakkabıları olurdu. Onlar çalışmazlardı, fakat okula giderlerdi ya da evlerinde özel dersler alırlardı. (Viktorya Britanyası, Viktoryan Çocuklar İşte)” “İngiltere’de kırsal toplum oldukça hareketliydi; çocuklar 10’lu yaşlarda evde yalnız bırakılıyor ve kendi ailelerini kurmadan önce birkaç yıl başka ailelerin yanında yatılı hizmetkâr olarak çalışıyorlardı.” (Kağıtçıbaşı, 2013:148)

“Büyük sanayi devrimi ve imalat sanayisinin başından itibaren çocuklar, başta İngiltere olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde fabrikalarda yoğun çalıştırılmıştır; daha sonra genişletilen makinelerin ilkin küçük boyutlarda oluşu (Engels, 1997:204), makinenin adale gücünü vazgeçilmez bir öğe olmaktan çıkarıp, adaleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik ama eklem ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç olması (Marx, 1993:408), yetişkinlerin boğaz tokluğuna çalıştırılması ve çocuklarına bakacak kadar para kazanamayışları, çocukların çalıştırılmasının özgül nedenleridir.” (Akt. Özeren, 2004:164)

Çocuğun çalışması durumu Türkiye coğrafyası için de geçerlidir. Bu durumun bir örneğini Fakir Baykurt anılarında yazar: “İlkokul öğrencisiydim, Nazilli’nin Burhaniye köyüne yerleşmiş olan dayım alıp götürdü beni. ‘Seni okuturum’ diyordu. İkinci Dünya savaşı çıktı hemen. Bir eşek, bir balta. Buldan dağlarından kaçak kereste indirmeye başladık dayımla. Yapılmakta olan bir kanalın mühendislerine Başatlı’dan içme suyu taşıdık.” (Köklügiller, 2014:234)

Bu dönemlere baktığımızda çocuklar çalışmaktadır çünkü çocuk, beden olarak olgunlaşmamış bir birey olarak kabul edilmektedir. Buradaki vurgu çocukluğun bir ara kategori olduğudur. Tam anlamıyla bir birey değildir, çünkü verdiği kararların sorumluluğunu alma bilincinde değildir. Tabii ki çocukların çalışmasında dönemin şartları ve ekonomik durum da belirleyici bir etkidir. Ancak en önemli unsur, günümüz toplumunda tanımladığımız “çocukluk” kavramından farklı bir çocukluk kavramının tanımlanmış olmasıdır.

Matbaanın keşfi çok öncelere dayansa da Avrupa’da modern matbaa tekniklerine 15. yüzyılda geçilmiştir. Yazımı günlerce süren kitap çoğaltma işlemi, matbaa ile o dönem için mucize sayılabilecek bir kısalığa kavuşmuştur. Böylece kitaplar çoğalmış ve yaygınlaşmıştır. Matbaanın gelişimi ve kitapların yaygınlaşmasıyla bu materyalleri anlayacak ve aktaracak kişiler gerekliydi, bu da okuma-yazma bilen kişiler yetiştirmekle olanaklıydı. “Okuma, çocukluğun kamçısıdır çünkü okuma bir anlamda yetişkinliği yaratmaktadır.” (Postman, 1990:25) Bu dönemde okuma-yazma bir statü simgesi haline geldiği için bu statüye erişmek için özel bir eğitimin alınması şart olmuştur. Okuma-yazmanın bir statü getirmesi, özellikle Avrupa’daki burjuvazi sınıfı için önemlidir. Çünkü doğuştan olmayan bu statü sonradan kazanılmaktaydı ve ekonomik olarak güçlü olan kesimin çocukları eğitim alabilmekteydi. Böylece çocuklar ayrıcalıklı bir sınıfın üyesi olabilmekteydi.

Okuma-yazmanın öğretim yeri olan okul, sanayi devrimi ve kültür devrimiyle birlikte burjuva sınıfının aristokraziyle yarışacağı bir kurum haline gelmiştir:

“Tarihsel-siyasal bir analiz, okul kavramı ve gerçekliğine, okulun ne olması gerektiğine ve rolü ve işlevine atfedilen görüşlerin oldukça uzun bir bilgi ve tartışma, birikim ve deneyim içerdiğini göstermektedir. Böylesi bir tarihsel-siyasal analiz, okulun basit bir teknik, pedagojik veya eğitsel kurum olmanın oldukça ötesinde bir kurum olduğunu ifade eder.” (İnal, 2014:400)

19. yüzyıla gelindiğinde okul sadece sınıf atlamanın olanağını sağlayan bir yer değildi. Okul aynı zamanda kültür aktarımı da demektir ve okullar bugün de aynı işlevini sürdürmektedir. Okullar, eğitim vermekle birlikte aynı ekonomik yapıya sahip kişileri ve aileleri bir araya getiren kurum olma özelliği taşırlar. Okula gitmek sadece okuma yazma kabiliyetini kazanmak değildir. Okul, kültür aktarımının yapıldığı, nasıl yaşanılması gerektiğinin öğrenildiği yerdir. Bu durum hem belirli bir zümrenin geleneğini hem de devletlerin kendi politikalarını sürdürmek için olabilir.

Bu geleneği öğrenecek kişiler çocuklardır ve bir davranış kalıbı haline gelebilmesi için davranış kalıplarını tekrar etmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda okul bir ilişkiler ağını da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de ve dünyada birçok okulun mezunlar derneği bulunmaktadır ve bu dernekler sosyal ve ekonomik bağlantılar kurabilme imkânı getirdikleri gibi, iş hayatında güç getirebilmektedir:

“Sosyal sermaye teorisi aslında çok açıktır. Onun başlıca tezi iki kelimedede özetlenebilir: İlişkiler önemlidir. İnsanlar birbiri ile ilişki kurarak ve bunun zaman içinde devam etmesini sağlayarak, kendi başlarına başaramayacakları ya da sadece büyük zorluklarla başarabilecekleri şeyleri gerçekleştirebilmek için birlikte çalışabilirler.” (Field, 2006:1)

Okulun çocukluk yaşını nasıl uzattığını anlamak için okuma-yazmanın neden önemli olduğunu açıklamamız gerekmektedir. Özellikle tüccar çocukları için iyi bir tüccar olabilmek önemliydi. Bu da hesap-kitap işlerini bilmekten geçen bir faaliyetti ve okulda kazanılmaktaydı/kazanılmaktadır. Neil Postman, çocukluğun üretildiğini vurgularken üretilen çocukluk ile yetişkinliğin de yeniden üretildiğini açıklamaktadır:

“Matbaa ile birlikte yetişkinlik de kazanılmak zorundaydı. Yetişkinliğin kazanılması biyolojik değil, simgesel bir başarı olmuştu. Matbaadan günümüze çocuklar, yetişkinler olmak zorundaydı ve bunu okumayı öğrenerek, tipografi dünyasına girerek yapmak zorunda kalacaklardı. Bunu da başarmak için eğitim almaları gerekecekti. Böylece Avrupa uygarlığı okulları yeniden icat etti. Okulları yeniden icat ederek çocukluğu zorunlu kıldı.” (Postman, 1990:52)

Çifte devrimlerle birlikte tarım önemini yitirmiş ve sanayi önemli hale gelmiştir. Bu olgu kırdan kente göçü beraberinde getirmiştir. İşçi sınıfının çocukları kentte de yetişkinler gibi çalışmaya devam etmiştir. Ancak orta ve üst sınıfta yer alan kentli ailelerin çocuklarının çalışması, işçi ailelerinde olduğu gibi bir gereklilik ya da bir ihtiyaç değildir.

Okul, çocukluğun yaşını uzatmıştır. Çocuk okula gitmesi nedeniyle aile içi görev dağılımında daha az görev alabilmektedir. Çünkü gün içindeki vaktinin büyük bir çoğunluğu okulda geçmektedir. Geçmiş dönemlere baktığımızda yatılı okulların yaygın olduğunu gözlemlemekteyiz, yani çocuk evden uzakta olduğu için aile içi görev dağılımında yer alamamaktadır. Günümüzde ise çoğu ailede çocuğun, aile içi görev dağılımındaki sorumluluğu olarak okul görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı

okul çocukluk süresinin uzadığı yerdir ve çocukluk süresinin uzamasına neden olan kurumdur:

“Çocukluk anlayışının ve yaşantısının değişmesi en çok eğitim alanında kendini belli etmektedir. (Toplum artık eğitilmiş işgücüne gereksinim duyuyordu.) Ayrı bir çocukluk kavramının ortaya çıkması ile okula giden çocukların sayısı arttı; daha önemlisi, okullar yaşa göre ayrıldı. Ortaçağda çocuklar, ergenler ve yetişkinler bir arada öğrenim görüyorlardı. Çocukluk kavramı geliştikçe okul da çocuğun gelişim dönem, ne göre derecelenmeye başladı. 6-12 yaşındakilerin okula gitmesi çocukları yetişkinlerin istemlerinden koruyordu. Çocuklar için ayrı oyun oynama, yeni beceriler geliştirme özgürlüğü doğmuştu. Çocuğun ana babanın malı gibi görüldüğü çağlar geride kalmıştı.” (Onur, 2006:XI)

17. yüzyıl öncesinden günümüze, çocukluğun tanımının değişmesinden yola çıkarak, 19. yüzyıla kadar olan dönemde eğitimin çocukluğu yeniden tanımladığını belirtebiliriz. 20. yüzyılda ise çocuğun ekonomik değil manevi değeri üzerinden tartışılan ve yeniden tanımlanan bir çocukluk vardır: “20. yüzyılın egemen çocuk paradigması üç temel varsayıma dayandırılıyor:

- Çocuklar, yetişkinlerden farklıdır; ya da çocuklar özel bir biyolojik kategori oluştururlar.
- Çocukların yetişkinliğe hazırlanması-yetiştirilmesi-gerekir; ya da yetişkinlik bir kazanımdır.
- Çocukların yetiştirilmesi sorumluluğu yetişkinlere aittir. (Tan, 1994:1)

Yukarıda belirtilen üç maddenin ortaklaştığı nokta eğitimidir.

Çocuğun değerini anlamak için 19. yüzyılda çalışmalar yapmış Amerikalı sosyal bilimcilerin çalışmaları önemlidir. 19. yüzyılda Amerika refah dönemini geçirmektedir. Vivana Zlizer’e göre:

“1870’lerde ve 1930’lar arasında Amerika’da ekonomik olarak ‘değersiz’ ama duygusal olarak ‘paha biçilmez’ çocuk kavramı ortaya çıktı. 19. yüzyılın ortasında orta sınıf şehirliler, çocukların ekonomik olarak değersiz oldukları anlayışına sahipti. Bununla birlikte çocuk emeği yasaları ve zorunlu eğitim ‘sınıf farklarını yok edinceye kadar’ işçi sınıfı aileleri çocuklarının kazandığı gelirden faydalanmaya devam etmişlerdir.” (Akt. Heywood, 2003:36)

19. yüzyılda Amerika'daki refah dönemiyle birlikte özellikle Amerika'dan yaygınlaşmaya başlayarak çocuk odaklı bir aile yapısının mevcut olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.

“Batı Avrupa’da çocukluk anlayışında önemli değişim 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıktı. Çocukluğun ayrı bir yaşam dönemi haline gelmesi; ekonominin tarımdan sanayiye kayması, orta sınıfın gelişmesi, ailenin yapısının ve rolünün değişmesi, çocuk ölümlerinin azalması, boş zamanların artması, ana-baba-çocuk ilişkisinde duygusal bağın önem kazanması gibi nedenlere bağlıdır. Aydınlanma çağında filozoflar çocukluk anlayışında ve çocukların eğitiminde yeni görüşleri ileri sürdüler. Böylece farklı, kendine özgü, durağan değil gelişen bir çocukluk anlayışı ortaya çıktı. Aslında çocuk hep vardı ama çocukluk yeniydi.” (Tan, 1994:1)

Özetle yeniden tanımlanan çocukluk kavramı, yani çocuğun manevi değeri üzerinden tanımlanan çocukluk kavramı, süreç içerisinde bugün Türkiye’de büyük kentlerde oturan orta ve üst gelir grubuna mensup, lise ve üstü eğitime sahip ailelerin genel olarak kabul ettiği “çocukluk algısını” oluşturmuştur. Burada tanımlanan çocuk, ev işlerinde pasif görev alan, ana sorumluluğunun okula gitmek olduğu ve okul hayatında başarılı olması için önemli bir zamanı okula ayırması gereken, boş vakitlerinin ebeveyn tarafından çeşitli kurslarla desteklendiği, oyun olarak teknolojiyi kullanan, sokakla bağlantısı az olan çocuktur. Ailenin ekonomisinin belirleyici olmasına karşın, günümüzde çocukluk için en önemli unsur çocuğun manevi değeridir. Çocuğun manevi değerinin artmasıyla çocuk, ailenin odak noktası haline gelmiştir.

2.2. Çocukluk Halleri

Anadolu coğrafyasındaki çocukluğa bakıldığında, -bu Anadolu’daki, kırsaldaki çocukluk diye de belirtilebilir- 19. yüzyıl öncesi Avrupa’da olduğu gibi çocukluk döneminin yedi yaşına kadar kabul edildiği gözlemlenmektedir. Yani çocukluk bugünkü bebeklik dönemi olarak görülmektedir. 21. yüzyılda kabul edildiği gibi çocukluğun bireyin yaşayışında ayrı bir evre olduğu düşünülmemektedir. Günümüzde de kırsaldaki çocukluk hallerinde çocuğun kentteki çocuklara göre daha erken yaşlarda büyükler tarafından yetişkin olarak kabul edildiği gözlemlenmektedir. Bu döneme baktığımızda, 17. yüzyıldaki örnekleri gibi, çocukla yedi yaşına kadar ilgilenilmesi zorunludur -yani kendi ihtiyaçlarını karşılayana kadar- sonrasında

çocuğun evin işlerinde görev alması, beden olarak yapabileceği işleri yapması gerekmektedir. Ancak buradan toplumda çocuğun önemsiz olduğu gibi bir yargıya varılamaz. Özellikle Osmanlı toplumunda çocuk çok önemlidir. Çünkü çocuk ailenin soyunu devam ettirecek kişidir. İslam âlimleri de bunu özellikle vurgulamaktadır.

Osmanlı'da gündelik yaşama dair belgeler ne yazık ki çok kısıtlıdır. Sıradan insanların gündelik yaşamına değinmek ise daha da zordur, çünkü sıradan insanın gündelik yaşamına dair kayıtlı belgeler çok azdır. Gündelik yaşama ait belgelerin eksikliğinden dolayı, Osmanlı toplumundaki çocukluk tanımına, Osmanlı'daki hukuk belgelerinden ulaşılabilmektedir. Osmanlı toplumunda ve hukukunda çocuklar önemli bir yerdedi. *“Çocuklara gösterilen ilginin yoğunluğu çocukluk tasavvuru ile yakından ilintiliydi. İnsan yaşamının çocukluk dönemi, kendine has fiziksel ve psikolojik özellikleriyle, ayrı bir ilgiyi gerektiren, yetişkinlikten farklı bir dönem olarak görülmekteydi.”* (Araz, 2013:33) Çocukluk döneminin yedi yaşına kadar olduğunun saptamasına da yine Osmanlı hukuk belgelerinden ulaşılmaktadır. *“İstiğna” kişinin başkalarının yardımına gerek duymadan temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi anlamına geliyordu. Hukukçular bunun 7 yaşında gerçekleşebileceği konusunda hemfikir olmalarına rağmen, fetvada da belirtildiği üzere, esas olan fiziksel olgunluk ve ifade edilen yetileri kazanmış olmaktadır.”* (Araz, 2013:53)

Osmanlı toplumunda ev, mahrem sayılmaktaydı. Bu yüzden ev hayatına dair anlatılara ayrıntılı olarak tarih yazımında yer verilmemektedir. Bu durum toplumun kadın-erkek yaşantısını kalın çizgilerle birbirinden ayırmasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı toplumu ataerkil bir toplumdur. Bu yüzden de tarih anlatıları erkekler üzerine yoğunlaşmıştır. Kadın evin düzeninden ve ailenin soyunun devam etmesinden sorumluydu. Çocuk annenin denetimi altındaydı. Kadın ve kadına dair olgular ailenin mahremi olarak kabul edilmekteydi. Bu yüzden de Osmanlı toplumundaki çocuğun gündelik hayatına dair verilere ulaşmak kolay değildir.

Osmanlı toplumuna hâkim olan İslam dini üzerinden çıkarım yapılırsa, çocukluk ile ergenliğin kesin ayrıldığı nokta kız çocukları için âdet görme, oğlan çocukları için ise sünnet olarak belirtilebilir. Sokak ve sokakta oyun oynamak konusunda burada kız çocukları ile oğlan çocuklarının gündelik pratikleri ergenlikle birbirinden ayrılmaktadır. Oğlan çocukları ergen olsalar bile sokakta oyun oynama, sosyalleşme

ve sokağı kullanmaya devam etmektedirler. Kız çocuğun âdet görmesi aynı zamanda sokaktan tamamıyla kopması anlamına da gelmektedir. Kız çocuğunun âdet görmesiyle fiziksel olarak kadınlığa geçtiği öngörülmektedir ve kamusal alandan kopmaktadır. Çoğunlukla da İslami kurallar ışığında hareket etmesi beklenmektedir: “Çocukluk, İslamiyet’te geniş ve ayrıntılı olarak ele alınan konulardan biridir. Kuran ve Sünnet’te, buluş yaşına kadar çocuğun “mükellef” sayılmamış olması nedeniyle, İslam düşünürlerinin başlangıçtan beri çocuklarla ilgili konuları bağımsız bir inceleme alanı haline getirdikleri gözlemlenmiştir.” (Akt. Onur ve Tan, 1994:3) Buradaki mükellef vurgusu dini vecibeleri yerine getirmek olarak kullanılmaktadır.

“Müslümanlıkta çocukluktan (tufuliyet) yetişkinliğe geçiş bazı biyolojik koşulların gerçekleşmesine bağlanmıştır. Buluş, çocukluğun bitişini belirler. Bu bağlamda “buluşa erinceye kadar çocuktan kalem kaldırılmıştır” (yaptıklarından sorumlu değildir) hadisi önemli görünmektedir. “Normal çocuğun himayeye muhtaç olduğu devre doğum-buluş arası” olarak belirlenmekle birlikte bu devrenin her aşaması bir sayılmamıştır. Çocuğa götürülecek hizmet ve korumanın özelliğine göre süt devresi ile temyiz yaşına kadar olan devre ve temyizden buluş kadar olan devreler ayrı ayrı ele alınmaktadır. Doğumundan süttten kesilinceye kadar (subiyy), süttten kesilme ile yedi yaş arası (gulam), yedi ile on yaş arası (yafi’i) i ve on ile on beş yaş arası (hazver) çocuğa ayrı adlar verilmektedir. Yedi yaşına kadar olan çocukların “gayri baliğ ve gayri mümeyyiz” sayılarak ceza sorumluluğu dışında bırakılmalarına karşılık, yedi-on beş yaş arasındakiler ta’zir denilen bir ceza ve eğitim uygulamasına uğrarlar. Bu nedenle İslam’da yetişkinliğe geçişin yalnız biyolojik ve ani bir süreç olmadığı, aynı zamanda toplumsal kültürel ve aşamalı bir süreç olduğu düşünülebilecektir. Bu açıdan özellikle dil ya da sözlü ifade yeteneğinin kazanılması önem taşımaktadır. Çünkü “temyiz” aşaması, genelde “söylenenleri doğru olarak anlayıp, doğru olarak cevap verme halinin çocukta olduğu safha” olarak tanımlanmakta ve başlangıcı ortalama olarak yedi yaş kabul edilmektedir. Dolayısıyla, yetişkinlik tümüyle kendiliğinden gerçekleşen bir durum değil, bir hazırlık ve yetiştirme sonucunda gerçekleşen kazanım niteliğindedir. Ve bu kazanımda esas sorumluluk tüm ayrıntıları ile belirlenerek yetişkinlere verilmiştir.” (Onur ve Tan, 1994:5)

Osmanlı toplumunda çocuklar önemliydi, hem iyi yetiştirilmesi hem de gözlenmesi gerekliydi. Çünkü İslam dinini ve ahlakını, ebeveynler çocuklarına, çocuklar da çocuklarına aktararak sürdürecektlerdi. Çocuklar geleneğin taşıyıcıları olacaklardı. Bu yüzden çocuğun karar alacak yaşa gelene kadar gözlenmesi, denetlenmesi gerekliydi. Çocuklar yedi yaşına kadar bir erkek büyüğün sorumluluğu altındaydı. Bu hak ilk olarak babalarına aitti. Eğer babaları yoksa ailenin büyüklerinin büyükbaba ya da

amca ya da mahkeme tarafından kendilerine atanan bir kişinin -vasi- sorumluluğundaydılar. Annelerinin büyüttüğü çocukları da vasileri korumaktaydı. Çocuklar yedi yaşından sonra annelerinden alınabilmekteydi. “Osmanlılar için çocukluktan erişkinliğe geçiş cinsel, fiziksel ve zihinsel olgunluk kriterlerinden geçmeyi gerektirmekteydi. Ancak sınırlar hem teorik hem de pratik olarak berrak değildi.” (Araz, 2003:24)

Osmanlı toplumunda çocuğun yaşayışını din ve ahlak kuralları belirlemekteydi. Çocuğun iyi yetiştirilmesi önemli görüldüğü için çocuklar sıkı bir terbiyeden geçirilirdi. Çünkü çocukları iyi eğitime görevi ebeveynlerine verilmişti ki, aynı zamanda dini de bir görevdi onlar için. Osmanlı toplumunda çocuklar belirtilirken oğlan çocukları vurgulanmaktadır. Kız çocukları ise evlenene kadar vasilerinin gözetimindeydi. Osmanlı toplumunda eğitim dönemi kısadır. Çocuklar mahalle mekteplerine ya da Kur’an kurslarına gönderilmekteydi. Bu eğitim sistemli ve düzenli değildi. Kız çocukların okula gönderilme oranı ise çok düşüktü. Okul ahlak ve edep kurallarının öğrenildiği, dini bilgilerin aktarıldığı bir yer olarak görülmekteydi ve kız çocukları bu bilgileri evdeki büyüklerinden öğrenmekteydi. Aynı zamanda okula gitmeyip evin içinde kalarak ileride kendisi için çok önemli olarak görülen temizlik, yemek, ütü vb. ev işlerini öğrenmekteydi. Bu eğitim kız çocukları için hayata hazırlık evresi olarak görülmekteydi, çünkü kadının ev dışında çalışma şansı bulunmamaktaydı. Ekonomik sebeplerden dolayı çalışan kadınlar ve kız çocukları ise yine ev işlerine yönelik uğraşlarda bulunmaktaydı. Çamaşır yıkamak, sütannelik, aşçılık bunlara örnek olarak belirtilebilir:

“Çocuklar üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, Tanzimat sonrasına ilişkindir. Kaynakların çeşitlenmeye ve çocuklarla ilgili algıların değişmeye başladığı bu dönem, çocukluk tarihi çalışmalarına olumlu bir şekilde yansımıştır 19. yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere Cumhuriyetin erken dönemleri de içine alacak şekilde devletin çocuklarla ilgili politikalarının şekillenmesi, çocuk edebiyatı, çocukların eğitimi, yetiştirilmesi, çocuklarla ilgili kurumların oluşumu ve gelişimi gibi konular etrafında çocukların yaşamını ve çocukluk algısını anlamaya yardımcı olacak önemli çalışmalar yapılmıştır.” (Akt. Araz, 2003:19)

Cumhuriyetin erken döneminde çocuklukla ilgili kaynaklar sonrasına göre daha azdır. 1950’lerden sonra özellikle çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğini anlatan kaynakların varlığı görülmektedir. Bu durumu, çocuğun manevi değerinin arttığına

dair göstergelerden biri olarak belirtebiliriz. Çünkü zorunlu eğitimin gelmesi ve 1940’larda başlayan kırdan kente göç dalgaları, bugünkü anlamıyla çocukluk tanımının şekillenmesinde etken olmuştur. Kırdan kente göçle geniş aile yapısı çekirdek aileye evrilmiş, kır yaşantısında çocuğun görevleri içerisinde yer alan hayvanların bakımı, ev için su taşınması gibi etkinlikler azalmış hatta bitmiştir. Kent yaşantısında çocuğun emeğine kır yaşantısına göre çok daha az ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk ölümlerindeki azalmayla çocuğa yapılan yatırım artmıştır. Çocuk aile için sigorta olmasının dışında ailenin bakım ve ilgi gösterilmesi gereken bir üyesi olarak tanımlanmaya başlanmıştır. 1950’lerden sonra çocuk kıyafetleri, çocuk kitapları, çocuk dergileri popülerlik kazanmaya başlamış, çocuk külliyesi oluşturulmuştur. Yalnız burada önemli bir konuya değinmemiz gerekmektedir. Çocuğun giyim olarak yetişkinlerden ayrılması kentler için geçerlidir. Kırsal kesimde küçük pratik farklılıklar hariç çocuklar ebeveynleri gibi giyinmektedir.

Cumhuriyet döneminden sonra çocuğa yönelik verilerin artması aynı zamanda *milli eğitim* anlayışıyla da ilgilidir. Çocuklar yeni kurulan “devletin ülküsünü” ileriye taşıyacak “neferler” olarak görülmektedirler. Bu yüzden de “milli terbiye” ve “milli eğitim” almaktadırlar. Ancak buradaki çocuk ve eğitim algısının, bireyin “iyi yetiştirilmesi”nden ziyade “iyi vatandaş yaratmak” olduğunu belirtebiliriz.

“Çocukla yetişkinin aynı yaşamı paylaşması bizde yalnızca geçmişte değil, yakın zamana kadar kırsal yörelerde de tam anlamıyla geçerliydi. Yaşar Kemal’in şu sözleri bunun kanıtıdır: “Bana hiçbir zaman çocukmuşum gibi köyde hiç kimse davranmadı. Başka çocuklara da. Ben köyden ayrılıp şehre düşünce çocukların çocuk olduğunu anladım.” Günümüzde özellikle gelişmiş toplumlarda bu birlikteliğin bozulduğunu, kurumsallaşan çocukluğun yetişkin dünyasından uzak düştüğünü görüyoruz.” (Onur ve Tan, 1994:4)

Çocukluğun Anadolu’da yaşantısına dair kaynaklara baktığımızda gündelik pratiklerdeki çocukluğun yaşantısına ulaşılan belgeler sınırlıdır. Türkiye’deki çocukluk tarihi konusunda yapılan çalışmalar folklor üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle çocuk kıyafetleri ve çocuk oyunları üzerine incelemeler yapılmıştır ancak bunların nasıl kullanıldığına dair gündelik hayattaki ayrıntılara pek yer verilmemiştir.

Cumhuriyet sonrası çocukluk tarihine yazarların anıları üzerinden ulaşmaktayız, bu veriler de günlük çocuk yaşamının gözlenmesinden ziyade çocuklukta duyuların tanımlanması üzerinden olmaktadır. Nostalji ve geçmişe özlem unsuru ağır basmaktadır.

Özetle okul çocukluğun yaşını her dönemde uzatmaktadır. Cumhuriyet döneminde kırdan kente göçle aile yapısının değişmesi, kentte çocuk emeğinin yasalarla korunmasıyla çocukluğun yaşı uzamıştır.

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine baktığımızda “eğitimin” çocuk ve çocukluk için önemli bir unsur olduğunu gözlemliyoruz. İki dönemde de çocuk, geleneğin taşıyıcısı görevindedir. Osmanlı döneminde İslam ahlakının taşıyıcısıdır. Cumhuriyet döneminde yeni kurulun ülkenin milli değerlerinin taşıyıcısıdır. Devlet çocuğu böyle konumlandırırken, ailede de zaman içinde çocuğun ekonomik değerinden manevi değerinin önemli olmasına doğru bir geçiş yaşanmış, bu da çocuğun günlük hayatını yakından etkilemiştir.

2.3. Çocuğun Değeri

Ebeveynin çocuk tanımı, çocuğa davranışını etkileyen önemli unsurlardan biridir. Bu çalışma için çocukluğun tanımı, yüzyıllar içinde değişerek modern çocukluk tanımına dönüşmesi ve modern çocukluk tanımını benimseyen ailelerin çocuğun gündelik hayat pratiklerini nasıl değiştirdiği önemlidir. Çalışmanın çocukluğu tanımlayan bölümünde farklı çocukluk halleri olduğu belirtildi. Bu bölümde de şu anda İstanbul’da yaşayan çocuklar üzerinden kentli ebeveynin bakış açısı ele alınacaktır.

Kentteki çocuk, kırsaldan farklı bir çocukluk yaşamaktadır. Bunun nedenini anlamak kentli ailenin bakış açısını anlamak için önemlidir. Bu bakış açısı çocuğun kentle kurduğu ilişkinin odak noktasındadır. Kentli ebeveynin çocukla kurduğu ilişki, çocuğun kent mekânını kullanımını, dolayısıyla oyun ve kentle nasıl bir ilişki kuracağını belirlemektedir.

Çocukluğun tanımında da belirtildiği üzere sadece bir çocukluk tanımı yoktur. Kentte de aynı mekânda, aynı mahallenin hatta aynı apartmanın içinde aynı zaman diliminde yaşanan farklı çocukluk halleri vardır. Bu durum ailedeki çocuğun değeriyle ilgilidir. Çocuğun değerini etkileyen unsurlar ailenin ebeveynlerinden aldığı değere, ekonomik gücüne, aile üyesi olarak çocuğa verdiği anlama ve çocuğa vermek istediği değerlere göre değişmektedir.

17. yüzyılda çocuğun hayatını şekillendiren aileyken, şu anda İstanbul'da yaşayan özellikle orta ve üstü sosyo-ekonomik gruba dahil olan ailenin hayatını büyük ölçüde çocukları şekillendirmektedir. Ailelerin yaşam standartları ve kenti kullanım biçimleri, çocuk etkisi altında şekillenmektedir. Özellikle kamusal mekânlar çocuklu aileler için önemli kriterlerden biridir. Çocuğun okula yakınlığı, çocuğun parklara yakın olması, çocuğun oynayabileceği bir alan olması, en önemlilerinden biri de güvenlik; çocuklu -özellikle orta ve üst gelirli- ailelerin ev seçimi yaparken dikkat ettiği unsurlardandır.

Ailelerin konut seçerken dikkat ettiği unsurlar, aslında kentlerin ailelere tam olarak sağlayamadığı imkânlardır. Örneğin trafik sorunundan dolayı okula yakın olmak önemlidir ki çocuk vaktinin büyük bölümünü trafikte geçirmesin. Ayrıca eğitim sisteminin getirdiği bir sorun olarak Türkiye genelinde standart bir eğitim kalitesi sağlanmış değildir. Birçok aile çocuğunu oturduğu mahalledeki okula göndermek istememektedir. Bu yüzden aileler başka bir semte taşınıp, ikametgâhlarını burada göstererek çocuklarını daha iyi olduklarını düşündükleri okullara kayıt ettirmektedirler. Burada odak nokta çocuk ve çocuğun eğitimidir. Bu yüzden birçok ebeveyn kendi zamanlarını ve rahatlarını feda etmektedir. Bunun nedenini açıklamak için şu an kentte yaşayan aileler üzerinden çocuğun değerini sorgulamak gerekmektedir.

Çocuğun değeri araştırması 1970'lerde yapılmaya başlanmıştır. Çalışmanın ana amacı ailenin değişimini ve neden çocuk sahibi olunduğunu anlamaktır:

“Çocuklara ana-babalar tarafından atfedilen çeşitli değerler, faktör analizine tabi tutuldu ve L.W. Hoffman ve Hoffman'ın (1973) kavramsal şemasına dayanan 3 adet ana değer tipi bulundu: faydacıl, psikolojik ve sosyal. Faydacıl değerler temelde çocukların, hem küçükken hem de yetişkin olduklarında sağladığı ekonomik/maddi yararları dayanır. Burada en önemli faktör yetişkin evladın yaşlı ana babaya sağladığı yaşlılık güvencesidir. Psikolojik değerler çocuğun ana babasına verdiği mutluluk, gurur, sevgi ve birliktelik gibi doyumlarla ilgilidir. Çocukların sosyal değeri ise evli yetişkinlerin çocuk sahibi olduklarında kazandıkları genel sosyal kabul ile alakalıdır, özellikle geleneksel toplumlarda kişiler evlendiklerinde değil, çocuk sahibi oldukları zaman yetişkin kabul edilir. Aile isminin ya da sülalenin devamı da özellikle erkek çocuk sahibi olmanın getirdiği bir sosyal değerdir.” (Kağıtçıbaşı, 2013:150)

Çocuğun değeri araştırmasını Türkiye'de devam ettiren ise Kağıtçıbaşı'dır. Kağıtçıbaşı bu çalışmalarda çocuk üzerinden değişen aile yapısını betimlemeye

çalışmaktadır. Çocuğun değeri araştırmasında önemli bir soru sormaktadır. Geleneksel ailelerde çocuk sahibi olmanın en büyük getirisi çocuğun ebeveynler için bir sigorta/geleceğe yönelik bir yatırım olarak görülmesiydi. Ancak şu anda çocuğun ekonomik getirisine ve sigorta olma özelliği durumuna ihtiyacı olmayan kentli orta sınıf aileler için çocuk sahibi olma nedenini anlayabilmek, bugünkü çocuğun değerini anlamak için önemli bir veri oluşturmaktadır. Bu çalışma içinde çocuğun değeri araştırması önemlidir çünkü çocuğun değeri çalışması değişen aile yapısının, yani çocuğun ailedeki varoluş nedenini ve değişen çocukluk kavramının kesiştiği noktayı vurgulamaktadır. Kentli birçok ebeveyn için çocuğun değeri, çocuğun ekonomik değerinde değil, psikolojik değerinde yatmaktadır. Ailenin günlük hayatta çocuğuyla ilişkisini gözlemlediğinizde, aile için psikolojik değer noktasının da ötesinde, çocuğun ailenin odak noktası haline geldiği söylenebilir. Hem Tarlabası'nda hem de Beşiktaş'taki aileler çocuklarını ve gündelik hayat pratiklerini anlatırken, onların ailedeki değerine de vurgu yapmışlardır.

Çocuğun değerinin ön plana geçmesiyle birlikte aileler konut seçiminde çocuklara imkân sunan bir yaşamı tercihleri arasına koymaktadırlar. Ebeveynlere kent hayatında çocukları için yaşam şekli pazarlanmaktadır. Özellikle konut ilanlarında görsel ve sözel olarak “çocuk” vurgusunun üzerinde durulmaktadır. İnşaat şirketleri reklamlarını “çocuklu aile olmak” vurgusu üzerinden yapmaktadır. Alan araştırması sürecinde inşaat firmalarının çocuk temasını ele alan pazarlama reklamları incelenmiştir. Esenyurt'ta bulunan bir inşaat firmasının çocuklu ailelere ev satışına yönelik reklamı örnek olarak incelenebilir. Projenin satımını yapan Tekfen Gayrimenkul sitesinde yayınlanan 26 Ocak 2016 tarihli açıklama yazını bulabilirsiniz:

“Aile yaşam ve çocuklar projenin merkezinde:

Aile hayatına uygun geniş sosyal alanları, zengin peyzajı ile bölgedeki diğer projelerden ayrılan HEP İstanbul, çocuklar için sunduğu ayrıcalıklarla da dikkat çekiyor. Çocuklar için her yaş gurubuna uygun geniş oyun alanlarının tasarlandığı projede, güvenlik her aşamada ön planda tutuluyor. Özel kameralar ile izlenebilen çocuk oyun alanları, çocuklarını her an görebilecek aileleri güvende hissettiriyor. Farklı yaş gruplarındaki çocuklar için tasarlanmış 1500 metrekareye yakın açık çocuk oyun alanları, 3 km uzunluğundaki yürüyüş ve bisiklet parkurları, açık-kapalı yüzme havuzları, spor ve aktivite alanları ile özellikle ailelere keyifli bir hayat sunuyor” (Tekfen Gayrimenkul, alıntı tarihi 01.08.2017)

Başka bir inşaat firmasının reklamında ise direkt çocuklara yönelik tasarlanan konut projelerinin hem görselliği hem de çocukların oyun alanlarını birleştirdiği iddia edilmektedir:

“Proje içinde yer alan Duyu Parkı; görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma duyularına hitap ediyor. Özellikle engelli çocukların 5 duyusuna hitap etmesi amaçlanan parkta; işitme duyusu için fiskiye, dokunma duyusunu yaratan saman, kum, çakıl gibi farklı malzemeden yürüyüş yolları, koklama duyusu için piknik masalarında dokunulduğunda koku yayan bitkiler, tat duyusu için ise meyve ağaçları yer alıyor. Yine proje kapsamında uygun görülen yerlerde arazi plastiği çocuk oyun alanlarına göre hareketlendirilmiş.” (Projepedia, 2017, Alıntı tarihi 01.08.2017)

Bir diğer projenin sloganı ise “çocuklarınız için siteler” şeklindedir. Firmanın iddiası ise İstanbul’ın en büyük çocuk projesi oldukları biçimindedir. Bu inşaat firması özellikle çocuk, çocukluk ve oyun teması üzerinde duruyor: “Çocuklar nerede oynasın?”, “Çocuğunuz sizin çocukluğunuzu yaşasın”:

“Projenin hedef kitlesini çocuklu aileler oluşturuyor. Colorist Şile, çocukluğumuzdaki gibi bir yaşamı, site ortamında kendi çocuklarımıza sunuyor. Profesyonel, spor akademisi ve pedagojik formasyon eğitimi almış öğretmenler, her yaş grubundaki çocuklarla ilgilenerek, onların gelişiminde profesyonel destek sunuyor. 24 saat güvenliğin yer aldığı Colorist Şile’de aileler, çocuklarını gönül rahatlığıyla bırakıp, oynamalarına izin verebiliyor.” (Coloristsile, Alıntı tarihi 01.08.2017)

Bu şirketlerin hedef kitlesinin ekonomik gelir grubu olarak A+, A, B+ ve B grupları olduğunu söyleyebiliriz. Bu gelir gruplarını belirtmemizin nedeni çocuk yetiştirme pratiklerinin yaşanılan mekândan ziyade büyük oranda mensup olunan ekonomik sınıfa ya da mensup olunmak istenen ekonomik sınıfa göre şekillenmesidir:

“Çocukluk döneminin, yetkinliğin ve benliğin toplumca nasıl kavramsallaştırıldığı, önemli bir nokta olarak karşımıza çıktı. Bunun yanısıra ana babanın, yetkinliği ve benliği nasıl yorumladığı da toplumsal kavramsallaştırmalarla çocuk yetiştirme biçimleri arasında bir köprü olarak belirdi.” (Kağıtçıbaşı, 2013:145) “Ana babalığa dair etno-kuramlar, değerler ve davranışlar toplumsal değerlerin gelişimsel sonuçlarla nasıl bağlantılı olduğunu anlama yolunda önemli bir yere sahiptir.” (Kağıtçıbaşı, 2013:145)

Çocuk yetiştirme metotları toplumdan topluma değişmektedir. Aynı toplum içinde farklı bölgelerde de değişmektedir, tıpkı çocukluk kavramının değiştiği gibi. Ancak çocuk yetiştirmenin en genel anlamdaki tanımını ailenin benimsediği değerleri, yargıları, yaşayış tarzını çocuğa aktarmasıdır. Tabii ki istisna olan, daha bilimsel bir

çerçevede çocuk yetiştiren aileler vardır ve olacaktır, ancak genel çocuk yetiştirme pratiklerine baktığımızda bu pratiklerin ebeveynlerden aktarıldığını fark ediyoruz. Bu aktarımı yaparken ebeveyn, kendi değer yargılarına göre doğru olan davranış kodlarını çocuğa aktarmaya çalışır.

21. yüzyılda değer aktarımıyla birlikte ebeveynler yaşam tarzlarını da çocuklara aktarmak istemektedir. Ebeveynler nasıl bir yaşam tarzı istiyorlarsa çocuklarına bunu aktarmaya çalışmaktadırlar. Çocukların ailenin odak noktası olması, ebeveynlerin yaşantısını çocukların belirlemesiyle birlikte oyun, ebeveynler için önemli bir anlam ifade etmeye başladı. Çünkü ebeveynler zamanlarının çoğunu çocuklarına ayırdıkları, onların rahatı için yaşamlarını değiştirdikleri için kendilerine ait zamanları kalmamaya başladı. İlk bakışta oyunu çocukların boş zaman geçirmesi olarak gören ebeveynlerin bir çoğu kendilerinin tabiri ile bu “boş zamanı kendi istekleri doğrultusunda” kullanmak istediler. Örneğin lokantalardaki çocuk alanları, alışveriş merkezlerinin çocuklar için ayrılmış oyun alanları, yukarıda belirtildiği gibi sitelerin çocuklara ayrılmış özel bölümleri, her mahallede açılan çocuk oyun grupları, oyun ablaları etkinlikleri vb. Zamanı daralan ebeveyn çocuğun oyun oynadığı, ilgisinin çocuğun üstünde olmasının gerekmediği, eğer ki başka birileri varsa onların çocuğu gözetlediği zamanı, kendine ayırabileceği zaman olarak görmeye başladı. Burada önemli bir noktayı belirtmemiz gerekir ki, ebeveynler çocuklar için yaratıcı olan serbest oyunu keşfetmediler. Kendileri için yararlı, kendilerine zaman yaratan oyun gruplarını keşfettiler.

Ayrıca birçok ebeveyn bu oyun gruplarının çocuklar için sokakta oyun oynamaya kıyasla daha “eğitici”, “boş zaman olmayan aktivite” olduğunu düşünüyor. Eğitim faktörü ailelerin, çocuklarının gündelik hayat pratiklerini yönlendirmelerinde önemli bir vurgu olmaktadır. Çünkü bu bakış açısıyla bakıldığında çocuk iyi eğitilmesi gereken küçük bir bireydir ve boşa geçirebileceği çok boş zamanı olmamalıdır. Tüm zamanı güvenli, ailenin içini rahat ettirecek şekilde eğitici aktivitelerle doldurulmalıdır.

Sokak, modern ailenin hayatının odak noktasına koyduğu çocuğu için güvenli bir ortam değildir; o yüzden de gündelik hayat pratiğinin çok içinde de değildir. Ayrıca sokak, bu bakış açısına sahip aileler için eğitici bir aktivite olarak da

görülmemektedir. Çünkü serbest bir aktivitedir ve aktivitenin bitiminde çocuğun hangi değerleri öğrendiğine dair somut bir veri vermemektedir.

Sokakta oyun oynamak durumu İstanbul'da gündelik hayattan çıkmaya başlayan bir pratiktir. Öncelikle kentteki mekânsal değişimden söz edebiliriz. Site mimarisinde sokaklar vardır ancak sitelerdeki sokakları, blokların arasındaki boşluklar olarak tanımlayabiliriz. Sitelerdeki sokaklar mimari ve planlama olarak yapılmış sokaklardır. Çocuklar için bir işlevi yoktur. Çocuklara ayrılan alanların çocuk parkı ve basketbol, voleybol sahaları olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada basketbol ve voleybolun araştırdığımız kurgusal çocuk oyunlarından sayılamayacağını belirtmemiz gerekir. Çalışmanın ilgili bölümünde açıklanan, çocuk oyunları olarak ele alınan oyun tipi “serbest oyun” dediğimiz, kuralları belirgin olmayan, çocuğun yaratıcılığını ve hayal gücünü tetikleyen ve buradan yol alan bir oyun tipidir. Sokağın imkânlarını kullanmakta, sokağın imkânları ile oyun kurulmaktadır. Örneğin sokakta yer alan terk edilmiş bir araba perili olarak nitelendirilmekte, bir grup çocuk bu arabadaki perileri mahalleden uzaklaştırmak için çalışmaktadır. Sitelerde çocukların hayal gücünü tetikleyen, hikâye kurmalarını sağlayan unsurlar çok az bulunmaktadır. Siteye taşınan ailelerin en önemli beklentisi güvenlidir. Sokakta oynanan oyunların en önemli özelliği ise sokağın beklenmedik gizemidir, belki de tekinsizliğidir. Ancak birçok güvenlik önleminin olduğu bir yerde bunun olasılığı çok düşüktür. Sitedeki çocuklar uzun yıllar birbirlerini tanıyarak büyüyen çocuklar değildirler. Komşuluk ilişkileri çok fazla olmadığı için ailelerin de birbirini tanıma şansları yoktur. Dolayısıyla çocuklar aynı yaşlarda dahi olsalar, oyun oynamak için sitede karşılaşma şansları çok yüksek değildir. Bu yüzden sitede yaşayan çocuklar serbest oyun oynamayı tercih etmemekte, sistemli oyunlara yönelmektedir ve genelde bu oyunları aile üyeleriyle oynamaktadırlar.

RESİM 3

Güvenlik konusunu sadece mekânın güvenliği olarak değil, oyun ve oyuncağın güvenliği olarak da düşünmemiz gerekmektedir. Modern ebeveynlikte çocuk ebeveynin gözetimi altındadır ve özellikle Türkiye'deki ailelerin çoğu zaman aşırı korumacı olduğunu

söyleyebiliriz. Bu korumacılık durumu çocukların oyun ve oyuncaklarına da yansımaktadır.

Biraz önce çocukların oyun parklarından çoğu zaman sıkıldığını, sıkıcı, tek düze oyun parklarından ziyade gizemi olan sokağı tercih ettiğini belirttik. Ancak sorumuzu farklı bir açıdan sorarsak, oyun parklarını çocuklar için daha gizemli, daha yaratıcı, uzun süre vakit geçirebilir hale getirme imkânları nerede başlamaktadır.

Sorunun cevabını dünyadaki birçok parkta bulmak mümkündür. Ancak biraz önce belirttiğimiz geleneksel yetiştirme pratikleri ve güvenlik kaygısı bir araya gelince bu parkların Türkiyeli aileler için ne kadar tercih edilebilir olacağı merak edilebilir.

Hayal gücünü geliştirmesi açısından Danimarkalı tasarımcıların tasarlamış olduğu balina dizaynı, çocuk oyun alanına uygun bir örnek olabilir (Bakınız: Resim-3). Bu tasarımda tahtadan, çocukların ulaşabileceğinden büyük bir balina üretilmiştir. Böylece çocuklar bedensel becerilerini sınamaktadır. Bu parklardaki en önemli unsur çocuğun saklanabileceği yerler olmasıdır. Aynı zamanda dozunda bir tehlike ile beden sınırlarını öğrenmektedir. Görece yüksek bir mesafeye çocuklar serbestçe çıkabilmekte ve aşağıdaki kum havuzuna özgürce atlayabilmektedir.

Bir başka örnek oyun alanı ise Japonya'daki bir kreşten, bu kreşin sloganı "Dozunda tehlike çocuklarınıza iyi gelecektir." Kreş iki katlı geniş bir yapıdan oluşuyor ve çocukların özgürce hareket edebilecekleri alanlar mevcut. Kreş binasının içindeki ağaçlar binaya oyun alanı olarak dahil edilmiş, tabii ki gerekli düzenlemeler yapılarak (Bakınız: Resim-5).

RESİM 4

Özetle çocukluk tanımı,

kesin belirlenmiş bir tanım değildir, toplumun kabulüne göre değişmektedir. Çocuk gelinlerle bugün Türkiye’de karşılaşırken yine Türkiye’de modern çocuk tanımına göre hayatını şekillendiren birçok aileye de rastlıyoruz.

Çocuk tanımının tarih içindeki süreci ve farklı anlamlandırılması konumuz açısından önemlidir. Çünkü şu anda ve tarihin birçok döneminde de farklı yerlerde, farklı çocukluklar yaşanmıştır ve de yaşanacaktır. Önemli olan çocukluğun nasıl tanımlandığından yola çıkarak çocuğun gündelik hayat pratiklerine ulaşabilmektir. Daha önceki bölümde bu çalışmadan çıkan bir sonuç olarak ailelerin çocuklarının yaşantılarını organize ettiğini belirtmiştik. Ailenin çocuğa bakış açısı, çocuğun gündelik pratiklerini belirlemektedir.

Günümüzde genel olarak kabul edilen çocukluk, çocuğun aile içinde özel statüye sahip olduğu bir çocukluktur. Çocukluğun üretilen bir kavram olduğu fikrini ilk araştıran kişi Fransız Tarihçi P. Aries’tir. Aries’e göre, “Çocukluk değişmez bir biyolojik olgu değil, toplumsal bir kategoridir, dolayısıyla tarihsel sürece tabidir.” (Tan, 1994:16) Bu savını Ortaçağ’da çocukluk olmamasından yola çıkarak desteklemiştir. Çocuğun yedi yaşına kadar çocuk sayılması, yedi yaşına kadar olan dönemde doğal ihtiyaçlarını tek başına karşılayamamasından kaynaklanmaktadır. Doğal ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilen çocuk artık bir bireydir ve aile bütçesine, aile içi görev dağılımına katılması gerekmektedir: “Çocukların olgunlaşmamış olması biyolojik bir gerçekliktir ama bu olgunlaşmamışlığın algılanışı ve anlamlandırılışı bir kültür olgusudur.” (Heywood, 2003) Çocuk yapabileceği/fiziki gücünün yeteceği iş biçimine göre ailedeki ve evdeki işleri yapmaktadır. Hatta ev dışında çalışmaktadır. Bu durum günümüzde birçok ülkede ve Türkiye’nin bazı kesimlerinde geçerliliğini korumaktadır. Çocukluğun yaşını o coğrafyada çocukluğun algılanışı ve ekonomi belirlemektedir. Özellikle tarımla uğraşan toplumlarda ve ailelerde çocuk aynı zamanda ev işçisidir de. Günümüzde geçerliliğini koruduğu üzere, Türkiye’nin kırsal kesiminde yaşayan ailelerde genellikle hayvanların bakımı çocukların görev dağılımına girmektedir. Kasabalarda ise çocuk kendine bakabilir hale geldikten sonra iş öğrenmesi ya da aile bütçesine ufak maddi destekte bulunması için “çırak” olarak meslek erbaplarına verilmektedir. Çıraklık çocuğun çalışmasından ziyade çocuğun bir iş kolunu öğrenmesini amaçlayan, işi öğrenme dönemidir. Burada tam zamanlı bir çalışmadan ziyade,

gelecek için bir yatırım/eğitim söz konusudur. Eğitim aslında çocukluk kavramının temel taşıdır.

Modern aile için çocuğun en önemli değeri psikolojik değeridir ve çocuğu makbul kişi olarak yetiştirmek çok önemlidir. Bu nedenle çocuklar daha ilk çocukluk evrelerinden itibaren çeşitli kurslar, aktivitelerle eğitilmektedirler. Modern ailenin üstünde durduğu iki önemli nokta vardır: Eğitim ve güvenlik. Günümüzde ebeveynler çocuğun mekânla ilişkisini de güvenlik ve eğitim üzerinden kurmaktadır. Bu denklemde de gündelik hayat pratiği olarak sokakta oyun oynamak, modern aileler açısından tam olarak ailenin beklentisini karşılayamadığı için geri plana itilmektedir. Sokakta oyun oynama pratiğini yakalamak isteyen aileler için ise güvenlik büyük bir soru işareti olduğundan bunu başka aktiviteler ya da güvenli sokak ortamıyla sağlamaya çalışmaktadırlar; ancak bunun da çocukların bu aktiviteleri sürekli yapmamasından dolayı tam olarak amacına ulaşmadığını belirtebiliriz.

III. OYUNUN ÇOCUĞUN HAYATINDAKİ YERİ

*“Büyüklere her şeyi
açıklamak gerekir zaten.”*

Küçük Prens

Oyun bir kültürdür. Kendi içine kapalı bir yapıdadır ve bu yapının belirli kuralları vardır. “Dünyada çocukların kendi iletişim ağları içinde ürettikleri kültür, üzerinde en çok çalışılan kültür alanlarından biridir. Klasik çocuk folkloru içinde yer alan oyunlar, masallar, şarkılar, bilmeceler, tekerlemeler, sataşmalar, şakalar, bu kültürün ürünleridir.” (Onur, 2019:173) Çalışmanın ana noktalarından biri çocuğun kentle kurduğu ilişki ve oyunun bu etkileşimdeki yeridir.

3.1. Oyun Tanımı

Oyun tanımı sadece çocukları değil, her yaştaki kişileri kapsadığı için yaş ve kültürle de sınırlandırılmaz hatta her canlının hayatında olan bir eylemdir.

“Yaşamın bize verdiği en büyük hediyelerden biri de oyun oynamayı bilmemizdir. Gençken, birçoğumuz bunu biliyorduk. Fakat yaşlandıkça eğlenceli, neşeli bir şeyler ölmeye başlar ve sözüm ona gerçeklik denen sıkıcı bir şeyler hayatımızın akışına yerleşir. Hala, içimizde, derinlerde bir yerde bir ateş kıvılcığı vardır. Ve seyrek titrek bir şekilde yanar. Bazen ise bir kıvılcım meydana gelir ve daha net bir alev yükselir, o zaman bir an için tekrar genç oluruz, güleriz ve dünya daha aydınlık görünür gözümüze.” (Slade, 1957:2)

Sadece insanlar değil hayvanlar da oyun oynar. Hatta hayvanların oynadığı birçok oyun, hareketli olan çocuk oyunlarına benzemektedir. Amacı hızlı olmak olan oyunlarda bir kovalayan bir de onu yakalamaya çalışan oyuncu vardır. Bu unsurlar hareketli çocuk oyunlarında ve hayvanların oynadığı oyunlarda iç içe geçmiştir.

Teknolojik oyunlar–Teknolojik olmayan oyunlar

Son yüzyıla baktığımızda teknolojik oyunlar ve teknolojik olmayan oyunlar diye bir ayrım da yapılabilmektedir. Bu iki farklı oyun kategorisi arasındaki en büyük ayrımlardan biri kurgunun nasıl yaratıldığıdır. Teknolojik oyunlarda genelde bir sanal gerçeklik yaratılmaktadır. Teknolojik olmayan oyunlarda ise kurgu vardır. Sanal gerçeklikte oyunu oynayan kişiler başkalarının yarattığı bir dünyaya dahil olmaktadır. Başkalarının yarattığı dünyada oyuncular için ayrılmış bir yer vardır. Farklı seçenekler olabilmesine rağmen oyunun gidişatı oyunu kurgulayana bağlıdır. Bu sanal dünyada oyuncunun o sanallığı yönlendirme şansı, oyunu yaratanın oyuncuya izin verdiği kadardır. Teknolojik olmayan çocuk oyunlarında ise aynı kurgu üzerinde ortaklaşma söz konusudur. Oyuna katılan her çocuk kendi inisiyatifini kullanıp oyuna yön verebilir. Bu yüzden teknolojik oyunların çocukların yaratıcılığını ne kadar desteklediği, özellikle eğitim alanında çalışan akademisyenlerin güncel olarak sordukları sorulardan biridir. Bu çalışmanın konusu teknolojik olmayan oyunlar olduğu için bu bölümün devamında teknolojik olmayan oyunlar üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

3.1.1. Oyun ve gerçeklik

Oyun terapisi üzerine araştırmalar yapmış olan Donald W. Winnicott'un oyun tanımı, oyunun kişiliğimize etkisini anlamamız için önemlidir:

“Bu oyun alanı iç ruhsal gerçeklik değildir. Bireyin dışındadır, ama dış dünya da değildir. Çocuk bu oyun alanına dış gerçeklikten nesnelere ya da olgular taşır ve bunları içsel ya da kişisel gerçeklikten gelen bir örneğe hizmet edecek şekilde kullanır. Çocuk varsam görmeksizin, rüya potansiyelinden bir örnek yaratır ve dış dünyadan seçtiği ‘parçalardan’ oluşan bir ortam içinde bu örnekle birlikte yaşar. Çocuk oynarken dışsal olguları rüyaya hizmet edecek biçimde kullanır ve bu seçilmiş dışsal olgulara rüyaya özgü bir anlam ve duygu yükler. Geçiş olgularından oynamaya, oynamadan başkalarıyla birlikte oynamaya, buradan da kültürel deneyimlere giden dolaysız bir gelişim söz konusudur.” (Winnicott, 1998:72)

Winnicott'un tanımındaki en önemli özellik oyun ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi tanımlamış olmasıdır. Çünkü yetişkinlerin tanımladığı “kurgu” olarak belirttiği oyun, çocuklar açısından gerçekliğin farklı bir halidir. Erken çocukluk dönemindeki kişiler,

gerçeklik ile kurgu arasındaki ayrımı net idrak edemeyebilirler. Özellikle küçük yaştaki çocuklar birçok oyunda gerçeklikle kurgu arasındaki bağlantıyı unutabilmektedirler. Çocuklar kurdukları bu sanal dünyayı günlük hayattan aldıkları pratikler ve nesnelere inşa ederler. Oyun bu açıdan büyüklerin dünyasına hazırlık aşamasıdır. Bu yüzden de daha çok çocuklarla özdeşleştirilmiş bir kelimedir:

“Oyun kelimesinin pek çok kültürde çocukluk dönemi ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Oyun “çocukların bazen kurallara göre bazen de içlerinden geldiği gibi yaptıkları eğlence türünden etkinlikler” ya da “eğlenceli şekilde yapılan beden eğitimi veya etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır.” (Terr, 2000) Kavramın tarihçesine bakıldığında benzer şekilde oyunu çocukluk dönemine ait bir özellik olarak görme eğiliminin Antik Yunan’a kadar dayandığı tespit edilmiştir. Antik Yunan’da “oyun” ve “eğitim” sözcükleri Yunanca’da çocuk için kullanılan kelimelerden türetilmiştir. (Terr, 2000) Bunun yanı sıra Hollandalı tarihçi Huizinga (1872-1945) Homo Ludens isimli incelemesi ile insan kültürüne yeni bir boyut getirmiş, Homo Faber (yapımcı insan), Homo Sapiens (düşünür insan) ikilisinin yanı sıra Homo Ludens (oyuncu insan) kavramını geliştirmiştir. Huizinga oyunun özgür ve bilinçli olarak günlük yaşamın dışında kalan ancak oyuncuların kendilerini tümüyle oyuna verdikleri bir deneyim olarak tanımlamaktadır. Huizinga’ya göre oyun çocukluk döneminin baskın özelliği olmanın yanı sıra insan doğasına ait temel bir özelliktir. (Akt. And, 2012:100)

3.1.2. Oyunun çocuklara kazandırdıkları

Oyun çocuklar için önemli bir sosyalleşme imkânıdır. Çocuklar oyun yoluyla toplumsal normları öğrenirler ve bu normları gündelik hayatta oyunla tekrarlarlar. Çocuk öncelikle çevresinde ondan yaşça büyük olanları taklit eder. Bu taklit durumu tekrarlandıkça toplumsal normlar çocuk için gündelik pratikleri ve düşünce biçimi haline gelir. Çocuk sadece aileyi değil toplumun genel yargısını taklit eder çünkü oyun, çoğu zaman çocuğun arkadaşlarıyla yaptığı bir eylemdir. Bu yolla sadece ailesindeki normları değil yaşadığı yerdeki normları da taklit eder. Oyunla kendi dünyasına hem ailesindeki sosyal normları ve gündelik hayat pratiklerini hem de arkadaşlarının ailesindekileri taşır. Bu yüzden çocuk oyunlarının şekillenmesinde çevrenin de çok büyük katkısı vardır. Çocuk oyunlarının bir başka önemli özelliği çevresiyle etkileşimde olması ve gelen bilgilerle sürekli kendini yenilemesidir. Kurgusunu oluşturacak yeni durumları etkileşim halinde olduğu topluluktan yani aileden, çevreden almaktadır.

3.2. Sistematik Oyunlar

Sistematik oyunlar kuralları belirgin oyunlardır. Kurallar genelde yaygın olarak bilinmektedir, oyuna başlamadan önce oyuna katılacak kişiler kuralları öğrenir. Sistematik oyunlarda genelde bir lider vardır ve bu lider grubun denetimini sağlar. Lider kendiliğinden de oluşabilir, grubun içinden bir kişi lider olduğunu söyleyerek grubu yönlendirebilir ya da önceden belirgindir, örneğin futbol oyunundaki hakem. Bir çok sistematik oyun ufak kural değişiklikleriyle ama özünde aynı olarak farklı bölgelerde hatta farklı ülkelerde oynanmaktadır. Geleneksel sistematik oyunlara örnek olarak yakar top, saklambaç, beş taş vb. sayılabilir. Geleneksel çocuk oyunları ülkemizde hâlâ yaygınlığını sürdürmektedir. Bu oyunların yazıya aktarılmış en güncel örneklerinden biri, Sosyal Güçlendirme için Spor ve Beden Hareketleri (Bomovu) Derneği'nin Barışa Oyna Programı kapsamında hazırladığı bölgelere ait çocuk oyunlarını kapsayan kitaplardır. Ayrıca Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Mili Eğitim Bakanlığı bünyesinde geleneksel çocuk oyunlarının derlemesine ulaşılabilir.

Oyunlar sistematikleştirmeye çalışılırken pratikteki eğlencesinin göz ardı edilmesi çıkmazı vardır. Çünkü bu haliyle neredeyse kuralları kesin, eğlenceden çok kazanmayı amaç olarak gören bir formatı ortaya çıkar.

Kontrollü alanlar olan gündüz bakım evlerinin ya da özel anaokullarının uyguladığı oyun gruplarında oynanan oyunlar da sistematik oyunlar grubunda ele alınmaktadır çünkü bu gruplarda çocuklar bir gözetmenin direktiflerini yerine getirmektedirler. Oyunun kuralları ve amacı belirgindir. Çocuklar görev dağılımıyla kurallara uyarak amacı yerine getirmeye çalışmaktadır. Oyun gruplarının sistematik gruplara dahil olduğunun belirtilmesinin önemli bir amacı, çalışma konusu olan sokak yani kurmaca oyunların neden farklı olduğunu ve çocuğu hangi alanda desteklediğini belirtebilmektir. Özellikle büyük şehirlerde oyun grupları ile sokak oyunları ebeveynler açısından aynı görülmektedir. Oysaki iki oyun kategorisinin de farklı işlevleri vardır.

3.3. Kurgusal Oyunlar

Kurgusal oyunlar, kuralları o an oyunu oynayan çocukların hayal gücü ve ihtiyaçlarıyla belirlenen, amacı hayatı canlandırmak ya da iyi vakit geçirmek olan, çocukların ellerindeki materyalleri hayal güçleriyle olduklarından farklı bir işlevde kullanmalarıyla oluşan oyunlardır. Bu oyunların başlangıç noktaları genelde gündelik hayattır. Örneğin evcilik oyununda çocuklar ailedeki farklı rollere bürünerek çevredeki materyallerle kendilerine bir dünya yaratır ve bu dünyayı canlandırırlar. Bu dünya genelde yetişkinlerin dünyasını birebir taklit şeklinde değildir. Yetişkinlerin dünyasından getirdikleri bilgilerin yeniden kurgulanmasıdır. Kurgusal oyunun en önemli özelliği çocuklara özgürlük tanınmasıdır. Aynı zamanda her yerde oynanabilmesidir. Bu tez dolayısıyla yapılan alan çalışmasından bir örnek vererek bu durum açıklanabilir: Beşiktaş'taki okulda çocuklar teneffüs arasından birinde kurgusal bir oyun yarattılar. Bu oyunda iki çocuk sırayı at gibi düşünerek üstüne bindi. Yardımcısı olduğunu söyledikleri diğer çocuksa onları iterek atın yol almasını söyledi. Ata binen çocuklar da atı iten çocuğu yönlendirerek yol almalarını sağladı. Bu aslında bir mizansendir. Çocukların o an aklına gelmiş ve canlandırmışlardır. Kurgusal oyunların illa ki görünen bir amacı olması gerekmez. Zaten ana amaç çocuğun hayal gücünü geliştirmesi ve materyalleri amaçlarından farklı olarak kullanıp hikâye yaratabilmesidir. Bu yüzden gözlem yapıldığında çocukların hareketleri dışarıdaki kişiye anlamsız gelebilir. Çoğu zaman ancak o an oynanan oyunun kurgusunu bilen kişi oyunu anlayabilir.

Buradaki kurguyu nesnelere, kişilerin iç dünyasından yola çıkarak farklı şekillerde betimlemesi olarak tanımlayabiliriz:

“Son yirmi yılda yapılan araştırmalar sayesinde kişileri betimlemenin bir başka yolu daha olduğu ortaya çıkmıştır. Sınırlayıcı bir zara, bir iç ve dışa sahip bir birim olma aşamasına ulaşmış her bireyin bir iç gerçekliği, zengin ya da yoksul, huzur içinde ya da savaş halinde olabilen bir iç dünyası olduğu söylenebilir.” (Winnicott, 2000:20)

Aynı şekilde oyun için kullanılan materyaller de çocukların dünyasında farklı bir bakış açısıyla yer alırlar:

“Mukavva kutular, annenin dikiş sepetindeki bitmiş tahta makaralar, eski süpürge sopaları, kumaş parçaları, gömleklerden çıkan kartonlar, kesekâğıtları, yumurta kartonları, kurdele, düğmeler ve atılmış bir sürü şey her evde bulunabilecek oyun malzemesini oluştururlar. Çoğu çocuk bu eskileri ve bunların oyun değerini fark ettiklerinden içgüdüsel olarak

saklarlar. Birçok ana-baba bu şeylerin çocuk için neler ifade ettiklerinin ve bunların oyunda nasıl kullanılacaklarının farkında değildirler. “Bir sürü oyuncağın varken bu çöpler niye?” şeklindeki ana-baba eleştirisi birçok çocuğu en yararlı oyun malzemelerinin bazılarında mahrum eder.” (Arnold, 1979:70)

Oyun her yerde ve her zaman oynanabilir ancak özellikle sokaktaki oyun çocuklar için daha önemlidir. Sokaktaki kurgusal oyunun sistematik oyuna göre çocuklar tarafından daha fazla tekrarlanmasının nedeni; kurgunun sürekli değişmesi ve çocukların her defasında aslında farklı oyunlar oynuyor oluşudur. Sokakta oynanan oyunda oyunun kesin kuralları olması gerekmez, önemli olan oynayan çocukların o anda kuralları grup içinde kabul etmiş olmalarıdır. Oyunun kuralları, oyunun akışı içinde oyundaki kişilerin uzlaşması halinde sürekli değişebilir, çoğunlukla da değişir. Bu yüzden sokaktaki oyunun içinde sistematik oyuna göre daha fazla yaratıcılık ve uzlaşma zorunluluğu vardır. Yapılandırılmış oyunda, çocuk oyuna başlamadan önce kuralları kabul etmiştir. Yani kurala dair çıkabilecek sorunda uzlaşmaya çaba harcanması gerekmez. Sadece dönüp kararlaştırılan kurallara bakılmaktadır. Tam da kurgusal oyunlardaki bu iki önemli unsur, yani yaratıcılık ve uzlaşma, çocukları hayata hazırlayan kabiliyetlerdir. Çünkü yetişkinler de gündelik hayatın içinde bu iki unsuru kullanmaktadır. Bu pratiğe daha erken yaşta alışan çocuklar ileriki yaşlarda daha avantajlı olabilmektedir. “Bir çocuk ya da yetişkin ancak oynarken ve sadece oynarken yaratıcı olabilir ve bütün kişiliğini kullanabilir; birey de kendini ancak yaratıcı olduğunda keşfedebilecektir.” (Winnicott, 1998:75) Oyundaki “uzlaşma” süreci, yetişkinlikteki Goffman’vari performanslara dönüşür. Bu kısım yöntem bölümünde yer alan oyun ve performans kısmında daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Her şeyden önce oyunu bir grubun kazanabilmesi için diğer grubun kabul edilmiş kurallar üzerinden bu mağlubiyete onay vermesi gerekir. Bu küçük ölçekte bir gruba dahil olmayı, grubun üyeleri ve değerleriyle hareket etmeyi gerektirir. Yani çocukların gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri sorunların farklı bir kurguyla ortaya konmuş halidir.

“Şimdi sırada oyun oynamanın önemli bir özelliği var. Bu da çocuğun ya da yetişkinin oynarken ve belki de sadece oynarken yaratıcı olmakta özgür olduğudur. Geçiş nesnesi kuramının güç kısmını, yani ortada çözülmesi değil kabul edilmesi, hoşgörülmesi gereken bir

paradoks olduğu iddiasını hesaba katan bu düşünce aklımda geçiş olguları kavramının bir uzantısı olarak oluştu.” (Winnicott, 1998:75)

3.3.1. Gözetlenme, akışkanlık

Çocukların kurgusal oyunu daha uzun süre oynama nedeni kısıtlayıcı belirgin kuralların olmadığı daha özgür bir yapısı olmasıdır. Çocuklar sokakta uzun süreli oyun oynamayı tercih ediyorlar, çünkü sokakta özgürce hareket edecekleri mekânlar mevcuttur. Gözetim altında olsalar dahi dikkat etmeleri gereken kurallar çok daha azdır. En önemlisi de arkadaşlarıyla rahatça buluşabilecekleri mekân sokaktır. Sokak hayal gücü için de önemlidir, özellikle kurgusal oyun için sokakta çok fazla materyal vardır. Kapalı alanlarda oyun kurmak için var olan materyaller görece sınırlıdır ve materyallerin değişme ihtimali pek yoktur ancak sokakta sürekli akıp giden bir döngü vardır. Bu döngünün çeşitliliği çocuğun hayal gücüyle birleşince birbirinden yaratıcı kurgular ortaya çıkmaktadır. Sokağı diğer oyun mekânlarından ayıran en önemli özelliklerden biri ve yüzyıllardır çocukları cezbeden unsuru akışkanlığıdır. Bu akışkanlığın içinde oyunun kurgusu da sürekli değişmektedir ve çocukların bu değişen kurguya yeni öğeler katarak uyum sağlamaları gerekmektedir.

Oyun oynamak, özellikle de sokakta oyun oynamak yetişkinlerin baktığı gibi boş vakit geçirmek değildir. Sokakta oyun oynamak, çocuklar için gerçek yaşamın bir provasıdır. Çünkü tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi sokakta oyun oynarken çocuklar akışkan bir yapının içindedir. Her kurulan oyunun ve her oyun oynanan mekânın kuralları vardır, belirli kurallara uymaları gerekir. Hangi evin önünde yüksek sesle oynayıp hangi evin önünde oynayamayacakları ön bilgisini kullanırlar, tıpkı iş ilişkilerinde yetişkinlerin kullandığı ön kabuller gibi. Kendilerinin hangi grubu seçmeleri gerektiğine karar verirler. Hata yaptıklarında diğer çocuklardan ihtar alacaklarını bilirler. Ve çoğu zaman da mekân ve kişilerin bilgilerine göre kendilerine bir oyun stratejisi belirlerler. Oyun, yaşanan ve kendine ait kuralları olan bir sistemdir. Kurgusal oyunda bu kuralları oyunu oynayanlar belirler. Kurgusal oyundaki kurallar kişiye göre esnetilir ve ortak bir oyun ortamı sağlanır. Sistematik oyundaysa çocuk öncesinde kuralları bilir ve oyunu oynamak istiyorsa gruba dahil olur. Çünkü sistematik oyunun kalıplaşmış kuralları vardır.

3.3.2. Oyun alanı

“OYUN ALANI: Bu oyun alanı iç ruhsal gerçeklik değildir. Bireyin dışındadır, ama dış dünya da değildir. Çocuk oynarken dışsal olguları rüyaya hizmet edecek biçimde kullanır ve bu seçilmiş dışsal olgulara rüyaya özgü bir anlam ve duygu yükler. Oynamadan başkalarıyla birlikte oynamaya, buradan da kültürel deneyimlere giden dolaysız bir gelişim söz konusudur.” (Winnicott, 1998:72)

Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi’nden Onur ve Göncü’nün yaptığı araştırmada çocuk oyunlarının beş kuramsal temelini şöyle sıralamışlardır:

1. Toplulukların ekonomik yapısı oyunun bir etkinlik türü olarak oynanabilirliğini belirler.
2. Çocukların oyunlarını anlamak toplulukların oyunun değerine ilişkin inançlarını tanımayı gerektirir.
3. Çocukların oyununu anlamak topluluğun oyuna ilişkin değerlerin çocuklara nasıl aktarıldığını çözümlemeyi gerektirir.
4. Çocukların oyununu anlamak için çocukların kendi dünyalarını oyunda nasıl tasarladıklarını incelemek gerekir.
5. Çocukların oyununu anlamak için disiplinler arası bir yöntem bilim kullanmak zorunludur. (Onur, 2004:11)

Göncü oyun tanımını yaparken yetişkinlerin dünyasından çocuklara bakmıştır. Bu yöntem çocuk çalışmalarında genellikle kullanılan bir yöntemdir. Yetişkinlerin dünyasından oyun tanımlanırsa, çocuklara -aslında kendi çocukluğumuza- haksızlık edilmiş olur. Oyunun ve oyun oynamanın, gündelik hayatta hangi işlevi tamamladığı, sürekli tekrarlanan bir unsur olmasına karşın neden hâlâ cazibesini koruduğu göz ardı edilir.

“Türkiye’de oyun çalışmaları hem geleneksel oyunların derlenmesi, hem psikoloji ve eğitimde oyunun araştırılması biçiminde yapılmaktadır. Ancak derlemelerin en önemli eksikliği karşılaştırmaya ve psikolojik, sosyolojik yoruma yer vermemesidir. Geleneksel çocuk oyunları tarihsel açıdan da değerlendirilmemiştir. Başka bir deyişle, geleneksel oyun derlemelerinin hepsi işlenmemiş hammadde durumundadır. Üstelik derlemeler güncel oyunlara da çok az yer vermekte, eskileri tekrar derlemekle yetinmektedir.” (Onur, 2013:15)

Bu çalışmada oyun hem çocukların gözünden hem de oyunu seyreden gözünden tanımlanmaktadır.

3.4. Sokakta Oyun Oynamak

Alan çalışmasında hem Beşiktaş'taki hem de Tarlabası'ndaki çocuklara oyun oynamayı sorduğunda, çocuklar oyunu tam olarak tanımlamadılar. Atölye katılımcıları “oyun, anlamsız ama eğlenceli bir şey” (N., 8 yaş, 2013) dedi. “Madem anlatamıyorsunuz o zaman oyun olmasın!” dediğimde ise karşı çıktılar. Oyun olmazsa “çok sıkılacaklarını” (S., 11 yaş, 2013), “arkadaşlarını göremeyeceklerini” (S., 11 yaş), “ders çalışmak zorunda olacaklarını” (Z., 8 yaş, 2013) belirttiler. Yazının ilerleyen kısımlarında belirtileceği gibi aslında çocuklar oyunun işlevini kendi baktıkları açıdan tanımladılar. Oyunun en önemli işlevlerinden biri haz alma ve sosyalleşmedir.

3.4.1. Sosyalleşme ve sokak oyunları

Sokakta oyun oynamak dendiğinde çocukların aklına ilk gelenler, arkadaşları ve eğlenceli vakit geçirmek olmaktadır. Çocuk gözünden yapılan bu tanım yetişkinlere oyunun anlamsız olduğunu düşündürebilir. Ancak bu iki olgu hem altında önemli kavramları barındırmaktadır hem de bir işi gündelik hayat pratiğine çevirebilecek kadar önemli olmaktadır. Çocuklara, sokakta oyun oynamaktan bahsettiğimizde, arkadaşlarıyla oyun oynadıklarını belirttiler; yani sosyalleşme. Çocukların sosyalleştiği önemli iki mekân sokak ve okuldur. Hatta sokak çocuğun evden çıkıp sosyalleştiği en önemli mekândır diyebiliriz. Bu yüzden sokak oyunlarının en önemli özelliği, toplu olarak oynanan oyunlar olmalarıdır. Sokak oyunlarında bireysellik değil kolektiflik ön plandadır. Çocuk sokakta sadece arkadaş edinmez, farklı gelir gruplarından farklı kültürel yapılardan gelen kişilerle tanışır. Mahallede yaşayanların sosyal yapıları benzer dahi olsa, aileden farklı ekonomik ve sosyal yapıya sahip oyun arkadaşlarının bulunabileceği yer, yine sokaktır. Ayrıca çocuk sokakta oyun oynayacağı arkadaşı kendisi seçebilmekte, arkadaşıyla oyun oynamaya devam edip etmemeyi kendi tercih etmektedir. Çünkü sokak, okula göre daha açık bir yapıdır ve kişiler de değişmektedir. Okulda oyun arkadaşını seçebilme durumu görece sınırlıdır. Sokakta oyun oynamanın azaldığı bölgelerde çocuk parklarının bu özellikleri karşılamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Birçok ebeveyn çocuklarının başka çocuklarla oynama isteğinin farkında ve bunu yaparken daha güvenli olduğunu düşündüğü çocuk parklarını tercih etmekte. Aynı zamanda birçok bölge için çocuk parkları tek

seçenek konumundadır, çünkü çocuğun oyun oynayabileceği bir yapıya sahip sokaklar mevcut değildir.

Ancak çocuk parklarında aynı tip materyaller olması ve parkların çok dar alanlara kurulması nedeniyle daha çok okul öncesi yaşlardaki çocuklara hitap ettiğini söyleyebiliriz. Okula başlayan çocuklar için kaydırak, salıncak ya da tahterevalli tek başına yeterli olamamaktadır. Ayrıca çocuk parkının bir diğer özelliği belki de çocuklar için cazip gelmeyen tarafı da ebeveynler tarafından sürekli gözetim altında olmasıdır. Saklanabileceği, hayaller kurabileceği alanlar görece kısıtlıdır. Yazının ilk başında belirtilen, büyük yaştaki çocukların ilgisini çekebilecek çocuk parkı örnekleri dünyada mevcuttur ancak Türkiye’de tercih edilmemektedir.

“Çocuk oyunlarının doğal alanlarda oynanmasının pek çok yararı sayılabilir. Ancak doğal alan bulmak da başka bir derttir. Çocukların güvenliği gelişmiş ülkelerde en önemli sorundur. Dolayısıyla oyunun yapılandırılmış alanlara taşınması bir tür gerekliliktir. Ancak birçok ülke “Çocuk Dostu Kent” kavramı çerçevesinde çocuklar için güvenli ortamlar yaratmaya çalışmaktadır. Denebilir ki doğal ortam ile yapılandırılmış ortam arasında bir tür sentez kurmaya çaba gösterilmektedir. Şimdilik başka çare de yoktur.” (Onur, 2013:16)

Belirtilen homojen olma, rahat hareket edebilme özelliklerine sahip bir diğer mekân okul bahçesidir. Ancak şu anki sisteme baktığımızda okulu tam anlamıyla homojen olarak düşünemeyiz. Özellikle taşınmalı sistemin yaygın olduğu İstanbul gibi büyük şehirlerde okul homojen öğrenci profiline sahip olma durumunda değildir. Hangi okula, hangi ekonomik yapıya mensup ailelerin gittiği belirgindir. Ayrıca okulda oyun oynayan çocuklar, oyun kurmaktan çok kısa aralarda enerjilerini atmak için oyun oynarlar, oynadıkları oyunlar, kurgusal oyunlardan ziyade koşmalı ve topla oynanan sistematik oyunlardır. İstanbul’daki birçok okulun ikili sistemle hizmet vermesi ya da okul bahçesinin eğitim saatleri dışında otopark gibi eğitim dışı hizmetler için kullanılması da çocukların okul saatleri dışında okul bahçesini kullanmasını kısıtlamaktadır.

3.4.2. Oyun grupları

Kentte çocukların oyun oynamadığını fark eden bazı aileler çocuklarının bu isteğini farklı yöntemlerle yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bu duruma örnek olarak özel oyun grupları verilebilir. Özellikle İstanbul’da orta ve üst gelir grubuna mensup

aileler çocuklarını oyun gruplarına ya da sosyal aktivite merkezlerine götürmektedir. Bu oyun grupları oyun ihtiyacı ve sosyalleşme için çok önemlidir, ancak yeterli değildir ve sıklıkla tekrarlanmayan faaliyetlerdir. Sürekli olmadıkları için çocukların uzun süreli arkadaşlık kurmalarına olanak tanımamaktadır. Sokakta oyun oynamanın işlevini tam anlamıyla sağlayamamaktadır. Çünkü bu ortamlarda çocuklar yalıtılmış bir alanda bulunmakta ve görece aynı ekonomik ve sosyal yapıdan gelen ailelerin çocuklarıyla tanışmaktadır. Bu oyun grupları çocukların oyun ihtiyacını görece karşılamaktadır ancak asıl amacı ailelerin güvenlik ve sosyalleşme isteklerini yerine getirmektedir. Burada çocuktan çok ailenin sosyalleştiğini belirtebiliriz. Bu oyun gruplarında çocuk önceden yapılmış oyunlar oynamaktadır. Yani oyunun kuralları önceden belirgindir çocuk sadece oyunu oynar. Bu yüzden, oyun gruplarında oynanan oyunlar sokakta oynanan oyunun yaratıcılığına ulaşamamaktadır.

3.4.3. Çocukların sokak oyunları deneyimi

Çocuğun sokakta oyun oynaması öncelikle hayal gücünü kullanması için önemli bir unsurdur. Daha önceki bölümlerde belirtilen serbest oyun kurma şansının bulunduğu yer sokaktır. Ne okuldaki gibi zaman kısıtlaması vardır ne de oyun gruplarındaki gibi uyulması gereken kurallar. Eve oranlandığında geniş bir alan ve farklı arkadaşlar mevcuttur. Sokak akışkan bir mekân olduğu için monoton ve tekdüze değildir. Çocukların yeni hikâyeler kurması açısından sokağın akışkan olması önemli bir unsurdur. Sokaktaki her şey çocukların hayal gücüne hitap edebilmekte ve bir işlev sahibi olabilmektedir. Örneğin çocuklar için oyun kurmada zorluk yaratan sokağa park edilmiş arabalar çoğu zaman hayal gücüyle oyun içinde bir işlev sahibi olmaktadır. Oyunun sınırını belirlemekte ya da dağ gibi aşılmaz bir mekânmiş da o yüzden daha uzağa gidilemezmiş gibi oyuna işlev katmaktadırlar.

Çocukların ‘oyun oynama nedeni’ sorusuna verdiği cevapta ilkinin sosyalleşme, ikincisinin eğlence olduğunu belirtmiştik:

“Oyun birtakım yararlar sağlamakla birlikte bu yararların zorunluluğu da olmadığıdır; başka bir deyişle, oyunun sağladığı bu yararlar başka yollarla da elde edilebilir (örneğin çocuklar toplumsal yeterliliği oyun oynayarak da kazanabilir; başka etkinliklerle de). Ancak bu sonuçlar oyunun verdiği hazzın değerini azaltmaz; bu da gelişimsel sonuçları ne olursa olsun, oyuna verilen değeri sürekli kılar.” (Onur, 2004:3)

Eğlence ya da haz alma, oyunun sürekliliğini sağlayan unsurdur. Oyuna bakarken büyüklerin önemsiz olarak nitelediği bu unsur aslında hayatta yaptığımız bir sürü etkinlik için vazgeçilmezdir. Bunun kapsamını iş hayatından gündelik pratiklere kadar genişletebiliriz.

Yazının başında da belirtildiği gibi bu çalışmanın amacı, sokakta oyun oynama pratiğini anlamak ve şu anda neden kaybolmaya başladığına dair çıkarımlar yapabilmektir. Bu da çocukların oyuna dair bilgilerine ulaşmakla mümkündür.

Çocukların oyun algılarını ve sokakta oyun oynama pratiklerini anlamak için öncelikle çocuklara “oyun nedir?” diye sorduk. Aldığımız cevaplar oyun bölümünde açıklamaları ile belirtildi. Daha sonrasında ise “sokakta oyun oynar mısınız?” diye sorduk. Çocukların büyük bir bölümü bu soruyu olumlu olarak yanıtladı. Ancak şunu de belirtmeliyiz ki olumsuz cevap verme oranı Beşiktaş'ta Tarlabası'na göre çok daha fazlaydı. Bunun en önemli nedeninin güvenlik olduğunu söyleyebiliriz. Çocuklar ailelerinin sokağın fiziki olarak güvensiz olduğunu düşündükleri için sokakta oyun oynamaya gidemediklerini vurguladılar.

Bu konu ile ilgili olarak doğaçlama çalışmalarından çıkan gözlemler önemlidir:

Doğaçlama (Tarlabası'ndaki beşinci atölye, 06.11.2013, haftanın teması mahalle):

Çocuklara iki gruba ayrılmasını belirttim. Birinci grup şu anda yaşadıkları mahalleyi canlandıracaktı, ikinci grup ise olmasını istedikleri mahalleyi. İlk sahneyi aldıktan sonra iki mizansende geçiş yapabileceklerini aynı düşünmedikleri ya da farklı olabilir dedikleri kısımları değiştirebileceklerini belirttim. Yaşadıkları mahalleyi canlandıran grup arabalar yüzünden çocukların sokakta oyun oynayamamasını canlandırdı.

Doğaçlama (Tarlabası'ndaki altıncı atölye, 07.11.2013, haftanın teması sokak):

Doğaçlama Konusu: Kişilere yer vermeden sadece nesnelere üzerinden sokağınızı canlandırın. Sokaktaki tüm materyalleri kullandılar, kaldırım taşı, çöp tenekesi, sokağa savrulmuş poşetler, esnaf masaları.

Doğaçlamanın ikinci kısmında nesnelere hareket ettirerek bir mizansen yaratmalarını istedim. Oybirliğiyle çöp tenekesini başrol seçtiler. Nedenini sorduğumda “sokakta çok yer kapladığı için sokağın starı olduğu” cevabını aldım. Çocuklar kendi espri anlayışlarıyla da olsa oyun için sokaktaki yer azlığını belirttiler.

Doğaçlama (Beşiktaş'taki üçüncü atölye, 12.02.2014, haftanın teması sokak):

Doğaçlama Konusu: Kişilere yer vermeden sadece nesnelere üzerinden sokağınızı canlandırın. Bu çalışmayı daha önce Tarlabası'nda yaptığımda daha rahat ilerlemiştim. Beşiktaş'ta çocuklar nesnelere temsil etmek kısmında zorlandılar ve çalışma ilerlemedi bu yüzden ikinci bir mizansen vermek durumunda kaldım: Gruptaki arkadaşlarınızla sokakta bir gününüzü canlandırın, içinde konuşmada olabilir.

Canlandırmada çocuklar sokakta özgürce top ve evcilik oynayarak kendilerini resmettiler. Bu çalışmaya başlarken düşündüğüm öngörümünden farklı bir tabloydu. Çocuklara "böyle bir yer var mı yoksa sizin hayaliniz mi?" sorunu yönelttim. Beklediğim cevap onların hayali olmasıydı. Ama okulun biraz aşağısındaki çıkmaz sokağı betimlediklerini kendilerinin verdiği cevap üzerinden anladım.

Tarlabası'ndaki çocukların sokakta oyun oynamasına dair gözlemler:

Tarlabası'nda sosyal ilişkiler daha samimi olduğu için güvenlik durumu mahalle içindeki yüz yüze ilişkiler üzerinden kuruluyor. Aileler birbirini tanıdığı, mahalle esnafı da çocukları tanıdığı için çocukların gözetimi birçok kişiye dağılmış durumda. Bu da ailelere güven sorununun aşılmasını sağlıyor.

Çocukların ebeveynleri ya da mahalleli tarafından denetlenmesine mahalle yapısı da uygun durumdadır. Hem trafik daha az hem de çocukların evin önünde oyun oynayabilme şansı daha yüksektir.

Mahalle içinde başka sosyal alan olmadığı için sokak, hem çocuklar hem de büyükler için bir sosyalleşme mekânıdır.

Tarlabası'nda sokakta oyun oynamanın sürekliliğini sağlayan en önemli unsur çocukların okulda olan arkadaşlıklarını devam ettirebilmeleridir. Bu açıklamadan okuldaki arkadaşlarıyla sürekli görüştükleri çıkmasın; ancak aynı yaş grubundaki çocukların birbirlerini tanımaları ve oyun arkadaşı olarak birbirlerini seçmeleri için okul arkadaşlığı bir adım oluşturuyor.

Beşiktaş'taki çocukların sokakta oyun oynamasına dair gözlemler:

Beşiktaş'ta uzun yıllardır aynı semtte ikamet eden mahalle esnafı, mahallede oturanları tanımaktadır. Burada Tarlabası'dakinin aksine çocukların oyun oynadığı

zamanda ailelerin de birbirileriyle sosyalleştiğini söyleyemeyiz, ancak esnaf üzerinden kurulan çocuğu sokağa gönderebilecek bir güven ilişkisi mevcuttur. Aileler kendileri birebir sokakta olmasa da mahalle içinde başka sosyal alan olmadığı için sokak hem çocuklar hem de büyükler için bir sosyalleşme mekânıdır.

Çocuklar eve yakın yerlerde oyun oynuyorlar ve çoğunlukla ailelerin görüş mesafesindedir. Bu konumuz açısından ikilem yaratsa da ailelerin gözetleme ihtiyacına cevap veriyor.

Sokaklar trafiğe açık ancak birçok sokakta ana caddelere nazaran trafik yok denecek kadar azdır. Mahallenin fiziki yapısı (birçok sokağın bayırda yer alması) nedeniyle çok fazla tercih edilmemektedir. Ayrıca çıkmaz sokaklar çocuklar için önemli birer oyun mekânı olmaktadır.

Okul arkadaşı oldukları ve aynı mekânda yaşadıkları için her istediği zaman birbirleriyle iletişim kurup sokağa çıkabilme şansı bulabilmektedirler.

Yukarıda belirttiğimiz maddeler içinde çocukların cevapları doğrultusunda sokakta oyun oynamaları sağlayan iki önemli unsur var:

- 1- Gidebilecekleri en yakın açık alanın sokak olması,
- 2- Arkadaşlık ilişkileri.

Araştırma boyunca sokakta oyun oynamanın arkadaşlıkla çok büyük bağlantısı olduğunu fark ettik. Çünkü çocuklar sokakta oyun oynamak için çıkıp arkadaş bulmuyorlar; arkadaşları ya da kendileri arkadaşlarını sokakta oyun oynamaya davet ediyorlar. Bu yüzden çocukların sokakta oyun oynamayı gündelik yaşam pratiği olmaktan çıkardığı yerlerde mahalle arkadaşlığının da çok az düzeye indiğini belirtebiliriz. Ayrıca beklemediğimiz şekilde taşınmalı eğitimin çocukların gündelik hayatını belirlediğini gözlemledik. Çünkü aynı mahallede okula gitmeyen çocukların gün içinde buluşamama nedenlerinin çoğunlukla trafikte geçirilen uzun süreler olduğunu gözlemledik ve bu sürelerin çocukların oyun saatlerinden aldığını fark ettik.

Çalışmaya başlarken çocuklara basit, gündelik hayatta yaptıklarına dair sorular sorulmaktadır. “Sokakta oyun oynar mısınız?” sorusunu çoğu çocuk “evet” olarak cevaplandırmıştır. Ancak Abbasağa Mahallesi’nde, Tarlabası bölgesine göre daha çok çocuk sokakta oyun oynamadığını belirtmiştir. Neden olarak da oynayacak yerin olmaması, sokaklarda sürekli trafik aktığı için dışarıda oyun oynamanın tehlikeli

olabileceği, okuldan çok yorgun geldikleri, aynı yaş grubuna ait çocuk arkadaşları olmadığı ya da arkadaşların servislerinin kendilerinden daha geç geldiği belirtilmiştir. Tarlabası bölgesinde ise çocukların çoğu aynı okula hatta aynı sınıfa gitmektedir. Bu yüzden arkadaş bulmak gibi bir sorundan bahsetmemişlerdir. Ayrıca Tarlabası'ndaki trafik akmayan ara sokaklar, çocuklar için oyun alanına dönüşmektedir.

Çocuklar bunu direkt olarak belirtmese de gözlemlenen bir diğer unsur teknoloji ve buna ulaşabilme olanağıdır. Tarlabası'ndaki çocukların internete ulaşımı daha zordur ve bunun için evin dışındaki mekânlara gitmeleri gerekmektedir. Beşiktaş'taki çocukların ise evlerinde internet bağlantısı mevcuttur ve internetteki eğlence sitelerine ulaşmaları için ayrı bir çaba sarf etmeleri gerekmemektedir. Ve internetin çeşitli dünyası birbirinden ilginç oyunlar sunmaktadır. Birlikte oluşturdukları dünya, sokaktaki kurgusal dünyadan ziyade sanal dünyada oynadıkları oyunların karakterleriyle yeniden kurguladıkları oyunlardır.

Çocuklar için sokak bir özgürleşme mekânıdır. Denetimin en az olduğu zaman olarak sokakta oyun oynadıkları zamanı belirtmektedirler. Ancak bu durum, çocukların belirttiği gibi denetimin olmadığı bir oyun zamanı değildir. Sadece çocuklar böyle hissetmektedir. Tarlabası'nda çocukları gözetleyen mahallenin esnafı vardır ya da çocukların anneleri dönüşümlü olarak bu görevi devralmaktadır. Beşiktaş'ta da durum aynıdır. Ancak Beşiktaş'ta ebeveynler çalıştığı için çocukların evde kalması ebeveynler açısından daha güvenli düşünölmektedir.

Sokak akışkan bir mekândır, bu yüzden monoton değildir ve çocukların ilgisini çekmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi sokak sürekli bir hareket halinde olduğu için oynanan oyun da bu hareket halinde şekillenmekte ve aynılaşmamaktadır.

Sokak farklı sosyal ve ekonomik yapıdan gelen çocukların karşılaşma mekânıdır. İstanbul'a baktığımızda aileler güvenlik nedeniyle çocuklarını gündelik yaşam pratiklerinden olabildiğince soyutlamaktadırlar.

Oyunu seyredenin gözünden baktığımızda, oyun karmaşık bir yapıdır. Bu yapıyı tanımlamaya çalışırsak iki ana unsurdan söz edebiliriz: Kültürel yapı ve mekânsal yapı.

Mekânsal yapı, somut ve gözle görülebilirdir. Ancak buna karşın büyüklerin dünyasıyla çocuklarının dünyasında mekâna, yani oyun alanına bakışta bir algı farklılığı vardır. Çocuklar oyun alanını tüm imkânları ve hayal güçleriyle yapılandırmaktadır. Bu yüzden çocukların mekânlarında çeşitli materyallerin yanı sıra boş alanların da olması gerekmektedir. Boş alanın yaratıcılık üzerindeki etkisini yine bir tiyatro teriminden referans alarak açıklayabiliriz. Ünlü İngiliz yönetmenlerden Peter Brook (1995) için klasik sahneye, yani sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş, duvarları örülmüş, hafifçe yükseltilmiş bir alana gerek yoktur. Onun teorisinde boş alan, yani oyuncunun yalnız kalabileceği ve oyununu oynayabileceği her alan oyuncunun sahnesidir. Aslında çocuğun oyun pratiği de bu kadar işlevseldir. Kendi oyunlarını var edebilecekleri alanlar, sokakta oyun oynamanın vazgeçilmez unsurudur. Belirli kalıplar, kurallar yoktur, sadece boş bir alan vardır ve bu alan tamamıyla yaratıcılıkla şekillenmektedir.

Ebeveynler için oyun alanı güvenli olan bir yerdir. Özellikle günümüzde yapılan belediyeçilikte ise oyun alanı atıl bir mekân ya da prestij için yapılan bir mekândır. Bu yüzden fonksiyonel olması ya da eğlenceli olması gibi özellikler göz ardı edilmektedir. Standart bir yapıda olduğu için çocukların eğlenme, merak uyandırma ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Dolayısıyla çocukları cezbeden bir özellikleri olamamaktadır. “Çocuklar, toplumun iktidara katılmayan bir kesimi olarak, kentsel mekânın düzenlenişinde her zaman en son akla gelenler oldu.” (Bilgin, 1984:9)

Özetle şehrin yapısı değiştiği, sokaklar trafiğe açıldığı ve böylece çocuklara ayrılan güvenli kent mekânları olmadığı, buna dair yerel yönetime iletilen bir talep de olmadığı için alan araştırması yaptığımız bölgedeki çocuklar sokakta oyun oynayamıyorlar. “Gündelik hayat pratiği olarak oyun oynamak” durumunu çalışırken aslında en önemli sorunsallardan birisi de nostaljiye kapılmak. Çünkü birçok kişi sokakta oyun oynama deneyimini tatmıştır ve bu deneyim geçmişte kaldığı için çoğunlukla bu deneyime dair güzel anıları hatırlamaktadır. Bu yüzden sokakta oyun oynamak, kişileri kendi çocukluklarına götüren, eski anılarını canlandıran güzel bir olgudur. Ancak bugün çocuk olanlardan onların deneyimlerini aldığımızda aslında aynı sokakla karşılaşmıyoruz. Çünkü mahallerinin yapısı değişti. Aslında çocukların hayatından sokakta oyun oynamanın çıkmasının arka planında iki önemli unsur bulunuyor: Ailelerin yüksek düzeylere varan güvenlik endişesi; bunu sadece çocuğu

için değil kendi için de duyuyor. Çocukların kentin değişiminde söz sahibi olmaması ve kente aidiyetinin gittikçe azalması.

IV. ÇOCUĞUN KENTİ DENEYİMLEMESİ

“Çocuk terimi kronolojiden çok iktidarla ilgilidir. Terim belli bir yaşa işaret etmekten çok, bir iktidar ilişkisini belirtmek eğilimindedir.” (Franklin, 1993:21)

Çocuk siyasi bir figür olarak görülmediği, kente katılımı ebeveynleri üzerinden değerlendirildiği için kentsel yapıyı belirleyen belediyelerin, çocuğun katılımını ön planda tutan çalışmaları eylem planlarında öncelikli değildir. Çalışmanın gerçekleştiği dönemi kapsayan 2010-2014 Stratejik Belediye Planlarını incelediğimizde ne Beyoğlu Belediyesi'nin planında ne de Beşiktaş Belediyesi'nin planında çocuk katılımına dair bilgiye ulaşabildik. Çocuklar için yapılan etkinliklere baktığımızda ise Beşiktaş Belediyesi'nin 2010-2014 yıllarını kapsayan stratejik planında, kültürel etkinlik kapsamında yapılması öngörülen yıllık yüz altı etkinliktense sadece ikisi çocuklar içindir. (2010-2014 Beşiktaş Belediyesi Stratejik Plan, 2010:68) Beyoğlu Belediyesi stratejik planında ise etkinlik olarak çocuklara hiç yer verilmemiştir. Oysaki 10.07.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun büyükşehir, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin görev ve sorumluluklarının ele alındığı yedinci maddesinde; “yaşlılar, özürllüler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak” hükmü yer almaktadır.

Hem Beşiktaş Belediyesi hem de Beyoğlu Belediyesi stratejik planlarında katılımcılığa yer vermiş ancak çocuk katılımına dair bir maddeyi belirtmemiştir. Çocuklar sadece koruma üzerinden raporda yer alabilmiştir ki bu da Büyükşehir Belediyesi'nin zorunlu tuttuğu bir maddedir. “Belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.” (2010-2014 Beyoğlu Belediyesi Stratejik Plan, 2010:2)

4.1 Çocuğun Kent Mekânı ile Etkileşimi

İstanbul'daki birçok sokakta oyun oynamanın yok olma nedenlerinden biri sokakta vakit geçirmenin kaybolmasıdır. Çalışma açısından bu duruma dair üç soru önemlidir: sokakta vakit geçirmenin neden kaybolduğu, neye evrildiği ve sokakta oyun oynarken çocukların mekânı nasıl dönüştürdüğü.

“Herhangi bir ‘ürünü’, şeyi ya da nesneyi değil, bir ilişkiler bütününe beliren bu kavram, üretim, ürün ve bunların ilişkileri mefhumların derinleştirilmesini gerektiriyordu. Hegel’in dediği gibi, bir kavram ancak belirttiği şey tehdit altında olduğunda, sonuna -dönüşümüne-yaklaştığında ortaya çıkar.” (Lefebvre, 2014:24)

Oyun kavramı ve sokakta oyun oynamanın tanımı oyun bölümünde ayrıntılı bir şekilde yapılmaktadır, bu bölümde tekrarlanmayacaktır. Bu bölümde mekânla çocuk ilişkisi incelenecek. Mekân, geniş anlamıyla içinde bulunulan yerdir. Aynı zamanda eylemlerini sürdürdüğümüz, gündelik hayat pratiklerimizi gerçekleştirdiğimiz yerdir. Lefebvre’ye göre “Devlet ve onu oluşturan kurumların her biri, bir mekân varsayar ve bunu kendi ihtiyaçlarına göre düzenler. Dolayısıyla, mekân, kurumların ve bu kurumların tepesinde bulunan devletin önsel ‘koşulu’ndan başka bir şey değildir.” (Lefebvre, 2014:110) Mekân günlük hayattaki sosyal ilişkilerin yeniden üretimini sağlamaktadır. Mekânın üretimi özellikle, yerel yönetimlerin, mekân üzerindeki dönüştürücü etkileriyle dolaylı olarak gündelik hayat pratiklerimizi etkilemekte ve şekillendirmektedir. Tam da bu noktadan hareketle bu bölümde çocuk ve kent ilişkisi üzerinde yoğunlaşılacaktır. Çünkü mekânın kullanımı ve yönetimi, kentsel yönetimde sınırlı temsil hakkı olan çocukların çocukluk pratiklerini doğrudan etkilemektedir.

Günümüzde İstanbul’da iki farklı bölgede yaşayan, iki farklı sosyo-ekonomik çevreye sahip çocuğun, sokak, dolayısıyla kent ve mekânla ilişkisini ortaya çıkarmak için çocuğun kentle kurduğu ilişkiye bakmamız gerekir. Çocuğun kent mekânıyla etkileşim halinde olduğu durumlardan biri, sokakta oyun oynadığı zamanlardır. Ancak çok kısa bir gözlemlerle bile fark edilecektir ki şu an İstanbul sokaklarında oyun oynayan çocuk sayısı çok sınırlıdır. Oyun, çocukluğun doğası gereği yok olabilecek bir eylem değildir. O zaman bu pratik nasıl değişmiş ve bu değişim çocuğun gündelik hayatına nasıl dokunmuştur. Sokakta oyun oynama halini gündelik hayat pratiği yapan ya da yapamayan unsurları gözlemlemek için çalışmanın alan araştırması İstanbul’daki iki farklı mahallede Tarlabası ve Abbasağa Mahallesi’nde yapılmıştır.

Kent ve çocuk ilişkisine bakıldığında ne yazık ki İstanbul özelinde bu ilişki tek boyutludur. Çünkü kentteki uygulama ve yaptırımların çocukların gündelik hayat pratiklerini büyük ölçüde değiştirdiği ve şekillendirdiği, ancak çocukların kente etkin

bir birey olarak katılımını içeren eylemlerin minimum düzeyde kaldığı gözlemlenmektedir. Bunun en önemli iki nedeni ekonomik ve siyasal boyutludur:

1- Çocuklar sadece kendi iradeleriyle kentte ekonomik eylemde bulunamamaktadır.

2- Çocukların siyasal sistemde söz/oy hakkı olmadığı için özellikle belediye, yani mekânın dönüşümünde etkin olan ana uygulayıcının, faaliyetlerinde direkt muhatap olarak görülmemektedirler.

Yukarıda belirtilen iki durum, sonrasında birey olan çocukların, vatandaş olarak eylemlerini de etkilemektedir. Çünkü 18 yaşına kadar yaşadığı mekânın şekillenmesinde pratik anlamda söz sahibi olamayan vatandaşlar, mekâna dair yerel aidiyet ilişkisini kursalar dahi birçok konuda yönetimin mekâna dair yaptırımlarına kayıtsız kalabilmektedir. Sokakta oyunla geçirilen vakit aynı zamanda mekâna dair anıların, dolayısıyla mekân aidiyetinin ve mekân hafızasının oluştuğu zamanlardan biridir. Aktif olarak sokağı kullanamayan çocukların, sonraki dönemlerde aktif olarak şehri şekillendirme olasılıkları daha az olabilmektedir. Sokağı gündelik hayat pratiklerinde kamusal alan olarak kullanmadıkları için sokağın kamusallığını ve bunun getirdiği pratik uygulamayı yaşamamışlardır.

Çocuğun mekânla ilişkisini tanımlarken, çocuğun en çok zamanını geçirdiği mekânlara öncelik vermemiz gerekir. Bunlar “okul” ve “ev”dir. “İlk pilot uygulamalarda çocukların hikâyelerini yaşadıkları mekânlar üzerinden anlattıkları, ilişkilerinin belli bir mekânsallık içinde yaşadıkları gözlemlenmiş; okul, mahalle ve ev, günlük yaşamın geçtiği üç önemli mekân olarak ön plana çıkmıştır.” (Semerci, 2012:26) Bu alıntı aslında çocuğun değeri üzerine yapılmış bir çalışmadandır, ancak gözlemlenen şudur ki, çocuk şehrin olanaklarını kullanabildiği oranda refaha sahiptir. Yukarıdaki çalışmanın bize sunduğu kesit de gösteriyor ki, maalesef İstanbul’daki çocukların çoğunluğu kentteki sadece iki lokasyonu çoğunlukla kullanabilmektedir: okul ve ev. Sosyal alanları, yeşil alanları, mesire yerlerini çocukların kullanımı son derece kısıtlıdır.

“Çocukların oyun oynadıkları alanlar önemli sosyal alanlardır. Sadece çocuklar ve gençler için değil aynı zamanda ebeveynleri, bakıcıları ve daha geniş topluluklar için de. Bu mekânlar çocukların ve gençlerin zamanlarını geçirdikleri, fiziksel olarak aktif oldukları, doğal çevreleri ile etkileşimde buldukları, değişim ve süreklilik yaşadıkları, doğal

ortamında risk aldıkları, tabii ki oyun oynadıkları ve kendilerini yalnız ya da birlikte güvende hissettikleri yerlerdir.” (Design for Play, Play England, 2008:9)

Hızlı kentleşmeyle birlikte, İstanbul’un tarihsel olarak merkezi bölgelerinde yaşayan, özellikle çocuklu aileler, şehrin merkezinden periferisine doğru kaymaya başladı. Çalışmanın konusu sokakta oyun oynamayı kapsadığı için bu durumu betimleyen alan araştırmasını temsil edecek mahalle yapısı bulmak zorlaştı. Çünkü serbest sokak yaşantısı olmadan, sokak oyunlarını tanımlamak eksik kalmaktadır. Oyun bölümünde belirtildiği gibi sitelerde de çocuklar oyun oynamaktadır. Ancak sitelerde oynanan oyunlar genellikle sistematik oyunlar olmaktadır. Siteler kuruluş amaçları gereği, güvenliği ilk koşul olarak belirttikleri için kurgusal oyuna, mekânsal olarak tam uymamaktadır. Bu durum şöyle açıklanabilir: “Çocuklara geleneksel oyunların öğretilmesi kuşkusuz yararlıdır. Ancak geleneksel oyunlar belirli bir bağlam içinde anlam taşır, o bağlamı yeniden yaratamazsanız oyunun da bir anlamı kalmaz, bir süre sonra sıkıcı bile olur.” (Onur, 2013:16) Bu yüzden gizeminden ve tehlikesinden soyutlandırılmış, yapay sokak ortamı yaratılmış sitede oynanan oyunların sokak oyunu olup olmadığı üzerinde belki bir kez daha düşünülmesi gerekmektedir. Çalışmanın belirttiği sokak oyunlarının en önemli özelliklerinden biri sokağın akışkanlığı ve görece tekinsizliğidir. Bu iki unsurun oyuna getirdiği en önemli özellik anlık yaratıcılıktır. “Oyun oynamanın önemli bir özelliği var. Bu da çocuğun ya da yetişkinin oynarken ve belki de sadece oynarken yaratıcı olmakta özgür olduğudur.” (Winnicott, 1998:74) Güvenlikle korunan sitelerde bu durumu yakalamak çok olası değildir. Çocukların site sokaklarında oyun oynamayı seçmemesinin nedenlerinden biri de budur. Ancak burada çalışma açısından önemli bir noktayı belirtmemiz lazım ki çalışma içinde oynanan oyunların, oyun kalitesi sorgulanmamaktadır. Süregelen tarihsel akışta, geçmişle olan farklılıkları belirtilip bu pratiği hâlâ sürdüren çocukların eylemleri gözlemlenmekte ve bu pratiğin değişme nedenleri çalışmanın sonucu olarak aktarılmaktadır.

4.2. Tarlabası

Sokaklarında Çamaşırların Asıldığı Bir Semt:

Tarlabası dediğimiz alan kuzeyde Dolapdere Caddesi, güneyde Tarlabası Bulvarı, doğuda Talimhane, batıda ise Kasımpaşa ile sınırlanan bölgedir. Kuruluşunda

buranın bir Levanten bölgesi olduğu söylenebilir. Bölgedeki yerleşimin kuruluşu 16. yüzyıldan itibaren başlar: “16. ve 17. yüzyılda İstanbul’un yerleşim bölgelerinin çoğunlukla ticaret ve liman kesiminin etrafında şekillendiği, Galata’dan Pera’ya doğru bir diğer iskân alanının gelişmekte olduğu ve boğaz içinin köylerinin giderek şehir dokusuna katılmaya başladıkları gözlenmektedir.” (Işın, 1999:100) Bu dönemde Galata bir liman bölgesidir. Dış ticaretin kalbi olan bu bölgede elçiliklerin de yer almasından dolayı gayrimüslim nüfus yoğundur. Galata bu yüzyılda İstanbul’un en lüks bölgelerinden biridir. Elçilikte çalışan kişilere ve ticaretle uğraşanlara ev sahipliği yapmaktadır. “Rumlar deniz ticareti ile zenginleşerek tarihte Galata bankerleri olarak bilinen finans kuruluşlarını tekellerine almış bir zümredir.” (Işın, 1999)

19. yüzyıl İstanbul’un bazı bölgeleri için sefalet getirmiştir. Bu dönemde artan nüfusa Osmanlı Devleti gereken hizmeti götürememiştir. Ancak bu durum Beyoğlu için geçerli değildir, Beyoğlu 19. yüzyılda en şaşıla döneminde yaşamıştır:

“19. yüzyıl İstanbul’u her tabakadan insanın iktisadi güvencesizliği yakından tanıdığı bir şehirdir. Ancak Galata-Pera bölgesindeki bazı azınlıklar bu güvencesizlik çemberinin dışında kalabilmişlerdi. Galata bankerleri, gündelik hayatın iktisadi yönünü denetleyebiliyorlardı. Azınlıkların iktisadi açıdan toplumun diğer kesimlerine oranlar daha iyi durumda bulunmaları, özellikle Beyoğlu çevresinde hayat standardı yüksek bir yaşantı üslubunun doğmasına yol açmıştır. Yabancı elçiliklerin bulunduğu Beyoğlu, iktisadi gücün sembolü olarak 19. yüzyıl boyunca gelişir. Osmanlı modernleşmesinin pek çok kurumsal yeniliği bu bölgede başlatılmıştır. Altıncı Belediye Dairesi adıyla Paris Belediyesi örnek alınarak kurulan hizmet örgütü, önce bu bölgede faaliyete geçmiştir. İktisadi gücün beslediği hizmet sektörü, gündelik hayatın hemen her alanında örgütlenmeye başlamış ve Beyoğlu 19. yüzyıl sonlarına doğru Avrupa kentlerinin görüntüsüne bürünmüştür.” (Işın, 1999:99)

Bölgedeki tek katlı, bahçeli Levanten evleri zamanla apartmana evrilir. Burada yaşayan aileler için bu dönüşüm zenginlik ve modernleşme göstergesidir.

Tarlabaşı’nın 19. yüzyıldaki bu şaşıla dönemi ve ekonomik cazibe merkezi olması 20. yüzyılda değişir. Birinci Dünya Savaşı, Kuruluş Savaşı ve yeni kurulan devlet, bölgedeki nüfus yapısını etkiler.

Tarlabaşı’ndaki gayrimüslim nüfusun burayı terk etmesine neden olan üç büyük olay yaşanır: Cumhuriyetin ilanı, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları. Bu üç olay sonucunda, burada yaşayan gayrimüslimler Tarlabaşı’nı zorunlu olarak ya da

istekleriyle terk ettiler. Tarlabası merkeze yakın, ancak sahibi olmayan konutların olduğu bir mekân haline geldi. Bir dönem buradaki boş evlere Trakya bölgesinden mübadeleyle gelen nüfus yerleştirildi. Daha sonrasındaysa köyden kente gelen göçmenlerin ilk yerleştiği, özellikle bekâr odaları bulabilecekleri bir yapıya sahip oldu.

Tarlabası'nda bugünkü sosyo-kültürel yapıyı belirleyen en önemli etmenlerden biri, 1990'larda Güneydoğu'daki zorunlu köy boşaltmalarıdır. Köyleri yakılan özellikle Kürt nüfus Tarlabası'na göç etmiştir. Burasının seçilmesinin iki önemli nedeni vardır. Birincisi toplumsal bağlar: köyden kente göçte ilk dalgayla gelen akrabaların buraya yerleşmesi. İkincisi iş imkânı: Taksim'in eğlence merkezi olmasından dolayı geçici ya da kalifiye olmayan işlerin bulunabileceği imkânlar sunması. Tarlabası'nda oturmak, burada çalışan emekçiler için ulaşım maliyetinin en aza indiği düşünülüyor. 90'lardaki göç dalgasıyla gelen göçmenler, zorunlu olarak yer değiştirdikleri için yanlarında çok az para ve eşyayla gelebilmişlerdir. Yeni şehre alışma, yeni şehri tanıma gibi bir zamanları olmamış, hemen çalışmak mecburiyetinde kalmışlardır. Beyoğlu geçici-güvencesiz işlerin bulunabileceği bir yerdir ve sınırlı bütçesi olan göçmenler için hem ulaşım ücreti ödememek hem de esnek istihdamın yaygın olduğu hizmet sektöründe işverenin her istediği saatte çalışabilmektir. Tarlabası'nda birçok aile midyecilik, garsonluk, müstahdemlik vb. işler yapmaktadır. Bölgenin ana geçim kaynağı Taksim'in hareketli gece hayatıdır. Birçok ailenin geliri enformel sektörden gelmektedir. Güvencesiz ve günlük olarak çalışan ebeveynler sayıca yüksektir.

Aileler genelde geniş aile olarak yaşamakta, akrabalar yakın sokaklarda ikamet etmektedir. Tarlabası'nda göç dalgasının hızlı geldiği dönemde bekâr odaları yoğun bulunuyordu, sonraki dönemde ilk gelenlerin ailelerini yanlarına aldirmalarıyla mahallede yaşayan aile sayısı yükselmiştir. Çocuk nüfusuna baktığımızda büyük bir çoğunluğun İstanbul doğumlu olduğu fark edilmektedir. Hatta genç annelerin de büyük bir çoğunluğu yine İstanbul doğumludur.

Tarlabası'nın bir diğer özelliği ise bu akışkan yapısından dolayı uluslararası göçün de merkezlerinden biri olmasıdır. Özellikle transit göçmenler için İstanbul'da kaldıkları süre boyunca saklanacakları ve geçici işlerde çalışıp yolculuklarına devam edecekleri geliri topladıkları bir yerdir.

Tarlabaşı'nın etnik olarak çok kültürlü yapısı, özellikle uluslararası göç nedeniyle burada yaşayan ailelerin varlığı, çocukların çok kültürlü bakış açısını şekillendirmekte ve oyunlarını da etkilemektedir: Çocuklar sokağı betimlerken ve diğer doğaçlamalarında göçmen gruplarından olan kişileri canlandırmakta ve karakterler buna göre isimler almaktadır.

4.3. Beşiktaş, Abbasağa

İstanbul'un Eski Bir Mahallesi:

Beşiktaş semtinin şu anki sınırları Barbaros Bulvarı, Beşiktaş Caddesi ve Çırağan Caddesi'nin kesiştiği noktadadır.

Beşiktaş, Osmanlı'dan bu yana konumundan dolayı önemli bir semttir. Sınırları dahilinde üç büyük sarayı kapsamaktadır: Çırağan Sarayı (1871), Dolmabahçe Sarayı (1856) ve Yıldız Sarayı (1898). Özellikle sarayların burada olmasından dolayı sarayda çalışanların yerleşim yeri olarak seçtiği bir semttir.

“17. yüzyılda Beşiktaş koyu doldurulmaya başlandı. Bu bölge padişahların dinlenme ve eğlenceleri için düzenlenen bir “Hasbahçe”ye dönüştürüldü. Bu bahçede çeşitli dönemlerde yapılan köşkler ve kasırlar topluluğu, uzun süre Beşiktaş Sahilsarayı adıyla anıldı. III. Selim bu bölgede batı tarzında yapılar yaptıran ilk padişah oldu. Dolmabahçe'den Ortaköy'e kadar uzanan kıyı şeridinde birçok yapılar yaptırdı ve mevcut olanları genişletirdi. III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan için Fransız mimar Melling'e inşa ettirdiği saray İstanbul halkı ve kentte yaşayan Avrupalılar arasında büyük bir ün kazandı. III. Selim sık sık kız kardeşinin sarayına uğramaktan çok zevk alırdı. II. Mahmut da III. Selim gibi Beşiktaş sahillerine büyük ilgi duymaktaydı. 31 yıllık saltanatı süresince resmen Topkapı Sarayı'nda ikamet etmesine rağmen fiilen zamanının büyük bir bölümünü Beşiktaş sahilindeki çeşitli saray ve kasırlarda geçirirdi. II. Mahmut zamanında artık Osmanlı tahtı resmen olmasa da fiilen Haliç'in karşı tarafına taşınmış, Beşiktaş bölgesine yerleşmişti. II. Mahmut'un oğlu Abdülmecit, Dolmabahçe Sarayı'nı inşa ettirerek bu duruma resmiyet kazandırdı. Bundan sonraki bütün padişahlar Dolmabahçe Sarayı'nın yanı sıra bugünkü Beşiktaş ilçesinde yer alan Yıldız Sarayı ve Çırağan Sarayı gibi çeşitli saraylardan ikamet ettiler. Beşiktaş ilçesi imparatorluğun yıkılmasına kadar Osmanlı tahtına ev sahipliği yaptı.” (T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Müdürlüğü).

Saraya yakınlığından dolayı Beşiktaş'ın 19. yüzyıldan bu yana konut mekânı olduğunu belirtebiliriz. Özellikle sarayda çalışanların bu semtte oturmasından dolayı Cumhuriyet sonrasında da sosyo-ekonomik olarak yüksek bir mahalle olmaya devam

etmektedir. Beşiktaş'ın şu andaki merkezi tarihi bir yerleşim yeridir, ancak tarihi yapısı şu an ön planda değildir. Merkezi bir konumda olmasından dolayı semt sürekli genişlemiş ve günümüzdeki halini almıştır. Beşiktaş Osmanlı döneminden bu yana yerleşik yapısıyla İstanbul'un merkezlerinden biri olmuştur. Son dönemde özellikle kafe ve barların açılmasıyla eğlence merkezi olmaya doğru ilerlemektedir. Bu süreçte nüfus yapısında bazı değişimler de olmuştur. Çevresine açılan özel ve devlet üniversiteleriyle öğrencilerin tercih ettiği bir semt olmuş ve kira değerleri yükselmiştir. Birçok aile bu nedenlerden dolayı buradaki evlerini özellikle öğrencilere ya da bekârlara kiraya verip daha sakin semtleri tercih etmişlerdir.

Beşiktaş, Abbasğa Mahallesi, orta ve üst gelir grubunun oturduğu bir yerleşim yeri olarak tanımlanabilir. Semt sakinlerinin çoğunluğunu hizmet sektöründe çalışan beyaz yakalılar ve kendi işinin sahibi semtliler oluşturmaktadır. Genelde aileler çekirdek ailelerdir. Ve bu ailelerin akrabaları başka semtlerde ya da illerde oturmaktadır. Bu yönüyle Tarlabası'yla kıyaslandığında mahalle içindeki akraba ağının zayıf olduğunu belirtmemiz gerekir.

4.4. Oyun Alanı Olarak Sokağın Yeniden Üretimi

Tarlabası, İstanbul'da sokakta oyun oynamanın hâlâ gündelik hayatın içine girebildiği mahallelerden biridir. Tarlabası'ndaki çocuklar yaz aylarında gün içinde, kış aylarında okuldan önce ya da okuldan sonra sokakta oyun oynamaya çıkmaktadırlar. Okullar ikili öğretim vermektedir: Sabah (1. Öğretim) ve akşam (2. Öğretim). (Alan araştırması 2013 yılında yapılmıştır.) İkili öğretim sistemi aynı zamanda çocukların sokağa çıkabileceği zamanı da yaratmaktadır. Çocukların sokakta oyun oynamayı istemelerinin çeşitli nedenleri vardır.

Alan araştırmasından çıkan bulgulara göre çocuklar sokakta oyun oynama isteklerinin nedenini şu şekilde temellendirmektedir: Alan araştırmasına katılan çocuklar için sokak öncelikle “özgürlüğü” ifade etmektedir. Bu özgürlüğü mekân ile kurdukları ilişki üzerinden tanımlayabiliriz. Buradaki özgürlük tanımı “daha rahat hareket etmek” olarak belirtilebilir. Bunun yanında sokaktayken ailelerinin oyunlarına daha az müdahale ettiğini belirttiler. Ancak burada çocukların düştüğü bir

yanılı da mevcut. Aslında sokaktayken aileleri tarafından daha fazla gözetim altında tutuluyorlar.

Ebeveynler ise çocukların sokakta oyun oynamasına daha pragmatik yaklaştılar. Öncelikle kent planlamasında önemli bir sorun olan yeterli sayıda park olmaması ya da yakın mesafede park olmaması durumunu belirttiler. Parklar kısıtlı ve genelde evden uzaktadır. Çocuğun bir refakatçiyle parka gitmesi gerekmektedir.

Çocukların gözünden bakıldığında sokakta oyun oynamak istemelerinin en önemli nedeni kendilerini daha özgür hissetmeleridir. Ailelerinin daha az müdahalede bulunması onların bu hislerini desteklemektedir. Ayrıca İstanbul gibi büyük bir şehirde arkadaşlarıyla buluşabilmenin en kolay yolu da sokaktır.

Çok nüfuslu ailelerde çocuğun ev içinde ayrılmış bir alanı olmadığı için sokakta kendine, oyundan da olsa alan yaratabilmektedir. Bu, çocukların mekâna dair aidiyetini arttırmaktadır.

Sokak özellikle annelerin buluştuğu, sosyalleştiği bir taraftan da çocuğunu izleyebildiği (gözetim altında tuttuğu) bir yerdir. Çoğu zaman aile büyükleri (anneanneler-babaanneler) çocuğun sokakta denetlenmesinden sorumludur. Yani çocuğun oyun oynadığı zamanı, anne kendine kullanabilmektedir. Çünkü çocuğun denetiminden büyükanne sorumludur. Bu aynı zamanda büyükannenin ailedeki iş paylaşımına katılmasından dolayı kendini mutlu hissetmesini sağlamaktadır.

Alan araştırmasına katılan Beşiktaş'taki çocuklar evlerinin çevresindeki okulu tercih etmişlerdi. Böylece okul zamanı dışında vakit geçirebileceği, aynı mahalleden, dolayısıyla birlikte okul dışında da oynayabileceği arkadaşları vardır. Çocuklar evlerine yakın okulları tercih ettikleri için servise ayırdıkları zamanı oynamak için kullanabilmektedirler.

Alan araştırmasından çıkan bulgulara göre Beşiktaş'taki çocuklar sokakta oyun oynama isteklerinin nedenini şu şekilde temellendirmektedir:

Çocukların gözünden, sokakta oyun oynamanın anlamına verilen cevap, Tarlabası ile aynı oldu: Özgürlük. Yani çocukların sokakta özgürce hareket etme kabiliyetlerinin olabilmesi. Buradaki özgürlüğün iki taraflı olduğunu belirtebiliriz, hem rahat hareket imkânı olduğu için mekânsal bir özgürlük hem de yalnız başına oyun kurabildiği için birey olmanın getirdiği bir his. Çocuklar doğaçlamalarında

birçok kez araba geçişlerini canlandırarak oyun alanlarındaki kısıtlamaları betimlediler. Çocukların iki bölgede de aynı cevabı vermesi çok sistemsal bir sorundur. Bu durum, şehir planlamasının, şehirde yaşayan her bireyin şehrin imkânlarından eşit yararlanmasını sağlayacak şekilde olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sokakta oyun oynamak çocuklara arkadaşlarıyla buluşma şansları verir. Çünkü ebeveynlerinin, arkadaşlarını pek fazla eve davet etmediklerini belirttiler. Bu nokta ev mekânı ile kamusal mekânın ayrımını göstermektedir. Araştırmamıza katılan çocuklar evin dışında park gibi kamusal mekânları arkadaşlarıyla sosyalleşme yeri olarak belirtmemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak çocuğun kamusal mekânı kısıtlı kullanabildiğini belirtebiliriz.

Büyüklerin gözünden yapılan çıkarımda Beşiktaş'ta çok bireysel bir sonuç çıkmaktadır: Çocukların evden çıkmak için olan yoğun isyanı. Çocuğa bakan kişilerin evde uzun saatler geçirdikleri için çocukların sokakta geçirdiği zamanın onlar için de kişisel vakit yaratması. Beşiktaş'ta okuldan sonra bakıcıyla kalmak daha yaygın olduğu için analizde aile üyesi olmayan üçüncü kişi de sorunsallaştırmamıza dahil olmuştur. Çocuğa bakıcısı ya da büyük ebeveynlerin de dışarda zaman geçirmek istemesi çocuğun dışarı çıkması için avantaj sağlamaktadır.

4.4.1. Sokakta oynama pratiğinde iki ilçeye göre farklılıklar ve benzerlikler

İki mahalle sosyal ve ekonomik olarak birbirinden belirgin olarak ayrılmasına karşın, yaptığımız çalışmalardaki gözlemlerden ve çocukların söylemlerinden anlaşılmaktadır ki, hangi ekonomik ve sosyal gruptan olursa olsun çocukların kente katılımı ve çocukların kentteki gündelik hayat pratikleri birbirine benzemektedir.

Çocukların yaşadıkları mekânlarla sınırlı bir iletişime sahip olmalarının en önemli nedenleri:

- Güvenlik.
- Gün içindeki pratiklerinin aile tarafından belirlenmesi.
- Yaşanılan yerde ailenin ve çocuğun ihtiyaçlarına uyan okul bulmanın zorluğu.
- Okul bulma zorluğundan kaynaklı taşınmalı eğitim ve trafikte harcanan zaman.

- Çocukların siyasi gücünün yok sayılması. Direkt yerel yönetim seçimlerini etkilemedikleri için, yerel yönetimler tarafından hizmet öznesi olarak görülmemeleri.
- Yerel yönetimlerin çocukların ihtiyaçlarını analiz etmemesi, süregelen aktiviteleri tekrarlamaması. Örneğin belediyeler çocuk parkına ödenek ayırmaktadır. Ancak “nasıl bir çocuk parkı gerekli?” sorusunu cevaplamamaktadır. İnşa edilen parkların gerekli onarım ve düzenlemeleri yeterli ölçüde yapılmamaktadır.
- Halihazırda olan çocuk parklarının oyun kurmak için fonksiyonel olmaması. Oyun kurmayı tetikleyecek yaratıcılığın az olması, aynı zamanda ailelerin güvenlik kaygılarından dolayı yaratıcı örneklerin uygulamaya geçilmesindeki azlık.
- Kentte yaşayanların kentteki aktivitelerinin belediyeler tarafından oy kaygısı üzerinden değerlendirilmesi, bu yüzden uzun süreli projelerden ziyade seçime yönelik projeler yapılması.

Sokakta oyun oynama pratiğine dair iki mahalle arasında gözlemlenen farklılıklar:

Tarlabaşı’ndaki mimari yapıdan dolayı ailelerin çocuklarını gözetlemesi daha kolaydır. Bu yüzden çocukların dışarıda oyun oynama şansı daha fazladır. Beşiktaş’ta ise çocuklar ailelerine ısrar ederek bu şansı yakalamaktadırlar.

Tarlabaşı’nda süregelen bir sokak oyunu kültürü vardır. Bunu kültür olarak belirtmemizin nedeni çocukların bir rutin halinde sokakta oyun oynamaları, birlikte oynadıkları oyun grubu arkadaşlarının olması ve kendilerine ait kendi aralarında kuralları olan oyunlar yaratmalarındadır. Ancak bu kültür Beşiktaş’ta devam etmediği için çocukların da sokakta oyun oynamaya dair talepleri Tarlabaşı’na göre daha azdır.

Tarlabaşı’ndaki sokak oyunları daha önce oyun bölümünde tarif ettiğimiz serbest oyun kavramına daha yakındır. Beşiktaş’taki sokak oyunlarında teknolojinin etkileri daha fazla gözlemlenmektedir. Örneğin hayali karakter oluşturulmasında. Çocuklar tamamıyla kendi yaratıcılıklarını kullanmaktan ziyade, kurgulanan hikâyeleri arkadaşlarıyla canlandırmaktadırlar. Kurgusal oyun açısından bakıldığında, karakterleri bilenen kahramanlarla oynanan oyunlarda, ön kabullerle oyuna başlandığı için grup içi uzlaşma sağlanması ihtiyacı kurgusal oyuna göre görece daha azdır.

Beşiktaş'taki aileler güvenlik sorunu (özellikle araç trafiği) nedeniyle çocuklarını sokakta oyun oynamaya değil de teknolojik oyunlara teşvik etmektedir. Dışarıda oyun oynama alanı olarak "park" tanımlanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi çocuk zaten sokakta oyun oynamanın gizemini ve zevkini bilmediği için bunu ailesinden de talep etmemektedir.

Tarlabaşı'nda ise "park" çocukların oyun alanı olarak ilk belirtilen yer değildir. Bunun nedeni olarak parkın çalışma yapılan alana yaklaşık on beş dakika uzak olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca sokak parka alternatif olduğu için tercih edilmektedir.

Beşiktaş'taki ailelerin belirttiği en büyük sorunlardan biri de çocuğun ve ailenin isteklerine uygun konut mekânlarına yakın okul bulma zorluğudur. Çocuklar gün içinde belirli bir süreyi ulaşımaya ayırmak zorunda kalmaktadır.

Tarlabaşı'nda okulda kurulan arkadaşlıklar mahallede de devam etmektedir. Ancak Beşiktaş'ta okulda kurulan arkadaşlıklar çok daha sınırlıdır. Bunda taşınmalı sistem ve özel okulların da etkisi vardır. Genellikle ilkokulda birlikte okuyan çocuklar, sonrasında aynı sokakta yaşasalar dahi farklı okullara gitmekte, bu yüzden okul sonrasında sokakta zaman geçirememektedir.

Sokakta oyun oynama pratiğine dair iki mahalle arasında gözlemlenen benzerlikler:

Çocuklar okul ve ev dışında mahallede çok fazla alanı kullanamamaktır. Abbasağa Mahallesi'nde konut alanlarına yakın park olmasına karşın güvenlik nedeniyle çocuklar bu parkı sosyal alan olarak kullanamamakta, sadece aileleriyle sınırlı bir zamanda gidebilmektedirler. Tarlabaşı'nda ise gidilebilecek park, konut alanına uzak olduğu için çocukların gündelik hayatında bir pratik değildir. Yani iki ilçede de farklı nedenlerle olsa dahi park gibi kent mekânına katılımı arttıracak hizmetler minimum düzeydedir.

Halihazırdaki park alanları, çocukların hayal gücünü tetikleyecek yapıya sahip değildir.

Çocukların sokakta oyun oynamayı pratik hale getirmesini sağlayan en önemli unsur mahalle arkadaşlıklarıdır. İki semtte de sokakta oyun oynama motivasyonlarından biri arkadaşlarıyla görüşebilmeleridir.

Çocukların sokaktaki denetimlerinde en önemli kişiler hâlâ sokaktaki küçük esnaflardır. Bu durum Tarlabası'nda daha belirgindir.

Güvenlik kaygısı nedeniyle aslında aileler çocuklarını teknolojiye yönlendirmektedir. Sokakta oyun oynamamak, direkt çocukların yaptıkları bir tercih değildir, çünkü çocuklara sokakta oyun oynamaya dair bir seçenek çoğu durumda sunulmamaktadır.

4.5. Çocuk Dostu Kentler

Çalışmanın bu bölümü, çalışma boyunca analiz ve eleştiride bulunulan noktaların nasıl değişebileceğine dair bir önermedir. Çalışmanın hem teorik hem de alan araştırması kısımlarının ortaya çıkardığı en önemli noktalardan biri, çocukların kente katılımının azlığı ve özellikle aileden, sonrasında mahalli yönetimden başlayarak idari yapıda seslerinin olmamasıydı. Buradaki mahalli yönetim vurgusu önemlidir. Çünkü çocuğun zamanının büyük çoğunluğunu ev ve okul eksenini içine alan mahallede geçirdiği gerçeği düşünülürse, mahallenin çocuğun yaşamındaki önemi ve gündelik hayat pratiklerindeki etkisi açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin kente dair uygulamaları, kentte yaşayanların gündelik hayat pratiklerini direkt olarak etkiler. Bu bölümde pratikte çocukların kente katılımını sağlayacak olumlu uygulamalar üstünde durulacak, çocuğun kente katılımını destekleyen kavramlar incelenecektir.

“Çocuk Dostu Kentler” kavramı çocuğun kente katılımını kapsamı açısından önemlidir. Birleşmiş Milletler Çocuklar Yardım Fonu (UNICEF), çocuğun kente katılımı için farkındalık yaratmayı amaçlayan “Çocuk Dostu Kentler” projesinin Türkiye ayağının ana yürütücüsüdür.

Çocuk Dostu Kentler kavramı, çocuğun birey olarak hem kente dair söz söyleyebilmesini hem de kentin olanaklarından eşit ölçüde yararlanabilmesini kapsamaktadır. Çocuk Dostu Kentler, UNICEF Eylem Planı'nda aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

“Çocuk Dostu Şehirler, her genç vatandaşın hakkını garantiye alır:

Kentleri hakkındaki kararları etkileme

İstedikleri şehirler hakkında görüşlerini belirtme.

Aile, toplum ve sosyal hayata katılma

Ana sosyal hizmetlere erişme, sağlık, eğitim ve konaklama gibi.

Su hakkı ve su temizliği hizmeti
Sömürü, şiddet ve tacizden korunma
Caddede yalnız ve güvenli bir şekilde yürüyebilme
Arkadaşları ile buluşma ve güvenle oyun oynama
Bitkiler ve hayvanlar için yeşil alan
Temiz bir çevrede yaşama
Kültürel ve sosyal aktivitelere katılım
Etnik köken, din, gelir, cinsiyet veya engellilikten bağımsız olarak, her hizmete kentte yaşayan her vatandaşın eşit erişimi.” (UNICEF, Çocuk Dostu Kentler)

Çıkış noktası 2 Eylül 1990 tarihinde imzalanan ve Türkiye’de 1995’te yürürlüğe giren, Türkiye’nin de dahil olduğu 197 ülke tarafından imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. Bu sözleşmedeki Madde 6 (yaşama ve gelişme hakkı) ve Madde 12 (katılım hakkı), çocuk dostu kentler için kilit unsuru oluşturan maddelerdir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2013-2017 için hazırladığı Ulusal Çocuk Hakları Strateji Planı’nda Çocuk Dostu Kentler aşağıdaki şekilde yer almaktadır. Bu eylem planı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumunun ortaklığını kapsamaktadır:

“Bilimsel araştırmalar doğrultusunda, Türkiye’de çocuk oyun alanları nitel ve nicel olarak yetersizdir. Var olan çocuk oyun alanları ise çocukların ihtiyaçları doğrultusunda dizayn edilmemiştir. Kentlerde, değişik yaş gruplarındaki çocukların ihtiyaçlarına cevap verebilecek büyüklük ve sayıda oyun alanlarına imar planlarında yer verilmelidir. 2003 yılında yapılan bir araştırmaya göre, çocuk oyun alanları sadece çocukların %25’lik bir kısmını karşılamaktadır.” (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2013:48)

Çocuk Dostu Kentler Projesi UNICEF’in önemli projelerinden biridir. Proje, 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi olarak desteklenmeye başlanmıştır. Projenin amacı çocukların yaşadıkları kentler üzerinde söz sahibi olmalarıdır. Bunun için öncelikle yerel yönetimlerle ortaklıklar kurularak çocuk meclisleri oluşturulmuş ve bu meclislerdeki çocukların öncülüğünde çocukların sesinin yerel yönetimlere iletilmesi hedeflenmiştir. Çocuk meclisleri, Çocuk Hakları Eylem Planı’nda aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Çocuk Hakları Komiteleri Türkiye Çocuk Koordinatörleri: Türkiye genelinde 81 ilde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri bünyesinde çalışmalarını sürdüren çocuk hakları komitelerine üye çocuk temsilciler tarafından, bir kız ve bir erkek olmak üzere iki yılda bir

seçilen çocuk temsilcilerdir.” (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2013:5)

Uygulamada Türkiye’de pratik olarak tam anlamıyla hayata geçirilmiş bir örneğine rastlamadığımız bu proje, pilot çalışmalarla da desteklenmiştir ancak bu çalışmalar amaçlanan etkiyi oluşturmakta sınırlı kalmıştır. Çocuğun kente katılımı hakkına yönelik çalışmalar özellikle İskandinav ülkelerinde uzun zamandır hayata geçmiş durumdadır. Türkiye’de örnek olabilecek bir dönem olmadığı için çocuğun kente katılımını sağlamış İskandinav ülkeleriyle karşılaştırdığımızda, Türkiye’nin çocuk katılımını sağlama konusunda henüz fiziki gereklilikleri dahi yerine getiremediğini belirtebiliriz.

Çocuğun kent hakkı önemlidir, çünkü Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre her çocuğun sağlıklı bir ortamda yaşama hakkı vardır. Aynı sözleşmede yer alan 31. Madde de belirtir ki: “Taraflar Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.” (Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde31) Aynı zamanda yerel yönetimden başlayarak çocuğun yaşadığı alan için söz söyleyebilmesinin önünün açılması gerekmektedir:

“Çocuk Dostu Şehirde çocuklar kent yönetiminin aktif katılımcılarıdır ve fikirleri kent yönetimi tarafından dikkate alınır. Bu fikirler kent politikalarında hayat bulur. Çocuk Dostu Şehirlerde aşağıdaki hedefler çocuğun iyi hali gözetilerek önceliklendirilir:

Sağlık ve eğitim gibi temel hizmetleri almak

Caddede tek başına güven içinde yürümek

Arkadaşları ile oyun oynamak ve yeşil alana sahip olmak

Kültürel ve sosyal etkinliklere katılmak

Etnik köken, din, gelir, cinsiyet veya engellilik durumu ne olursa olsun, her hizmete erişime sahip şehrin eşit vatandaşı olmak.” (UNICEF)

Türkiye’de sıklıkla mimarların kullandığı bir kavram olan ve daha çok imar üstünden düşünülen bu kavram aslında hakları da içinde barındırmaktadır. Çünkü kente katılım sadece fiziki değildir. Fiziki durumlarda söz söyleyebilmek için kentin işleyişinde söz söylemeye dair bir algının oluşması gerekir.

UNICEF 12 ilde çocuk dostu kentler projesini hayata geçirmiştir. Bu iller Antalya, Bursa, Erzincan, Gaziantep, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas, Tekirdağ, Trabzon ve Uşak’tır. Önemli bir örneği teşkil eden bu öncü projede de çocuk katılımı

sınırlı düzeyde kalmıştır. Bunun en önemli nedeni bürokrasinin yavaşlığı ve bürokratların çocuk katılımı konusuna yeteri kadar dikkat etmeyişidir. Bu son nokta da bizi daha önceki bölümde açıklanan, çocukluğun nasıl algılandığı sorunsalına geri götürmektedir.

Çocuk Dostu Kentler Eylem Planı'na göre:

“Çocuk katılımını sağlamak amacıyla 5393 sayılı Belediye Kanununun uyarınca belediyeler bünyesinde açılan çocuk meclisi sayısı ülke genelinde 130 olup bu meclislere üye olan çocuk sayısı ise toplam 186.283'tür. Çocuk meclislerine üye çocuk sayısının en çok olduğu iller arasında birinci sırada, 30 çocuk meclisi ve 175.357 üye sayısı ile Ankara gelmekte olup ülke genelindeki çocuk meclisi üye sayısının % 94.13'ünü oluşturmaktadır. İkinci sırada Kayseri gelmekte olup 3 çocuk meclisi ve 7026 çocuk üyeye sahiptir. 45 ilimizde ise çocuk meclisi bulunmamaktadır. Çocuk meclislerinin ülke geneline yaygınlaştırılarak etkinliklerinin artırılması, çocuk katılımını sağlamak açısından önemli katkı sağlayacaktır.” (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2013:28)

4.5.1. Çocuk katılımı

Çocuk Dostu Kentler denince ilk akla gelen, çocukların daha rahat oyun oynayabileceği alanlardır. Bunun böyle olmasının en önemli nedenlerinden biri hızlı gelişen Türkiye kentlerinde çocuklara ayrılan alanların azlığıdır. Ancak Çocuk Dostu Kentler kavramı aslında sadece oyun üzerinden vurgu yapmamaktadır. Çocuk ile kentin bağlantısını kurduğu nokta, çocuğun kent mekânında söz sahibi olması ve ileride de bu mekânın gelişimi için çaba harcamasıdır. Bu açıdan bakıldığında bu kavramın büyük ölçekteki vurgusu “kentte yaşayan her çocuğun, o kentin bir üyesi olduğunu hissetmesidir. Ve bunun üzerinden kent hayatına dâhil olmasıdır.” Bunu yapılması için öncelikle kenti, özellikle de kamu alanlarını mekân olarak kullanabilmesi gerekmektedir. Aslında Çocuk Dostu Kentler projeleri, çocuğun gündelik hayatında kentin imkânlarına dahil olabilmelerini amaçlamaktadır. Bunların temelinde yatan olgu ise “çocuğun toplumda bir birey olarak kendini görmesi”dir.

Çocuk Dostu Kentler kavramı yurt dışında eğitim ve çocuk çalışmalarını da içine alan bir araştırma sahasında çalışılmaktadır. Biraz önce de belirttiğimiz gibi çocuk dostu kentler sadece mimariyle ilgili değil, uzun vadeli dönemde özellikle kentlerin refah seviyesiyle ilgilidir. Aşağıda Çocuk Dostu Kentleri yaratabilirse diğer alanlarla bağlantılarının nasıl olacağına dair çıktılar bulunmaktadır.

4.5.2. Uzun vadeli getirileri

- “1. Kent nüfuslarının ve özellikle de çocukların yaşadığı yaşam kalitesi, küresel geleceğimizi belirleyecektir.
2. Çocuk dostu şehir planlaması, herkes için daha iyi çalışan kapsayıcı şehirler yaratmanın yaşamsal bir parçasıdır.
3. Çocuk ihtiyaçlarına odaklanmak, ilerici fikirlerin ve iddialı eylemlerin desteklenmesi için birleştirici bir tema olarak yardımcı olabilir.
4. Çocuk altyapısı, kentsel çevrenin ekonomik değeri ve uzun vadede uygulanabilirliğini artırmaya yardımcı olabilir.
5. Oyun alanının ötesinde çok işlevli, oynanabilir alan sağlanması - günlük özgürlükleri artırabilir ve her yaşta birlikte zevk almak için bir kamusal alan yaratabilir.
6. Mahalle ölçeğindeki müdahaleler, güvenli ve keyifli yolculuklar sağlayan bir çocuk altyapısı ağı oluşturma potansiyelini en üst düzeye çıkarmaktadır.
7. Karar vericiler fırsatçı olmalı ve stratejik olmalı ve çocuk dostu düşünceyi kent yapımının tüm yönleriyle bütünleştirmelidir.” (Arup, Cities Alive, 2017:9)

Türkiye’de daha çok sivil toplum kurumları üzerinden ilerleyen bu bilinç, özellikle Avrupa ülkelerinde ebeveynlerin çocuklara kentte olmaktan dolayı haklarını geri vermeleri üzerinden ilerlemektedir. Diğer ülkeler ve Türkiye arasındaki farkın en önemli nedenlerinden birinin özellikle Avrupa’da belirgin olarak görülen “kentte yaşayan herkesin kente dair söz söyleme hakkı”nın olduğunu belirten bakış açısıdır.

Bu bölümde öncelikle çocuk ve kent ilişkisini anlamaya çalıştık. En basit olarak şu sorunun cevabını aradık: “İstanbul’da çocuklar kent mekânına nasıl katılıyor? Gündelik hayat pratiği olarak oyun oynamak kentli çocuk için hâlâ geçerli mi?” Bunun için sokaklarında hâlâ oyun oynayan çocukların olduğu Tarlabası ve Beşiktaş bölgesinin dünden bugüne kısa bir tarihçesine baktık ve sonrasında oyun oynama pratiklerini, aynılıklarını ve farklılıklarını inceledik.

Çocukların kentle ilişkisini zaman kavramı üzerinden temellendirdik. Çünkü çocuklar zamanlarının büyük bir kısmını kapalı çevrelerinde geçiriyorlar. Aslında kente dair yaptırımlardan en çok etkilenen gruplardan biri çocuklardır. Ancak kentle çocuk ilişkisine dair saha çalışmasında çocuğun kente olan etkisini gözlemleyemedik. Bu yüzden bu ilişkinin nasıl olabileceğine dair iyi örnekler

bulmaya çalıştık. Bu ilişkinin öncelikle çocuğun yerel yönetime dahil olmasıyla var olabileceğinin örneklerini gördük: Çocuk Dostu Kentler. Çocuk Dostu Kentler örneklerini incelediğimizde ise Türkiye’de çocuk katılımının sınırlı olduğunu gözlemledik. Bunun uzun vadedeki etkilerine dair şu an elimizde yapılmış bir çalışma yoktur. Türkiye’de yapılan çalışmaların çıktısına baktığımızda ise kısa vadedeki etkilerinin de ne yazık ki çok kısıtlı olduğunu gözlemledik. Ancak çocukların uzun bir dönem kente dair söz söyleyememesinin, sonraki dönemlerinde kente dair aidiyetlerinde ve siyasal katılımlarında negatif bir etki yapacağını belirtebiliriz. Kentin yönetimi ve mekânın kullanımı aslında gündelik hayat pratiklerimizi birebir etkilemektedir. Bu etkile(n)mede en çok çocukluk döneminde olmaktadır. Çünkü bu dönemde bireyler yaşadıkları mekân ve okul arasında sınırlı bir alanı kullanabilmektedir. Çocuk dostu yaklaşımın eksikliğinden dolayı, zaten kısıtlı olan mekân daha da kısıtlanmaktadır.

SONUÇ

Çalışma dört ana unsur üzerine kurulmuştur: Yöntem: oyun ve çocukluk ilişkisini anlamak için kullanılabilecek alternatif yöntem denemeleri -yaratıcı drama ve forum tiyatrosu-; Çocukluk Tanımı; Oyun Tanımı; Oyun-Mekân ilişkisi üzerinden kentte çocuk katılımı.

Günümüzde kullanıldığı tanımıyla çocukluk kavramı, 17. yüzyılda oluşmaya başlamış, eğitimle şekillenmiş ve 19. yüzyıldaki kentleşmeyle bugün yaygın olarak kullanılan tanıma evrilmiştir. Günümüzde çocuğa bakış açısını değiştiren en önemli unsur, çocuğun aile içindeki değerinin artması olmuştur. Çocukluk, farklı kültürlerden etkilenmekte, aynı kültür içinde farklı dönemlerde, farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Tek bir çocukluk tanımı yoktur, zamana ve coğrafyaya göre şekillenen çocukluklar vardır.

Oyun oynamak, çocukların günlük rutininde önemli bir hayat pratiğidir. Çocuklar oyunla toplumsallaşmada önemli olan kültürün kodlarını içselleştirirken, aynı zamanda günlük hayat pratiğinde önemli bir yeri olan sosyalleşmeyi gerçekleştirmektedir. Bu noktada çocukların oyun tanımı ve onu nasıl betimlediklerini anlayabilmek önemlidir.

Çalışma genelinde çocuklar gibi hassas grupların, saha araştırmalarına etkin katılım yollarının nasıl sağlanabileceği sorusu üzerine yoğunlaşıldı. Alandan bilgi alma yöntemi olarak Drama Tekniği, çalışmada çocukların aktif katılımının sağlanabilmesi amacıyla kullanılmış, bu kapsamda çocuklarla çeşitli atölyeler gerçekleştirilmiştir. Bu atölyelerde oyun tanımı yapılmış, oyunun çocukların gündelik hayatındaki yeri gözlemlenmiş, aynı zamanda oyun pratiklerinin nasıl ve neden değiştiği açıklanmaya çalışılmıştır. Atölyeler beş ana tema üzerinde durulmuştur: Oyun, Mahalle, Çocuk, Mekân ve Sokak.

Çalışmada tiyatral yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın ilgili bölümünde de belirtildiği gibi bu alternatif yöntem, çalışmaya hem zenginlik katmış hem de bazı zorlukları beraberinde getirmiştir. Aynı kişinin farklı disiplinleri bir arada kullanması noktasında, özgün bir örnek oluşturmakla birlikte metodun sürdürülebilirliği noktasında kısıtlı kalmaktadır.

Kullanılan yöntem gereği, çalışma uzun bir sürece yayılmaktadır. Çocuklarla kurulan uzun süreli ilişki, çalışmanın başında ulaşılmak istenen amaçlardan biri olan samimi ilişkiyi sağlamamıza yardımcı olmuştur. Ancak uzun sürece yayılan alan araştırması ve çocuklarla kurulan yakın ilişkiler, araştırmanın yazım sürecini de yavaşlatmıştır.

Araştırma yapılan bölgelerde kentte yaşayan çok az sayıda çocuk için sokakta oynamak bir gündelik hayat pratiğidir. Bu çalışmanın alan çalışması İstanbul'daki iki ilçeye sınırlı kalmıştır. Çalışmanın ana amacı sayıları baz olarak bu durumun çıkarımını sağlamak değildir; bu değişimin nedenlerini yakalamaktır. Aşağıda bu değişimin nedenlerine dair araştırma boyunca çıkarılan olgular ortaya konulmaktadır.

Ailelerin yaşam tarzının değişmesiyle çocuğun değerinin değişmesi: Kentli ailelerin yaşam tarzının değişmesiyle Kağıtçıbaşı'nın, *Çocuğun Değeri (2013)* araştırmasında belirttiği gibi, aile içinde çocuğun değeri değişmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin çocukları, ekonomik değer ötesinde duygusal değer taşımaktadır. Çocuğun duygusal değerinin öne çıkması ebeveynlerin çocuğun hayatındaki planlamalarını daha etkin hale getirmiştir. Ebeveynler çocuğun gündelik hayatını planlaması görevini çocuktan alıp kendilerine görev bilmişlerdir.

Oyunun ebeveyn için karşılığı “eğitici oyun” ikilemi: Çocuğun duygusal değeri ağır bastığı zaman birçok ebeveyn için çocuklarının “en iyi şartlara ve geleceğe” ulaşması önemlidir. Bu nedenle de birçok ailenin amacı “iyi” çocuk yetiştirmektir. “Gelecekte iyi bir işi olan” çocuk yetiştirmektir. Bu yüzden de ebeveynlerin hayatı, bu mükemmel çocuk yetiştirme ülküsünün etrafında şekillenmektedir. Bu ülkü yolunda öngörülen planda, ebeveynler için pek de gerekli olmayan oyuna çoğu zaman yer yoktur. Birçok ebeveyne göre çocuk oyun oynayacaksa bile eğitici oyunlar oynanmalıdır. Bu yüzden ebeveynler serbest oyun yerine eğitici oyunlar, oyun grupları ya da eğitici atölyelerle çocuklarının okul-dışı vakitlerini planlamaktadır.

Eğitimde rekabetin artması ve çocukların ders çalışma sürelerinin uzaması: Bu madde yukarıda belirttiğimiz unsurla da ilgilidir. Rekabeti gittikçe artan eğitim sisteminde, çocukların sadece okul sürelerindeki çalışmalarıyla iyi notlar almaları ne yazık ki çoğu zaman olası değildir. Bu yüzden çocukların okul dışında derslere ayırdıkları zaman artmakta, serbest oyuna ayırdıkları zaman azalmaktadır. Eğitim sisteminde ödevin yerinin artmasıyla oyuna ayrılan zamanın azalması birbiriyle

orantılıdır. Özellikle sistemdeki sınavlar çocukların ilerideki hayatlarını da şekillendirmektedir.

Çocuğun kamusal alanda yok sayılması ve denetim odaklı ebeveyn bakışı:

Araştırmanın gösterdiği en önemli sonuçlardan biri kamusal alanda çocuğun neredeyse yok sayıldığıdır. Özellikle konut piyasasında çocuklara yönelik yapıldığı vurgulanan tesisler, ebeveyn odaklı yapılmaktadır. Amaç, çocukların denetim altında vakit geçirmesi ve bu süreçte ebeveynlerin sitenin ya da alışveriş merkezinin sosyal yaşamına katılmasıdır. Bu sosyal yaşama katılım da meta alım satımı üstünden olmaktadır. Şunu belirtmeliyim ki kent planlaması politikaları, siyasi ve ekonomik bir güç oluşturamadığı için çocuğu çoğu zaman görmezden gelmektedir. Projeler çocuğun yararı ve oyun ihtiyacından ziyade, ebeveynlerin ekonomik alım gücü üzerinden planlanmaktadır.

Belediyeler tarafından çocuğun kent yönetimine katılımına dair projeler yapılmaktadır, ancak biraz önce belirtilen nedenlerden dolayı, bu projeler çoğu zaman kağıt üstünde kalmaktadır ya da uygulama alanları çok zayıf olmaktadır.

Güvenlik kısır döngüsü: Modern çağın ebeveynleri için en önemli konulardan biri de “güvenlik”tir. Ebeveynlerin “güvenlik” tanımı “çocukların hayatını denetlemek” unsurunu da kapsamaktadır. Ayrıca unutulmuş en önemli konu, çocukların denetim altına alınmasıyla hayal güçlerini kullanma şanslarının en aza indirgenmesidir.

Güvenlik konusu kendi içinde de bir kısır döngüdür, çünkü tam anlamıyla uygulanamayan kent politikalarıyla kentlerin güvenlik sorunu her ebeveyn için bir soru işaretidir. Birçok ebeveyn çocuklarını aşırı denetleme eğiliminde olmasa bile, dış etkenlerden etkilenip böyle davranmaktadır. Alan araştırmasındaki ebeveynlerin, çocuklarına sokakta oyun oynamaya izin vermemesinde belirgin olarak öne çıkan nedenlerden biri taşıt yoğunluğuydu.

Dolayısıyla sokak “tekinsiz” görüldüğü için çoğu zaman ebeveynler tarafından çocukların hayatından çıkarılmaktadır.

Mahalle yapısındaki değişim ve mahalle kültürünün yok olması: Çocuklar için sokakta oyun oynamak önemlidir çünkü oyun kurabilecekleri, hayal güçlerini tetikleyen unsurlar sokakta mevcuttur. Gündelik hayatta sokağa çıkmayı sağlayan en önemli etkenlerden biri de komşuluk ilişkilerinin olmasıdır. Bu yolla ebeveyn

güvende hissetmekte ve çocuklara bu oyun zamanı ve alanı için izin vermektedir. Ancak gittikçe yok olan mahalle kültürü nedeniyle ebeveynler tekinsiz buldukları sokak oyunlarına izin vermemektedir.

Sokakta oyun oynamanın çocukların gündelik yaşam pratiğinden çıkmasının ilk nedeni mahalle yapısındaki değişimdir. Mahalle kültürünün devam ettiği yerlerde ya da zamanlarda mahalle ebeveynler için bir güvenlik unsurudur. Aileler çocukları sokakta oyun oynarken dönüşümlü olarak çocuklara göz kulak olmaktadır. Bu durum, ailelerin özellikle kadınların kendilerine zaman ayırmalarına fırsat tanımaktadır. Yani anneler açısından çocukların sokakta oyun oynaması bir avantajdır. Çocuklara göz kulak olma işi ya dönüşümlü olarak yapılmakta ya da ailenin büyükleri bu sorumluluğa gönüllü olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar kendilerine ait zaman yaratabilmektedir. Ancak değişen mahalle yapısıyla bu pek mümkün değildir, çünkü mahalle yapısının değişimiyle yakın komşuluk ilişkileri de yok olmuş, dolayısıyla çocuğun sokaktaki sorumluluğu, sürekli olarak sadece ebeveyne kalmıştır. Yani çocuğun sokakta oyun oynaması artık ebeveyn için özel zaman kazandırmamaktadır.

Sokakta oyun oynamak aynı zamanda bir buluşma mekânı da olmaktadır. Esnaf ve çocuklar sokakta karşılaşmaktadır. Esnaf aynı zamanda çocukların denetimini de sağlayan kişidir. Ancak kapanan mahalle bakkallarıyla birlikte sokaklardaki hareket de azalmıştır.

Oyun kavramının değişmesi: Günümüzde “oyun” kavramının kendisi de değişmiştir. Hayatımıza giren teknolojiyle çocuklar toplu oyunlardan çok bireysel olan teknolojik oyunlara yönelmişlerdir. Bu aynı zamanda ebeveynlerin de seçimidir. Çünkü teknolojik oyunlarda çocuğu fiziksel olarak denetlemek daha kolaydır. Tabii ki bu oyunların tehlikeleri de çok büyüktür. Ancak ebeveynler tarafından sokakta karşılaşılabilecek tehlikelere göre daha kontrol edilebilir olarak değerlendirilmektedirler.

Büyük bir çocuk kitlesi, teknolojik oyunlar oynadığı ve kendi aralarında daha da popüler olduğu için çocuklar da teknolojik oyunları tercih etmekte, ailelerine sokak oyunları oynayabilmek için baskı yapmamaktadırlar. Özellikle kentlerde büyüyen birçok çocuk sokak oyunlarının akışkanlığını ve sürprizlerini deneyimlemediği için daha kapalı mekânlarda, denetimli oyunlar oynadığı için teknolojik oyunları daha

çekici ve gizemli bulmaktadır. Bilmediği bir sokak oyunu oynama pratiğini talep etmemektedir.

İkili eğitim ve servis sistemi: Çocuklar çoğu zaman oturdukları mahallelerde okula gitmemektedirler. Gün içindeki zamanlarının önemli bir kısmını ulaşım için harcamaktadırlar, dolayısıyla oyun için ayrılan zaman da en aza inmektedir. Ayrıca mahalle arkadaşlarıyla okul saatleri aynı olmadığı durumlarda oyun için ortak zamanı ayarlamak daha da zorlaşmaktadır.

Çocukların Gündelik Hayat Pratiğinden Sokakta Oyun Oynamanın Çıkmasının Sonuçları:

Mahalle aidiyetinin yok olması: Mahalle kültürünün oluşmasında, çocukların kendilerini mahalleye ait hissetmelerinde sokakta oyun oynamak önemli bir unsurdur. Çünkü sokaklar çocukların hafıza mekânları haline gelmektedir. Birçok kişi mahalle anılarını oyun oynadığı yerler üzerinden yapılandırmaktadır. Şu anda İstanbul'da yetişen çocukların ister sitede olsun ister kent mekânında olsun, mekâna olan aidiyetlerinin azalmasındaki nedenlerden biri de bu olabilir. Sokakta oyun oynama pratiğinin kaybolması, kentleşmeyle bir kültür aktarım pratiğinin kaybolmasıdır.

Mekândaki sınıfların belirginleşmesi ve karşılaşma yerlerinin azalması: Günümüzde özellikle büyük kentteki çocuklar güvenlik nedeniyle sokaktan soyutlanmaktadır. Burada önemli bir unsuru belirtmemiz gereklidir ki, site içindeki alanlarda oyun oynamak ve sokakta oyun oynamak birbirinden çok farklıdır. Sokağın akışkanlığı ve çeşitliliği yapay olarak oluşturulmuş alanlarda var olmamaktadır. Özellikle üst ve orta düzey gelire sahip aileler oyun gruplarıyla çocuklarının oyun isteğini karşılamakta, ancak onları hayata hazırlama işlevini ne yazık ki karşılayamamaktadırlar. Ekonomik geliri az olan ailelerin çocukları, çok önemli bir eğitim işlevi olarak, sokakta oyun oynayarak farklı çevrelerden çocuklarla tanışmakta, farklı oyunlar oynamakta, yani hayatın kurallarını daha erken yaşta öğrenmektedirler. Ancak bugün kentte var olan ekonomik sınıflar daha keskin bir ayrımla yerleştiği için, farklı ekonomik kesimlerden gelen çocukların birbiriyle aynı sokakta oynama şansı ne yazık ki çok azalmış durumdadır. Sokağın en önemli özelliği, toplu oyun oynanması ve farklı çevrelerden gelen çocukların kaynaştığı homojen bir yapının olmasıdır.

Özetle İstanbul'da bir kültür ögesi olan sokakta oyun oynama pratiği kaybolmaktadır. Bu durumu sadece teknoloji çağının çocukluğa etkisi ve çocukların teknolojik oyunları tercih etmeleri olarak açıklayamayız. Sokak ve mahalle kültürünün yok olması, bu pratiğin yok olmasında çok önemli bir nedendir.

Sokakta oyun oynama pratiğini, çocuğun ailedeki değerinin artması buna bağlı olarak çocuk sahibi ailelerin çocukluğu tanımlama şeklinin değişmesinden başlayarak tanımlayabiliriz. Çocuğun aile içindeki tanımının değişmesi ile ailenin yapısı çocuk odaklı hale gelmiştir. Çocukların serbest oyun ihtiyacı bu yüzden arka plana itilmiştir. Aile için çocuğun geleceği bir projedir ve bu proje için ailede herkes üstüne düşeni yapmalıdır.

Aileler konut piyasasının cazip reklamlarıyla kent merkezinden kopup yapay olarak hazırlanan sokakların olduğu sitelere taşınmaktadır. Bu yerleşimlerde çocuklar için çok güzel imkânlar bulunmaktadır. Ancak bu imkânların ana amacı çocuğun denetim altında, ailesinden uzak, güvenli vakit geçirmesidir. Yani çocuklara cazip gelen, onların hayal gücünü tetikleyen unsurlar sokağın akışkanlığı kadar belirgin değildir. Sokak kimliği ya da sokak aidiyeti yoktur.

İstanbul'da çocukların konut ve okul mekânları birbirinden ayrılmış durumdadır. Bu sosyalleşme mekânları ve konut mekânlarını da birbirinden ayırmıştır. Konutlar çoğu aile için sosyalleşme mekânı olma özelliğinde değildir, sadece barınma mekânıdır. Bu yüzden çocuğun evinde geçirdiği vakitte sokağı kullanma ihtimali azalmıştır.

Bununla birlikte, teknolojinin gelişmesi ve ucuzlamasıyla sokak oyunları yerini büyük oranda teknolojik oyunlara bırakmıştır. Aileler güvenliğe eskiye nazaran daha fazla önem verdikleri için çocuklarının evin içinde vakit geçirmesini tercih etmektedirler. Aynı zamanda teknolojik oyun dünyası o kadar geniş alternatif sunmaktadır ki ebeveyn ve çocuk için sokak oyunu hatırlanamamaktadır.

Çocuğun ailedeki değeri geçen yüzyıla göre yükselmiştir. Ancak bu yükseliş aynı zamanda çocuğun hayatının denetimini ebeveynlerin ele geçirmesini de beraberinde getirmiştir. İster ekonomik geliri yüksek ister düşük olsun, aileler çocukların zamanları üzerinde denetim sağlamıştır. Bu durum da çocuğun gündelik hayatına, sokak oyunlarının pratik olmaktan çıkması şeklinde yansımaktadır.

KAYNAKÇA

- Araz, Y.** (2013) *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Arnold, A.** (1979) *Çocuğunuz Ve Oyun*, İstanbul: Ece Yayınları.
- And , M.** (2016) *Oyun ve Büyü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aries, P.**(1962) *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*, New York: Alfred A. Knopf.
- Beşiktaş Belediyesi.** *2010-2014 Strateji Raporu*, (2010).
- Beyoğlu Belediyesi.** *2010-2014 Strateji Raporu*, (2010).
- Bilgin, F.** (1984) *Mimarlar Odası Dergisi*, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler Habitat II Konferansı Raporu**, (1996).
- BBC. *Çocuklar İçin Viktorya Dönemi Tarihi*.
http://www.bbc.co.uk/schools/primaryhistory/victorian_britain/victorian_children_at_work/
- Boal, A.** (2007) *Oyuncular ve Oyuncu Olmayanlar İçin Oyunlar*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Boal, A.**(2004) *Ezilenlerin Tiyatrosu*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Brook, P.** (1995) *The Empty Space: A Book About the Theatre*. London: Scribner.
- Colorist Şile** <http://www.coloristsile.com/#>
- Çocuklara Uygun Tasarlanan Konut Projeleri:**
<https://www.projepedia.com/emlak-haberleri/cocuklara-uygun-tasarlanan-konut-projeleri,2028.html>
- Eğitimpedia.** “Danimarkalı Tasarımcılar Eşi Benzeri Olmayan Oyun Alanları Yaratıyor”: <http://www.egitimpedia.com/danimarkali-tasarimcilar-esi-benzeri-olmayan-oyun-alanlari-yaratiyor>
- Field, J.** (2006) *Sosyal Sermaye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Franklin, B.** (1993) *Çocuk Hakları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S.** (2001) *Haz İlkesinin Ötesinde - Ben ve İd*, İstanbul: Metis Yayınevi.

- Gençlik Ansiklopedisi** (1980) İstanbul: Gelişim Yayıncılık.
- Goffman, E.** (2009) *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, C.** (2003) *Baba Bana Top At*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Işın, E.**(1999) *İstanbulda Gündelik Hayat*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İstanbul Çağdaş Drama Derneği.** *Yaratıcı Drama Nedir?*,
http://istanbuldrama.org.tr/?page_id=267
- İnal, K.** (2014) *Çocuk ve Demokrasi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç.** (2013) *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Köklügiller, A.** (2016) *Türk Yazarlarından Çocukluk Anıları*, İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Lefebvre, H.** (2019) *Mekânın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Montessori, M.** (1982), *Çocukluğun Sırrı*, (Çeviri 2016) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Nutku, Ö.** (2006) *Oyun, Çocuk, Tiyatro*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Onur ve Tan.** (1994) *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Onur, B.** (2004) *Türkiye 'de Çocuk Oyunları: Araştırmalar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Onur, B.** (2005) *Anılardaki Aşklar; Çocukluğun ve Gençliğin Psikoseksüel Tarihi*, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Onur, B.** (2006) *Türkiye 'de Çocukluğun Tarihi*, İstanbul: İmge Yayınları.
- Onur, B.** (2009) *Türk Modernleşmesinde Çocuk*, İstanbul: İmge Yayınları.
- Onur, B.** (2011) *Toplumsal Tarihte Çocuk içinde Çocukluk Anlayışları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Onur, B.** (2013) *Müze ve Oyun Kültürü*, İstanbul: İmge Yayınları.
- Onur, B.** (2016) *Çocuk Çevre ve Doğa*, İstanbul: İmge Yayınları.
- Onur, B.** (2019) *Değişen Çağ Değişen Çocukluk*, İstanbul: İmge Yayınları.

Önder, A. (1999) *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama –Kuramsal Temellerle Uygulama Teknikleri ve Örnekleri* (Educational Drama for Learning through Living – Theoretical Basis, Application Techniques, and Samples), İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Önder, A. (2017) *Erken Çocuklukta Oyun ve Oyun Yoluyla Öğrenme*, İstanbul: Atlas Yayınları.

Özarlan, A. D. (2016) *Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi*. İstanbul: Resse Yayınları.

Özbek, M. (2002) *Kentsel Mekân, Toplum, Kavram ve Tasarım, Çevre Tümdür*, der. D. İncedayı, İST., Bağlam Y. 2002.

Oyun Terapi Derneği. (2015). *Oyun Terapi Dergisi*, Sayı 1.

Projepedia. (2017) Alıntı tarihi 01.08.2017.

Play England Making Space For Play.

<http://www.playengland.org.uk/media/70684/design-for-play.pdf>

Piaget, J. ve Inhelder, B. (2016) *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Postman, N. (1990) *Çocukluğun Yok Oluşu*, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Semerci, P.U. (2012) *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Antoine de Saint-Exupery (2015) *Küçük Prens*, İstanbul: Can Çocuk Yayınları.

Slade, P. (1957) *Child Play: Its Importance for Human Development*, London and Bristol: Jessica Kingsley Publishers.

Spolin, V. (1987) *Improvisation for the Theatre*, Illinois: Northwestern University Press.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Çocuk Hizmetleri. Ulusal Çocuk Hakları Eylem Planı.

http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54ad4cd6369dc5dac028bda2/ulusal_cocuk_haklari_strateji_belgesi_ve_eylem_plani.pdf

Tekfen Gayrimenkul. (2016.01.26) Hep İstanbul'dan Çocuklara Özel "Hansel & Gretel" Etkinlikleri.:<http://www.tekfengayrimenkul.com/eng/haberler/haberler-7.aspx>

Unicef. *Un Convention On The Rights Of The Child. In Child Friendly Language*
<https://www.unicef.org/rightsite/files/uncrcchildfriendlylanguage.pdf>

Unicef. *Innocenti Research Centre. Building Child Friendly Cities A Framework For Action.* <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/cfc-framework-eng.pdf>

Unicef. *Çocuk Dostu Şehirler.* <http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=64>

Unicef. *Çocuk Hakları Sözleşmesi:* <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>

United Nations Human Rights. *Convention On The Rights Of The Child.*
<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

Van Meanen, J. (2017) *Alanın Hikâyesi*, İstanbul: Atıf Yayınları.

Way, B. (1998) *Development Through Drama*, Humanity Books.

Winnicott, D.W. (1998) *Oyun ve Gerçeklik*, İstanbul: Metis Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Hülya METE, 1986 yılında Edirne’de doğdu. İlköğrenimini Edirne’de tamamladı. Beşiktaş Sakıp Sabancı Anadolu Lisesi’ni bitirmesinin ardından, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nü kazandı. Bölümden 2009 yılında mezun oldu. 2010-2011 yıllarında İsviçre’de “İkinci Kuşak Türkiyeli Göçmenlerin İsviçre’ye Uyumu” üzerine gözlemlerde bulundu. Türkiye’ye döndükten sonra Uluslararası Kamp Programı danışmanlığına başladı. 2012-2013 yıllarında ulusal ve uluslararası kuruluşlarda gençlik çalışmaları üzerine yoğunlaştı. 2014-2016 yılları arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleriyle birlikte göç üzerine çalışmalarda bulundu. 2016-2019 yıllarında yerel sivil toplumun desteklenmesini amaçlayan Alman Kalkınma Ajansı(GIZ) ve Fransız Kalkınma Ajansı(EF) tarafından desteklenen *Suriye ve Irak Krizlerine Yanıt Olarak Suriyeli Mültecilerin, Yerinden Edilmiş Kişilerin ve Ev Sahibi Topulukların Dayanıklılıklarının Güçlendirilmesi Projesi(Qudra)*’nde yöneticilik yaptı. Halihazırda yerel sivil toplum örgütlerinde kapasite geliştirilmesi üzerine çalışmaktadır. Alan araştırmaları, çocuk ve kadın koruma, eğitim, gençlik, sosyal uyum programları üzerine yoğunlaşmıştır.